UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny křesťanského umění

Bc. Pavel Mach

Vlašští stavitelé druhé poloviny 16. století v jižních Čechách se zvláštním zřetelem k práci Antonia Ericeri a Baldassara Maggiho na zámeckých stavbách v Jindřichově Hradci a Telči

diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Nespěšná Hamsíková, Ph.D.

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury, a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Červeném Kostelci dne 11. 12. 2011

Bibliografická citace

Vlašští stavitelé druhé poloviny 16. století v jižních Čechách se zvláštním zřetelem k práci Antonia Ericeri a Baldassara Maggiho na zámeckých stavbách v Jindřichově Hradci a Telči. Diplomová práce. Pavel Mach
vedoucí práce: Mgr. Magdalena Nespěšná Hamsíková, Ph.D. – Praha, 2011 – 163 s.

Anotace

Sídla české a moravské nobility byla odedávna symbolem moci, reprezentativnosti a bohatství. Tak tomu bylo i v případě zámeckých objektů Rožmberků a pánů z Hradce v Jindřichově Hradci a v Telči. Nejen na tyto místa přicházela celá řada zkušených vlašských i jiných mistrů, kteří proměnili ráz tehdejších měst novým renesančním směrem dle přání investorů a dle tehdejších stavebních trendů. Vlaši, mezi kterými zaujímá čelní místo Antonio Ericer, Baldassare Maggi, Antonio a Benedetto Domenico Cometta nebo Giovanni Maria Facconi, patřili ve své době jednak mezi čelní představitele stavebních počinů na jihočeských a moravských panství Rožmberků a pánů z Hradce, ale také mezi významné mistry v rámci českého a moravského stavitelství doby 16. a počátku 17. století. Dodnes stojící pozoruhodné paláce a zámecké areály jsou stále zahaleny mnoha nejasnostmi. A právě na otázky spojené se stavebním vývojem v Jindřichově Hradci a Telči především v druhé polovině 16. století se snaží nalézt konkrétnější odpovědi následující diplomová práce.

Klíčová slova

Jindřichův Hradec – Telč – zámek – Antonio Ericer – Baldassare Maggi

Annotation

The residences of the Czech and Moravian nobility were form way back symbols of power, representativeness and wealth. As well as it happened in the case of the castle buildings of the Rožmberks and the Lords of Hradec in Jindřichův Hradec and in Telč. Rows of Vlachs and other masters, who transformed the character of the then towns in the new renaissance direction according to the desires of the investors and the then construction trends, were coming not only in these places. The names of

Vlachs, among which the front place takes Antonio Ericer, Baldassare Maggi, Antonio and Benedetto Domenico Cometta of Giovanni Maria Facconi, ranked in their times not only among the front representatives of construction acts in the dominion of the Rožmberks and the Lords of Hradec in the south of Bohemia and Moravia, but also among the significant masters of the Czech and Moravian architecture ot the 16th and 17th centuries. The to-this-day preserved remarkable palaces and castle compounds are still surrounded with lack of clarity. The following diploma thesis focuses on founding the answes of the very questions connected to the construction developpement in Jindřichův Hradec and Telč mainly in the 2nd half of the 16th century.

Keywords

Jindřichův Hradec – Telč – castle – Antonio Ericer – Baldassare Maggi

Počet znaků: 310 780

Poděkování

Za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce chci na tomto místě poděkovat vedoucí práce paní Mgr. Magdaleně Nespěšné Hamsíkové, Ph.D.

Dále bych chtěl poděkovat kolegovi Mgr. Janu Salavovi za poskytnutí informací týkajících se řešené problematiky.

V neposlední řadě patří můj dík rodičům, kteří mě ve studiu neustále podporují.

Obsah

ÚVOD ... **7**

1. PŘEHLED LITERATURY A PRAMENŮ ... **10**

2. PŘÍCHOD VLAŠSKÝCH STAVITELŮ DO ZÁALPSKÉ OBLASTI ... **21**

2.1 HOSPODÁŘSKÁ, SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ SITUACE ITÁLIE 16. A POČÁTKU 17. STOLETÍ A DŮVODY MIGRACE VLAŠSKÝCH ŘEMESLNÍKŮ A OBCHODNÍKŮ ... 22

2.2 PŘÍCHOD VLACHŮ NA NAŠE ÚZEMÍ SE ZŘETELEM NA PRAŽSKÉ PROSTŘEDÍ JAKO CENTRA STAVEBNÍCH AKTIVIT ČESKÝCH ZEMÍ ... 25

2.3 VLIV PRAŽSKÝCH STAVEB ROŽMBERKŮ A PÁNŮ Z HRADCE NA JEJICH DOMINIA V JIŽNÍCH ČECHÁCH A NA MORAVĚ ... 37

2.3.1 Příchod Vlašských stavitelů na dominia Rožmberků a především pánů z Hradce do Jindřichova Hradce a Telče ... 38

2.3.2 Stavební vlivy Rožmberského paláce a paláce pánů z Hradce na jihočeská a moravská dominia Rožmberků a pánů z Hradce ... 39

2.3.3 Rožmberský palác ... 40

2.3.4 Palác pánů z Hradce ... 51

2.3.5 Vlaši prošlí pražským stavebním prostředím a Vlaši usazení nebo působící v jihočeských a moravských městech Rožmberků a pánů z Hradce v Jindřichově Hradci a Telči ... 58

2.3.6 Řemeslníci domácího původu ... 66

3. STAVEBNÍ POČIN PÁNŮ Z HRADCE NA ZÁMCÍCH V JINDŘICHOVĚ HRADCI A TELČI V DRUHÉ POLOVINĚ 16. STOLETÍ ... **67**

3.1 RODOVÁ SITUACE, EKONOMICKÉ A HOSPODÁŘSKÉ ZÁZEMÍ PÁNŮ Z HRADCE V JINDŘICHOVĚ HRADCI A TELČI V 16. STOLETÍ ... 68

3.2 ZÁMEK V JINDŘICHOVĚ HRADCI V DRUHÉ POLOVINĚ 16. STOLETÍ ... 72

3.3 ZÁMEK V TELČI V DRUHÉ POLOVINĚ 16. STOLETÍ ... 89

4. ZÁMECKÉ ARKÁDY V JINDŘICHOVĚ HRADCI A TELČI A JEJICH PŘÍPADNÉ VLIVY NA JINÉ ŠLECHTICKÉ STAVBY ... **117**

5. STAVEBNÍ PROFIL ANTONIA ERICERI ... **125**

6. ZÁVĚR ... **130**

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA ... **132**

SEZNAM VYOBRAZENÍ ... **149**

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ ... **153**

Úvod

Jihočeská a moravská architektura šlechtických rodů Rožmberků a pánů z Hradce doby druhé poloviny 16. století a počátku století 17. zaujímá v rámci našeho renesančního stavebního prostředí jedno z čelních míst. Tato bohatá nobilita patřila v době našeho zájmu k předním rodům zaujímajícím přední místa v politickém postavení jak na našem území, tak také ve středoevropském měřítku. Oddanost a loajalita habsburskému vládnoucímu rodu přinášela mimo důležitých funkcí v domácí a habsburské politice i nutnost náročné a prestižní reprezentace. Významní představitelé jako například Vilém z Rožmberka, Petr Vok z Rožmberka, Jáchym z Hradce, Zachariáš z Hradce nebo Adam II. z Hradce si byli potřeby náležité prezentace jasně vědomi, o čemž svědčí řada mimořádných šlechtických sídel. Vzhledem k postavení a značnému finančnímu zajištění nebylo pro Rožmberky ani pány z Hradce složité přivést na svá panství schopné architekty, stavitele a řemeslníky především z oblasti dnešní severní Itálie. Svá sídla v městech, mezi která patřil především Český Krumlov, Třeboň, Jindřichův Hradec, Telč a Praha, proměnili na luxusní obydlí vyhovující všem standardům a nárokům tehdejší doby.

V průběhu mnoha let se těmito objekty zabývala řada badatelů prokazujících zde přítomnost řady významných architektů a stavitelů. Za všechny uveďme alespoň jména a stavební družiny Antonia Ericeri, bratrů Antonia a Benedetta Domenica Cometti, Giovanni Maria Facconiho či Baldassara Maggiho. Posledně jmenovanému Vlachu pak byl přisouzen zcela zásadní přínos na úkor ostatních mistrů. Dnes však máme již tolik doložených poznatků, že můžeme hovořit o poměrně výrazném nadhodnocení tohoto stavitele na úkor jeho současníků i předchůdců, především pak Antonia Ericeri. A právě prokázání jistých nesrovnalostí a nastínění možného nového pochopení stavebního vývoje především na sídlech pánů z Hradce v Jindřichově Hradci a Telči se stalo stěžejní částí této diplomové práce.

Mým prvotním impulzem o zájem jihočeské a západomoravské stavební problematiky druhé poloviny 16. století byla poměrně výrazná rozdílnost mezi stavbami zámku v Jindřichově Hradci a Telči s ostatními objekty, které odborná literatura přisoudila Vlachu Baldassare Maggimu. Při postupném seznamování s tématem se však především v otázce zámeckého areálu v Telči jevil jako stěžejní problém nedostatek pramenů. Proto bylo nutné přistoupit k řešenému tématu v širších souvislostech, které stavební dění na vybraných objektech zasadily do

tehdejší situace a prostředí. Úvodní kapitoly se tak nejprve věnují příchodu vlašských stavitelů do Čech ve všeobecné rovině s postupným zaměřením na pražské prostředí jakožto stavebního centra našich zemí a na prostředí jižních Čech, konkrétněji na dominia Rožmberků a pánů z Hradce. Vzhledem k významu pražského stavebního prostředí a realizaci Rožmberského paláce a paláce pánů z Hradce byla i těmto objektům věnována zvýšená pozornost, především pro doloženou účast Antonia Ericeri na stavbě paláce pánů z Hradce. Jak se dále pokouším prokázat, již zde můžeme spatřit vlivy, které se odrazily při realizacích staveb v Jindřichově Hradci a Telči.

Důležitým nástrojem vedoucím k přehodnocení současných zažitých tezí ohledně osoby Baldassara Maggiho a jeho přínosu pro jihočeskou a západomoravskou architekturu pro pány z Hradce bylo využití metody formální analýzy, která se stala především v otázce Telče důležitou součástí této práce. Je ovšem nutné mít na paměti některá úskalí metody. Ačkoliv si u architektonického návrhu zámku v Telči můžeme být poměrně jisti jménem realizátora, v případě řemeslných a uměleckořemeslných prací je zapotřebí si pod uvedenými jmény představit spíše družiny popřípadě stavební okruhy jednotlivých významných mistrů. Této metody bylo využito i v případě Jindřichova Hradce, i když výrazně méně pro poměrně rozsáhlý dostatek archivních materiálů.

I díky těmto faktorům se předložená práce postupně rozrůstala do poněkud obsáhlejšího rozsahu, který je uveden na následujících stranách.

Jak již bylo řečeno, prvotní kapitoly se věnují migraci Vlachů do vytypovaných lokalit, jednotlivým stavebním vlivům a konkrétním stavbám Rožmberského paláce a paláce pánů z Hradce v Praze. V případě příchodu vlašských řemeslníků se stala podnětnou jedna z úvodních kapitol mé bakalářské práce, zde však rozšířená a doplněná o nově zjištěná fakta a údaje vztahující se k řešenému tématu hlavně směrem k Jindřichovu Hradci a Telči. Další část práce se věnuje konkrétnímu jindřichohradeckému a telčskému prostředí, působení domácích i vlašských mistrů stejně jako řemeslníků. Následné kapitoly jsou dále zaměřeny směrem k zámeckému objektu v Jindřichově Hadci a Telči se zřetelem na vývoj v druhé polovině 16. století. Zde se pokouším prokázat na základě nových a nověji uvedených skutečností, že prvořadým architektem a realizátorem velkolepých zámeckých sídel pro pány z Hradce nebyl Bladassare Maggi, ale jeho předchůdce Vlach Antonio Ericer.

Závěrečné kapitoly se poté věnují jindřichohradeckým a telčským arkádám, u kterých není zcela jasná stavební situace a dále také samotnému architektu Antoniu Ericerovi, který je ve starší i soudobé literatuře stále opomíjen na úkor Baldassara Maggiho.

1. Přehled literatury a pramenů

Stěžejní literaturu, ze které bylo čerpáno v následující diplomové práci, lze rozdělit zhruba do čtyř základních okruhů a to na zdroje týkající se příchodu vlašských stavitelů do Čech v průběhu 16. století, literaturu soustředící se na pražské stavební prostředí, literaturu věnující se samotným šlechtickým sídlům Rožmberků a pánů z Hradce a na zdroje všeobecně zaměřené na období novověku, především renesanci. Je ovšem nutno podotknout, že v některých oblastech se tyto čtyři pomyslné skupiny vzájemně více či méně prolínají.

Odborná literatura věnující se příchodu vlašských stavitelů na naše území v době 16. století je především staršího data, přesto ji však nelze upřít významný uměleckohistorický přínos. Prvořadým badatelem, který se zasadil o širší povědomí vlašských, ale i jiných stavitelů a řemeslníků byl bezesporu Zikmund Winter. Ve svých dílech se podrobně věnuje jednotlivým řemeslům, obchodu, průmyslu a živnostem prvořadě v době novověku. Díla, jakými jsou Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století,[1] Řemeslnictvo a živnosti v Čechách (1530–1620),[2] Český průmysl a obchod XVI. věku[3] nebo Zlatá doba měst českých[4] patří stále k aktuálním pracím tvořícím základ mnoha pozdějších publikací. Současně s díly Winterovými vyšel v letech 1907 a 1908 příspěvek Karla Chytila v periodiku Dílo věnující se oblasti severní Itálie,[5] odkud k nám Vlaši přicházeli, aby posléze uvedl své badatelské závěry soustředící se na příchod vlašských mistrů v době 15. století.[6] O čtyřicet let později přinesl v této problematice nové poznatky Josef Janáček, který se ovšem zaměřil především na předbělohorskou dobu.[7] Vedle těchto významných prací se tématu vlašských stavitelů věnovali v odborných periodikách i Jaroslav Wagner,[8] Alois Míka,[9] Karel Šmrha,[10] opětovně Josef Janáček,[11] Jarmila Krčálová[12] a další. Z těchto uvedených autorů přinesl především příspěvek Karla Šmrhy a Josefa

[1] WINTER 1906.
[2] WINTER 1909.
[3] WINTER 1913.
[4] WINTER 1991[2].
[5] CHYTIL 1907 / 1908, 73sqq.
[6] CHYTIL, 32sqq.
[7] JANÁČEK 1955.
[8] WAGNER 1953, 239sqq.
[9] MÍKA 1972, 207sqq.
[10] ŠMRHA 1976, 159sqq.
[11] JANÁČEK 1983, 77sqq.
[12] KRČÁLOVÁ 1985, 54sqq.

Janáčka zajímavé závěry. Prvně uvedený se věnoval pražskému stavebnímu prostředí a shrnul dosavadní poznání vycházející z Winterových prací a doplnil je o nová zjištění učiněná studiem archivních pramenů. Práce Josefa Janáčka je přínosná především pro její pojetí, ve kterém řeší příchod vlašských stavitelů hlavně po stránce společenské, sociální a hospodářské. Autor poukazuje na tehdejší důvody stěhování Vlachů do oblastí za Alpami a na jejich rozptýlení na našem území. Již uvedený badatel Karel Šmrha se v periodiku Dílo dále zaměřil i na Vlachy putující do oblasti jižních Čech[13] a o několik let později na konkrétní stavitele Antonia Domenica a Benedetta Cometti[14] a Vincence Vogareliho.[15] Těmto mistrům se v rámci jižních Čech věnovala i Jarmila Krčálová, která ovšem potlačila význam bratrů Comettů na úkor jí vyzdvihovaného Vlacha Baldassara Maggiho.[16] Stejná autorka se věnovala také vlašským stavitelům působícím v Praze v oblasti Malé Strany. Své poznatky shrnula v periodiku Umění v roce 1970.[17] O přílivu italských umělců do českých zemí naposledy píše v díle Italští sochaři v českých zemích Jan Chlíbec.[18] Autor na několika stranách shrnuje dosavadní studium této problematiky, přičemž čerpá především ze starších Winterových prací.

Odborná literatura, stejně jako literatura charakteru spíše vědecko–populárního, zabývající se pražským stavebním prostředím v čele s Rožmberským palácem a palácem pánů z Hradce je v našich doposud vydaných monografiích, publikacích, sbornících a jiných materiálech zastoupena poměrně výrazně, a proto čerpám pouze z hlavních publikačních proudů. Uceleně se tématem stavebního vývoje v Praze doby 16. a 17. století zabýval výrazněji především Pavel Preiss, který se zaměřil na italské umělce doby renesance, manýrismu a baroku.[19] Neméně přínosnou se stala i práce Emanuela Pocheho.[20] Ta ve všeobecné rovině pojednala o dění v Praze na počátku novověku. Literatura věnující se Rožmberskému paláci a paláci pánů z Hradce je také poměrně bohatá. Z významnějších uveďme alespoň práce autorů Václava Hlavsy,[21] Emanuela Pocheho s Pavlem Preissem,[22] Jiřího

[13] ŠMRHA 1938, 1sqq.
[14] ŠMRHA 1958, 6sqq.
[15] ŠMRHA 1956, 100sq.
[16] KRČÁLOVÁ 1978, 34sqq.
[17] KRČÁLOVÁ 1970_a, 545sqq.
[18] CHLÍBEC 2011_b, 23sqq.
[19] PREISS 1986.
[20] POCHE / HORYNA / JANÁČEK / KOŘÁN / KROPÁČEK / LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1988.
[21] HLAVSA 1959.

Vančury s Václavem Hlavsou,[23] Václava Ledvinky, Bohumíra Mráze a Víta Vlnase,[24] nověji pak například Pavla Vlčka.[25] Podrobněji a výhradně Rožmberským palácem se v roce 1953 zabýval v periodiku Umění Arnošt Kubíček, který mimo jiné uveřejnil některé nepublikované archivní materiály vztahující se k renesanční podobě paláce jihočeského šlechtického rodu.[26] O tomtéž paláci vydala také v Umění odborný článek i Jarmila Krčálová, která přinesla i zcela nové informace ohledně jednotlivých mistrů a řemeslníků na této významné renesanční stavbě.[27] Přímo Rožmberskému paláci se věnoval také Ivan Muchka Prokop ve stati uvedené ve sborníku Opera historica.[28] Na tomto místě připomenul starší práci Kubíčkovu a Krčálové a zabýval se stručným popisem především interiéru před úpravou provedenou na popud Marie Terezie a po této přestavbě.

Oproti Rožmberskému paláci byl palác pánů z Hradce v odborné literatuře poněkud odstaven na vedlejší badatelskou kolej. Až v posledních letech díky několika málo příspěvkům máme tento objekt, nacházející se pod Pražským hradem, zmapovaný o něco lépe. Paláci se ve svých dílech věnovali okrajově již uvedení autoři v souvislosti s Rožmberským palácem, a sice Emauel Poche s Pavlem Peissem,[29] Václav Hlavsa s Jiřím Vančurou[30] nebo Pavel Vlček s kolektivem.[31] Tito badatelé se o paláci zmiňují spíše v základních doposud zjištěných faktech. V roce 1986 vychází článek Václava Ledvinky, který předkládá hlavně společenský a hospodářský rozměr sídla pánů z Hradce. Rozsáhlá část z této kapitoly se ubírá i k pozoruhodným stavebním dějinám paláce a okolnostem jeho vývoje paláce.[32] Tentýž autor badatelsky prezentuje palác i o sedm let později. Tentokrát je již Ledvinkův příspěvek zaměřen historickým směrem, přesto je přínosný i v rámci poznání stavebního vývoje pánů z Hradce v druhé polovině 16. století.[33] Práce dalšího z badatelů, tentokráte Jana Muka,[34] se soustředila na hlavní sídla pánů z Hradce se

---

[22] POCHE / PREISS 1978.
[23] HLAVSA / VANČURA 1983.
[24] LEDVINKA / MRÁZ / VLNAS 1995.
[25] VLČEK 2000.
[26] KUBÍČEK 1953, 308sqq.
[27] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 469sqq.
[28] MUCHKA 1993, 353sqq.
[29] POCHE / PREISS 1978.
[30] HLAVSA / VANČURA 1983.
[31] VLČEK 2000.
[32] LEDVINKA 1986, 269sqq.
[33] LEDVINKA 1991, 111sqq.
[34] MÜLLER 1998, 91sqq.

zvláštním zřetelem k jindřichohradeckému a telčskému zámku. I toto dílo je však díky svému širšímu obsahu obohacující i ve vztahu k pražskému paláci.

Také zámecká stavba v Jindřichově Hradci je v literatuře hojně zmiňována zejména v souvislosti s působením vlašského architekta Baldassara Maggiho. Teprve v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století přišlo několik málo badatelů s výrazným přehodnocením díla tohoto severoitalského stavitele a architekta. První ucelená forma, informující nás o jindřichohradeckém zámku, je z pera Augusta Sedláčka[35] a Jaroslava Nováka.[36] Oba autoři se věnují zámeckému sídlu od nejstarších dob se zřejmým zřetelem k historii 16. století. Mimořádně přínosnou se stala i dvoudílná práce Františka Teplého,[37] zabývající se historií města i zámku včetně jeho stavebního vývoje.[38] V nich těží z doposud neuveřejněných pramenných informací souvisejících s prostředím Jindřichova Hradce. Autor se tak nevyhnul ani období stavebního vývoje jindřichohradeckého zámku, i když v dnešním stupni poznání nutno podotknout, že v některých ohledech dospěl k mylným závěrům. Z dalších publikací shrnujících zjištěná a doposud známá fakta o jindřichohradeckém areálu uveďme například dílo Karla Třísky,[39] Antonína Matějčka a Karla Třísky[40] nebo Jarmily Krčálové.[41] Prvořadý přínos pro zámecký areál v Jindřichově Hradci měl jednoznačně stavebně historický průzkum provedený v roce 1976 Marií Vilímkovou a Janem Mukem. Průzkum věnující se výhradně zámeckým areálem poprvé upozornil na nesrovnalosti v doposud publikovaných archivních pramenech a jejich nesprávné vyložení ve vztahu Jáchymova a Adamova Nového stavení.[42] Stejní autoři shrnuli zjištění provedená ve stavebně historickém průzkumu i v krátkém příspěvku vydaném v roce 1983 v rámci konference Historická Olomouc a její současné problémy.[43] O deset let později publikoval Muk svoje badatelská zjištění již samostatně.[44] V nich ve stručnosti shrnul umělecký a stavební vývoj především v době Jáchyma a Adama II. z Hradce s ohledem na nově nastíněná fakta. Důležitým přínosem jsou i jeho další stavebně historické poznatky uvedené

[35] SEDLÁČEK 1883.
[36] NOVÁK 1901.
[37] TEPLÝ 1927.
[38] TEPLÝ 1929.
[39] TŘÍSKA 1941.
[40] MATĚJČEK / TŘÍSKA 1944.
[41] KRČÁLOVÁ 1959.
[42] VILÍMKOVÁ / MUK 1976.
[43] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 173sqq.
[44] MUK 1993, 84sqq.

v periodiku Průzkumy památek, které se soustředí na objekt čp. 177 nacházející se v areálu zámku v Českém Krumlově. Přestože se průzkum týká rožmberského zámeckého objektu, v širších souvislostech je též podstatný i pro zámek v Jindřichově Hradci, ale také v Telči především pro případnou účast architekta Antonia Ericeri.[45]

Literatura týkající se zámeckého objektu v Telči je stejně jako v případě Jindřichova Hradce poměrně široká, a proto uvádím především publikace přínosné pro tuto práci. Z encyklopedických přehledů tak zmiňme alespoň Jiřího Hilmeru[46] nebo Pavla Vlčka.[47] Badatelské práce týkající se přímo telčského zámku lze dohledat již od 1857. Tehdy sepsal Jan Kypta Stručný dějepis města a panství Telč, kde se věnuje, jak již z názvu vyplývá, především dějinám města a z části také zámku, ovšem pouze ve stručných zmínkách.[48] Roku 1894 vydal svoji práci Jan Beringer ve spolupráci s Jaroslavem Janouškem.[49] Autoři se věnují dějinám města a v rámci minima pramenů také zámeckému objektu. Pro nás je důležitá především jejich transkripce nápisu z pohřební kaple Všech svatých, která je dnes nečitelná, ale také uvedení několika málo jmen vlašských řemeslník působících v druhé polovině 16. století. Jméno Baldassara Maggiho autoři však nezmiňují. Samotnému zámeckému objektu se ve stejném roce věnuje v práci Schloss Teltsch in Mähren August Prokop.[50] Jeho důležitějším počinem je však uvedení několikadílné práce zaměřené na moravskou renesanční architekturu. Ve třetím díle se významným způsobem věnuje i telčskému zámku. Prokop jako první z badatelů poukazuje na souvislosti staveb v Jindřichově Hradci a Telči a upozorňuje na možnou spojitost s architektem Baldassare Maggim.[51] K roku 1914 publikuje svoji práci Jan Tiray spolu s Františkem Fromkem. Zde přinášejí informace především o nově objevených renesančních sgrafit v takzvané Klenotnici a Hodovní síni.[52] První ucelenější prací zabývající se vedle historického města i stavebním vývojem zámeckého komplexu je dílo Václava Richtera.[53] Autor již předkládá jako architekta a realizátora prací

[45] MÜLLER 1997, 97sqq.
[46] HILMERA 1958.
[47] VLČEK 1999$_a$.
[48] KYPTA 1857.
[49] BERINGER / JANOUŠEK 1894, 17sqq.
[50] PROKOP 1894.
[51] PROKOP 1904.
[52] TIRAY / FROMEK 1913.
[53] RICHTER 1953.

Baldassara Maggiho. Stejný badatel vydává doplněnou a rozšířenou publikaci v roce 1958.[54] Výhradně telčkému zámku se věnuje ve své diplomové práci Jaromír Kouba.[55] Vedle architektonického popisu rozděluje po vzoru Václava Richtera průběh stavebních prací do několika kapitol. Neuvádí však případného autora zámeckého projektu ani souvislosti s jindřichohradeckým zámkem. Na konkrétní jméno, tentokráte na dílnu Leopolda Estreichera, poukazují v příspěvku v periodiku Umění Milada a Oldřich Radovi. Jak výše uvedení dokazují, na jednom z telčských portálků nacházíme signaturu tohoto nedalekého slavonického mistra.[56] Oba autoři věnovali telčskému zámku i kapitolu v práci o sklípkových klenbách vydanou k roku 1998.[57] Zámeckému komplexu se věnuje také Miroslava Nováková–Skalická. Ta nás seznamuje s historickými materiály a dále popisuje objekt dle stavebního vývoje. Závěrem uvádí stručný popis historického jádra města. Stavbu přiřazuje stejně jako předešlí badatelé Baldassare Maggimu.[58] Významným počinem bylo publikování monografie trojice autorů Vlasta Kratinová, Bohumil Samek a Miloš Stehlík. Tito autoři se opět věnují historii města a v hojné míře i stavebnímu vývoji zámku. Doposud zjištěná fakta rozšiřují o některé nové poznatky týkající se i případného možného zpochybnění autorství Baldassara Maggiho.[59] O rok později uveřejňuje článek věnující se zámeckému areálu Václav Ledvinka. Autor řeší počátky stavebního vývoje gotického hradu až do renesanční fáze provedené za Zachariáše z Hradce a vedle autorství Baldassara Maggiho poukazuje i na možný přínos Antonia Ericeri. Mimo tohoto se badatel také zabývá společenským a politickým postavením telčského pána v druhé polovině 16. století.[60] Pozdně renesanční rezidenci se věnuje i Jan Müller v příspěvku uvedeném ve sborníku Opera historica, jenž byl zmíněn již výše. Vedle nově zjištěných faktů rázu společenského života na panstvích pánů z Hradce se článek soustředí i na Nové stavení Adama II. v Jindřichově Hradci. Spolu s Antoniem Ericeriou a Baldassare Maggim zde předkládá autor i další jména vlašských mistrů působících na jindřichohradeckém zámku, kterými byl například Giovanni Maria Facconi nebo Antonio Cometta. Telčský zámek pak popisuje

[54] RICHTER 1958.
[55] KOUBA 1956.
[56] RADOVÁ / RADA 1980, 358sqq.
[57] RADOVÁ / RADA 1998.
[58] NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ 1979.
[59] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992.
[60] LEDVINKA 1993, 199sqq.

v rámci doby druhé poloviny 16. století včetně štukové výzdoby tak zvané ložnice Zachariáše z Hradce a pohřební kaple Všech svatých.[61] K roku 2001 uvádí pozoruhodný článek Veronika Korčáková týkající se právě kaple Všech svatých. Spolu s detailním popisem jednotlivých štukových výjevů přisouzených Antoniu Melanovi předkládá výstavbu kaple pod vedení Baldassara Maggiho.[62] Důležitým poznatkem ke zjištění stavebního vývoje telčských zahradních arkád je práce Lubomíra Konečného. Ten upozorňuje na vznik dekorativní malířské výzdoby telčských zahradních arkád dle impres vydaných k roku 1569, což je vedle jiných skutečností podstatný údaj pro datování samotných zahradních arkád.[63] Mimořádným přínosem je pro zámecký areál provedení dendrochronologického průzkumu Jiřím Bláhou a Tomášem Kynclem v roce 2008. Jejich zjištění nepřímo naznačila pravděpodobný stavební vývoj zámeckého areálu a po zasazení do uměleckohistorických souvislostí přispěla k přehodnocení některých dlouho trvajících názorů.[64] Zajímavou prací je také článek Aleny Skrabanek, která se věnuje stavebním vlivům mezi renesančními zámky v Uherčicích a Telči. Autorka upozorňuje na přehnanou glorifikaci díla Baldassara Maggiho, kterou poprvé uveřejnil Jan Muk, na úkor možného předchůdce Antonia Ericeri.[65]

Důležité místo v rámci literatury zabývající se jihočeskou architekturou zaujímá historické dílo Václava Březana. Tento archivář a knihovník se ve svém rozsáhlém díle věnuje životu Viléma z Rožmberka. Nejenže popisuje politickou, kulturní a hospodářskou situaci na panství Rožmberků, také předkládá stavební aktivity Rožmberků a pánů z Hradce. V jeho díle tak na mnoha místech čteme jméno Baldassara Maggiho a jiných stavitelských mistrů a řemeslníků mnoha profesí.[66] Přínosem bylo i publikování části archivních materiálů týkajících se stavebních prací na jindřichohradeckém, českokrumlovském a třeboňském zámku z pera Františka Mareše z roku 1896.[67] Výraznou uměnovědnou prací se dále stala monografie Jarmily Krčálové, která představila dílo stavitele druhé poloviny 16. století Baldassara Maggiho. V monografii se badatelka zaměřuje na stavby, které dle jejího

[61] MÜLLER 1998.
[62] KORČÁKOVÁ 2001, 21sqq.
[63] KONEČNÝ 2003, 95sqq.
[64] BLÁHA / KYNCL 2008, 99sqq.
[65] SKRABANEK 2010, 135sqq.
[66] BŘEZAN 1985.
[67] MAREŠ 1896, 574sqq.

zjištění stavěl jmenovaný Vlach. Krčálová ovšem přistoupila k postavě Baldassara Maggiho značně nekritickým přístupem, majícím za následek přehnanou glorifikaci tohoto architekta. Dle svých zjištění tak Krčálová přisoudila Maggimu řadu staveb. U některých se však můžeme prokazatelně domnívat, že jsou pracemi jiných vlašských mistrů a architektů. Krčálové však nelze upřít přínos k popularizaci osoby Baldassara Maggiho a vyzdvižení mimořádnosti jihočeského renesančního stavitelství především na sídlech Rožmberků a pánů z Hradce.[68] Zajímavou a podmětnou se pro tuto práci stala i výstava probíhající v letošním roce s názvem Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami. Stejnojmenný katalog zachycuje podstatné momenty dějin tohoto významného rodu, který je bezprostředně spjat s pány z Hradce.[69]

Literatura zaměřená ve všeobecné rovině na renesanční architekturu v českých a moravských zemích je velmi rozsáhlá, přičemž ani objekty zámků v Jindřichově Hradci a Telči nezůstaly bez povšimnutí jednotlivých autorů. V rámci této práce tak bylo čerpáno pouze z těch publikací, které se staly přínosnými pro řešenou problematiku. V roce 1958 edituje Libuše Macková práci Andrea Palladia Čtyři knihy o architektuře.[70] Klasické dílo italského architekta a teoretika zahrnuje řadu důležitých informací a vedle traktátů Sebastiana Serlia a jiných teoretiků hraje důležitou roli v rámci evropské renesanční architektury. O čtyři roky později byla vydána rozsáhlá práce na téma renesanční architektury v Čechách od Evy Šamánkové.[71] Ta ve všeobecné rovině pojednává o renesančních stavbách na našem území. V případě Jindřichova Hradce a Telče však autorka nepřináší novějších zjištění, přesto se pokouší charakterizovat určitou specifičnost jihočeské architektury, především v kapitole s názvem Dožívání české renesance v jižních Čechách. Podnětným přínosem je dílo Jarmily Krčálové z roku 1974. Monografie věnovaná renesančním centrálním stavbám neopomněla zmínit ani objekt věže českokrumlovského zámku, jindřichohradeckého Rondelu nebo centrální kapli svatého Jiří na zámku v Telči.[72] Důležité místo v rámci českého prostředí zaujímá čtyřsvazkové dílo Umělecké památky Čech editované Emanuelem Pochem mezi lety 1977–1982. Kolektiv autorů se v jednotlivých svazcích věnuje abecedně

[68] KRČÁLOVÁ 1986.
[69] PÁNEK 2011.
[70] PALLADIO 1958.
[71] ŠAMÁNKOVÁ 1961.
[72] KRČÁLOVÁ 1974.

řazeným objektům a přináší základní fakta se závěrečným přehledem literatury a pramenů u každého z hesel.[73] V rozmezí let 1984–2007 vycházelo pozoruhodné dílo Dějiny českého výtvarného umění editované Taťánou Petrasovou a Helenou Lorenzovou. Přínosnou pro tuto diplomovou práci se stalo vydání z roku 1989. I zde se v kapitole o renesanční architektuře dostává výraznému prostoru objektům v Jindřichově Hradci a Telči, ale také ostatním stavbám pánů z Hradce a Rožmberků. Autory kapitoly o renesanční architektuře jsou většinou badatelé věnující se zámku v Jindřichově Hradci a v Telči v jiné odborné uměnovědné literatuře, která je zaměřena přímo na konkrétní stavby a je tak podstatnější, než tento zeširoka obsáhlý svazek.[74] V roce 1996 vychází díl z encyklopedické publikace editované Jeanem Turnerem. Jedno z hesel je zaměřeno na Vlacha Baldassara Maggiho. Zásadním zdrojem informací je v tomto hesle badatelský přínos Jarmily Krčálové, proto je nutné brát informace s určitou rezervou.[75] V průběhu roku 2001 byly uvedeny dvě významnější publikace. Především dílo Pavla Vlčka a kolektivu věnující se architektům, stavitelům, zedníkům a kameníkům znamenalo mimořádný počin nemající v soudobé kunsthistorické literatuře srovnání.[76] Nacházíme zde encyklopedická hesla mnoha řemeslníků i architektů, mezi kterými nechybí ani Baldassare Maggi, Antonio Ericer, bratři Comettové, Giovanni Maria Facconi a další. Každé z hesel je doplněno přehledem literatury a pramenů. Další publikací z téhož roku je práce Ivana Prokopa Muchky vydaná v souvislosti s rozsáhlou výstavou. Ve svazku věnujícímu se renesanční architektuře představuje zástupce jak z pražského stavebního prostředí, tak také z lokalit mimopražských.[77] K roku 2006 je pod vedením Evy Horové vydaná Nová encyklopedie českého výtvarného umění, dodatky. Je s podivem, že u hesla Baldassara Maggiho stále nedochází k přehodnocení jeho díla ve prospěch Antonina Ericeri a autoři stále pracují s materiály badatelky Krčálové.[78] Katalogové heslo informující o Baldasare Maggim nacházíme i v cizojazyčné literatuře, konkrétně v již uvedeném The Dictionary of Art. Encyklopedické heslo s osobou Maggiho předchůdce mistra Antonia Ericeri má

[73] POCHCE 1977.
[74] DČVU III/1, 2, 1989.
[75] Jarmila KRČÁLOVÁ: Maggi Baldassare. In: Dictionari of Art. New York. 1996, col. 89–90.
[76] VLČEK 2001.
[77] MUCHKA 2001.
[78] HOROVÁ 2006.

své místo v Allgemeines Künstlerlexikon: die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker.[79]

Archivní prameny lze dělit obdobným způsobem jako v případě literatury na materiály věnující se pražskému prostředí a stavebnímu prostředí zámeckých objektů v Jindřichově Hradci a Telči.

V prostředí pražském se důležitým zdrojem informací stal Archiv Pražského hradu, konkrétně Stará plánová sbírka. Zde se pod signaturami 125/4, 125/5a, 125/7, 125/13 a 125/21 nacházejí některé plány Rožmberského paláce zakreslené před tereziánskou stavební úpravou. Několik z těchto plánů je zajímavým přínosem v pochopení stavebního vývoje paláce jihočeského rodu Rožmberků. K paláci pánů z Hradce nacházíme prameny v Okresním archivu Jindřichův Hradec. Ve fondu Rodinný archiv pánů z Hradce je uložena řada písemných materiálů vztahujících se k pražskému paláci. Vedle stavebních účtů informujících nás o probíhajících pracích řemeslného a stavebního rázu zde nacházíme i zdroje týkající se okolností společenského života, finančních nákladů na chod paláce atp.[80]

Materiály týkající se jindřichohradeckého zámku jsou značně rozsáhlé a v archivních fondech a sbírkách skýtají velké množství doposud nevytěžených poznatků. Tak tomu je i u stavebních dějin zámku doby 16. a počátku 17. století. Důležitým dokladem je pro nás, vedle jiných pramenů, informace týkající se Antonia Ericeri, kdy je zmíněn jako stavitel jindřichohradeckého nového stavení.[81] V případě architekta Baldassare Maggiho jsou ovšem přímé údaje o jeho osobě o něco složitěji dohledatelné z důvodu, že mistr pracoval takzvaně ve své režii a jednotlivé stavební položky a práce nejsou psány přímo na jeho jméno. Nejrozsáhlejší množství archivních pramenů týkajících se pánů z Hradce je uloženo ve Státním oblastním archivu Třeboň nebo Státním okresním archivu Jindřichův Hradec. V této práci bylo ponejvíce čerpáno z fondu Rodinný archiv pánů z Hradce a fondu Velkostatek Jindřichův Hradec, kde se vedle jiných nacházejí doklady o stavbách, opravách a účetních dokladech za práce i stavební a řemeslný materiál. V jednotlivých kartonech dokládajících účetní a jiné zprávy týkající se stavebního vývoje 16. a počátku 17. století nacházíme celou řadu informací včetně jmen mistrů a řemeslníků pracujících

[79] MEISSNER 2004, 337.
[80] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv pánů z Hradce, karton 20, signatura II C 17, karton 55, signatura III A2.
[81] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 724 VI R 21.

zde pro Jáchyma a posléze Adama II. z Hradce. Časové rozmezí přínosné pro tuto práci lze určit v přibližném rozpětí let 1564–1592.[82]

Jestliže byl v případě Jindřichova Hradce archivní materiál dochován v hojné míře, přesný opak platí v případě Telče. Nevíme, z jakého důvodu došlo v průběhu staletí ke ztrátě cenných archivních materiálií, faktem však zůstává, že doba 15. a 16. století, která je pro nás podstatná, není dochována. Archivní materiály uložené v Moravském zemském archivu Brno fondu Velkostatek Telč ani fondu Rodinného archivu Podstatských–Lichtenštejnů nepřináší žádné informace týkající se stavebního vývoje v době našeho zájmu.

[82] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, signatura VI Bb 2a, karton číslo 430, 432, 433. Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton. 433, stavby a opravy Zelených pokojů.

2. Příchod vlašských stavitelů do záalpské oblasti

Příchod Vlachů a obyvatel jiných národností do záalpského prostředí je třeba hledat nejen v jejich zájmu o uplatnění se v oborech, ve kterých byli tito lidé povětšinou vyškoleni a ve kterých neměli takovou příležitost se uplatnit v zemi jejich původu jako u nás. Je zapotřebí si uvědomit i hospodářskou, ekonomickou a populační situaci v Evropě doby 16. a 17. století. S těmito faktory jde pak ruku v ruce i zájem panovníka a evropské šlechty o nový renesanční architektonický směr, který téměř dvě století určoval stavební ráz na našem území.

Důležitým impulzem pro pronikání italských stavitelů a řemeslníků byl pro naše prostředí bezpochyby nástup Habsburků na český trůn a s tím spojený proces navazování na římské císařství jak v tradici, tak prezentaci po stránce výtvarné, umělecké a architektonické. V nově se rodící společnosti, kdy docházelo především v okruhu šlechty k proměně životního stylu, nároků na životosprávu, způsobu a stylu bydlení, se právě tato skupina obyvatel stala důležitým hybatelem společenského a kulturního dění. Pro českou i moravskou šlechtu se stala významným zdrojem informací, prestiže a podnětů pro osobní i společenský rozvoj především cesta do Itálie v roce 1551.[83] Tehdy se česká nobilita účastnila výpravy k uvítání nové manželky Maxmiliána II., Marie Kastilské. Cesty po významných městech jako byl Trident, Janov, Milán,[84] Verona, Bresciia, Vigevano, Pavia, Řím měly významný vliv pro utváření českého prostředí nejen v 16. století. Dalším důležitým aspektem přerodu společnosti je také rodová spojitost mezi Habsburky a předními italskými dvory a také mezi českou a italskou šlechtou. Tak například Rudolf II. uvažoval o sňatku s některou z italských nevěst, které pro císaře portrétoval Hans von Aachen. Do Florencie byla v roce 1565 provdána Jana Rakouská, teta Rudolfa II. Z okruhu české šlechty jmenujme alespoň dvě dcery Vratislava z Pernštejna, které byly provdány do jihoitalské Neapole.[85] Věnujme se však ještě problematice sociálních a hospodářských aspektů, které v době 16. a 17. století měly zásadní vlivy pro utváření celoevropské společnosti.

V rámci Evropy je totiž tato doba charakteristická i tím, že docházelo k poměrně rozsáhlému nárůstu obyvatel. Mezi lety 1500 a 1600 rostlo obyvatelstvo

[83] PÁNEK 2003,10sqq.
[84] PREISS 1986, 19.
[85] KRČÁLOVÁ 1985, 54sqq.

hlavně velkých měst. Malá města byla v tomto směru pomalejší a růst zde nebyl natolik dramatický. Všeobecně je přijat názor, že tento nárůst nelze chápat prvořadě jako biologický proces, ale jako důsledek zlepšujících se ekonomických možností obyvatel.[86] Především ve střední Evropě 16. století došlo k oživení přirozené migrace díky populačnímu vzestupu, který má kořeny právě v hospodářském rozmachu.[87] Na území Čech se stěhovali převážně obyvatelé německé národnosti, kteří tvořili nejrozsáhlejší skupinu přistěhovalců.[88] K druhému nejsilnějšímu etniku patřili právě Italové ze severských oblastí Itálie.

2.1 Hospodářská, sociální a kulturní situace Itálie 16. a počátku 17. století a důvody migrace vlašských řemeslníků a obchodníků

V Itálii doby 16. a prvních desetiletí 17. století můžeme vysledovat dva hlavní migrační proudy, jež mají společného jmenovatele v potřebě získávání obživy. Prvním z proudů bylo stěhování obyvatel v rámci italských krajin, druhým pak právě stěhování Italů do ciziny. V obou případech lze vidět v těchto proudech starší tradice související s vývojem ekonomiky na Apeninském poloostrově. Již ve středověku bylo zvykem, že se různí obchodníci a řemeslníci stěhovali za obživou do jiných částí Itálie či Evropy. Tehdy však vlna migrace nezasáhla země českého království tak silně jako v 16. a počátkem 17. století. Ve středověku se italští migranti zaměřovali především na oblasti u Černého moře, severní Afriky a západního Středomoří.

V 16. století se Evropou začal šířit nový ekonomický proud, kterým byl nově se vytvářející světový obchodní trh. Itálie se tomuto novému proudu snažila přizpůsobit a zároveň se pokoušela potlačit svoji ekonomicky nepříznivou situaci, což se jí do určité míry dařilo. Rapidní a prudký pokles zpomalila, ale k úplnému zastavení nedošlo. Ekonomické problémy dále zhoršily i zásobování Itálie, které bylo již v této době závislé na velkých dodávkách obilí především z kolonií kolem

[86] JANÁČEK 1983, 77.
[87] MÍKA 1972, 208.
[88] Geograficky exponovaná poloha Čech a Moravy byla ideálním prostředím pro sousední německé národy k postupnému usazování na našem území. V průběhu následujících desetiletí zhoustl i počet obyvatel na českých hraničních horách především díky rozmachu hornictví.

Černého moře. Právě o tyto kolonie, sloužící již od doby středověku jako zásobárna obilí, v důsledku řady konfliktů přišla.[89]

Mezi lety 1500 a 1600 vzrostl počet obyvatel v Itálii přibližně o dvacet procent, tedy asi o dva milióny lidí. Všechny tyto důvody na jednu stranu posílily tržní a ekonomickou sílu Itálie,[90] na straně druhé však přiměly řadu obyvatel k migraci na jiná území. Oblastí, z které italští obyvatelé nejvíce migrovali, byla severní Itálie, především pak údolí alpských masivů. Obyvatelé, kteří odsud odcházeli, se dále živili převážně jako dělníci v Livornu a Janovu. Menší část těchto migrantů, hlavně řemeslníci a obchodníci, se posunula hlouběji do středu Evropy, a tak i do Čech. Mezi obyvateli přinucenými k odchodu z vlasti však nalezneme celou řadu vzdělanců a šlechticů.[91] Nelze však říci, že by migrace do střední a východní Evropy byla něčím překvapivým či novým. Již v průběhu 15. století odcházeli řemeslníci, kameníci, zedníci a architekti ze severských oblastí Itálie východním směrem do Uher, Polska a dokonce i Ruska. Tak již v roce 1474 vznikl moskevský Kreml, který je dílem převážně italských stavitelů či Spaská věž Kremlu od Pietra Antonia Solariho z roku 1491.[92] Nemůžeme však na tomto místě mluvit o nějaké masivní expanzi Italů do střední a východní Evropy.

I přesto, že počet italských obyvatel na našem území nebyl nijak zásadně dramatický, je zřejmé, že Italové s sebou přinesli i jiný způsob uvažování, mentality a bezesporu také kulturní vlivy své domovské země.[93]

Vliv renesanční kultury, kterou s sebou Italové přinášeli, byl rozhodující i pro české kulturní prostředí. Dlouho do 16. století byla na našem území zakořeněna středověká kultura a tradice. A právě zesilujícím příchodem Italů docházelo k postupnému nahrazování gotického slohu novým renesančním. Na území Čech pak italská renesance přecházela v nový prvek přinášející syntézu renesance importovanou Italy a českou kulturu spočívající stále na gotických základech. Propojením domácí stavební tradice zakořeněné v duchu středověké gotiky a příchozího renesančního slohového a životního přínosu tak vznikl specifický renesanční sloh, tolik charakteristický pro české země. Schopnost určité pohyblivosti české renesanční architektury, přenášení přejímaných forem a omezení dosavadní

[89] JANÁČEK 1983, 78sqq.
[90] Po ztrátách italských obilnic kolem oblasti Černého moře prudce stoupl dovoz z baltických přístavů.
[91] JANÁČEK 1983, 77sq.
[92] PREISS 1986, 8.
[93] JANÁČEK 1983, 77sq.

stavební gotizující tradice je pronikavější především ve světské architektuře. Právě zde vznikaly nejvíce italizující stavby, které nechával budovat panovník nebo přední šlechta.

Důležitým místem nových proudů zůstávala Praha, jakožto hlavní středisko království. Odtud se pak tyto proudy šířily po celých Čechách, na východ především díky Pernštejnům, na jih díky Rožmberkům. Ve středních Čechách se o rozšíření zasloužil především šlechtický rod Lobkoviců.[94]

Pro italské stavitele hrála významnou roli také jejich pověst kvalitních a odborných řemeslníků, méně pak pověst nepřizpůsobivých přistěhovalců. V případě, že na stavbě docházelo ke stížnostem proti Italům, jednalo se spíše o problémy na straně zadavatele prací. Z dochovaných materiálů vyplývá, že průběh stavebních prací měli Italové lépe propracovaný než jejich konkurenti v oboru. Například dobu vymezenou na stravování, kterou stanovil pražský cechovní řád, využívali Italové daleko efektivnějším způsobem než místní stavitelé či stavitelé z jiných zemí.[95]

Nemůžeme však jednoznačně říci, že by se k nám renesance dostala pouze díky vlašským stavitelům, ale právě tito byli jedním z proudů, majícím na utváření české renesanční architektury značně silný vliv.[96] Je patrné, že Italové, kteří putovali do Evropy, se usazovali ve velkých městech jakými byly například Vídeň, Krakov nebo Praha. I přesto, že na konci 15. a na počátku 16. století v Praze nežilo ani se nezdržovalo velké množství Italů, kteří by se zde usazovali na delší dobu, byli Pražané poměrně dobře informováni o poměrech v této záalpské zemi.[97] Pražští kupci a obchodníci totiž přicházeli do přímého styku hlavně s Benátčany buď přímo v Itálii, nebo na trzích v Německu. Obchodní činnost a proudění informací především z jihu na sever tak bylo poměrně značné.[98]

[94] WAGNER 1953, 239.
[95] PREISS 1986, 9.
[96] WAGNER 1953, 239.
[97] JANÁČEK 1983, 79.
[98] JANÁČEK 1955, 24.

2.2 Příchod Vlachů na naše území se zřetelem na pražské prostředí jako centra stavebních aktivit českých zemí

Masivnější příchod Vlachů na naše území lze pravděpodobně zařadit před první polovinu 16. století.[99] Zikmund Winter uvádí ve své práci třicátá léta 16. století a dává je do souvislosti s českými šlechtici, konkrétně s Janem z Pernštejna a s Petrem starším z Rožmberka zvaným Kulhavý.[100] O Italech působících na našem území se však zmiňuje ve svém díle Historia Bohemica již Enea Silvio Piccolomini.[101] Intenzivnější proudění Italů na naše území vysledoval Josef Janáček po roce 1534.[102] Právě tehdy se do Prahy dostavila skupinka kameníků a zedníků, kteří přišli stavět letohrádek v Královské zahradě.[103] Zikmund Winter dospěl ve své studii k závěru, že mezi lety 1526–1620 působilo v Praze sto dvacet jedna Vlachů a dvě stě třicet sedm Čechů zabývajících se kamenickými, zednickými a stavitelskými činnostmi. Autor této studie si byl vědom určité nespolehlivosti použité metody, ale i při využití přísnějšího posuzování dospěl k jednoznačnému názoru, že totiž na významných stavbách připadala vůdčí úloha vlašským stavitelům, zedníkům a kameníkům. Tyto informace odvodil od studia pražských i mimopražských archivních materiálů, ve kterých zkoumal příjmení, přízviska a jména krajinných rázů zedníků, kameníků a stavitelů.[104] Mimo Vlachy, kteří byli obeznámeni s italskou renesanční formou, se v Praze uplatňovalo ještě několik českých stavebních mistrů, kteří stále ještě tvořili pod silnou gotickou tradicí, dále pak mistři z německých a rakouských zemí[105] a Francouzi přicházející pravděpodobně z oblasti Burgundska.[106]

Stavitelé a zedníci se spolu se sochaři sdružovali do cechů. Toto slučování mělo v Praze dlouhou tradici. Vlašským a německým mistrům nebyla možnost vstupu do cechů upírána, museli však vyhovět celé řadě podmínek. V Praze fungoval cech kameníků a zedníků na Starém Městě, Malé Straně a Novém Městě.[107]

---

[99] První vlna italských sochařů, kameníků a jiných řemesel přicházela především z prostředí Budy. Rozhodující průlom nastal především s nástupem Ferdinanda I. na český trůn. Viz CHLÍBEC 2011$_b$, 23.
[100] WINTER 1913, 442.
[101] PICCOLOMINI 1998.
[102] JANÁČEK 1983, 80.
[103] WINTER 1906, 50.
[104] ŠMRHA 1976, 159.
[105] ŠAMÁNKOVÁ 1961, 21sqq.
[106] WINTER 1909, 21.
[107] WINTER 1909, 98.

Samostatným cechem, sdružujícím také kameníky a zedníky, byl cech hradčanský.[108] Jedni z prvních vlašských stavitelů, kteří stavěli již zmiňovaný Královský letohrádek na Pražském hradě, se v Praze usadili natrvalo a dále zde budovali svoji kariéru buď na dvoře panovníka, nebo na sídlech bohatých šlechtických rodin.

Příchod Italů však nebyl zdaleka tak jednoduchý, jak by se mohlo zdát. Pražští obyvatelé se jen těžko smiřovali s faktem, že Italové lpí na svém národním jazyce a že jsou přísnými vyznavači katolického náboženství. Na obranu pražských obyvatel je třeba připomenout, že ani Italové se nechtěli příliš přizpůsobovat svému novému prostředí.[109] S příchodem Vlachů je tak spojeno i určité zvýšení kriminality v hlavním městě. Situace se v průběhu let vyostřila do takové míry, že v roce 1575 vyháněl český sněm pod pohrůžkou vězení či ztrátou hrdla ze země Vlachy, kteří nedokázali doložit svoje zaměstnání. Přes všechna nařízení se situace zhoršovala, až v roce 1601 došlo císařským rozkazem k umravnění Vlachů vystavěním pološibenic na třech pražských ryncích.[110] Nelibost vůči Italům lze také logicky najít mezi domácími zedníky a staviteli. Italové, vědomi si svého postavení, kterého by ve své domovině mohli jen těžko dosáhnout, provokovali místní řemeslníky například i tím, že nosili dle svého zvyku na místo obvyklých místních krátkých kožených zástěr dlouhé zástěry plátěné.[111] Určitá nevraživost a problémy přetrvávaly i přes to, že již v roce 1539 bylo v řádu pražských kameníků a zedníků zaznamenáno, že je zakázáno překážet cizím mistrům v jejich stavebním úsilí. I přesto však domácí mistři alespoň zakazovali tovaryšům pracovat u cizích mistrů. V zednickém řádu novoměstském se v roce 1586 opakují stejné podmínky jako v případě řádu pražských kameníků a zedníků z roku 1539. Ačkoliv se domácí mistři snažili více či méně bránit působení cizích zedníků, stavitelů a kameníků, udrželi si Italové čelní postavení nejen v Praze, ale i v ostatních významných stavebních lokalitách.[112] Hlavním důvodem setrvání vlašských mistrů na předních stavitelských místech byla přízeň a až protekce arcikníže Ferdinanda Tyrolského a bohaté české šlechty, která do určité míry přehlížela tvrdošíjné italské lpění na katolictví a národním jazyku, tedy dalších faktorech, pro které se vlašští mistři stávali v očích pražských měšťanů nepřizpůsobiví. Panovníkovi a bohaté šlechtě šlo především o rozšíření moderního

[108] ŠMRHA 1976, 160.
[109] PREISS 1986, 10.
[110] WINTER 1909, 22.
[111] PREISS 1986, 10.
[112] WINTER 1909, 22sq.

renesančního slohu a import všech průvodních jevů, které představovaly jedny z důležitých faktorů prezentace společnosti z řad šlechticů a vládnoucího rodu. Hlavně z těchto důvodů se mohli vlašští stavitelé těšit zastání a ochrany nejen před pražskými měšťany a cechy.[113]

Dalším významným krokem, který vedl k upevnění pozice italských stavitelů, byl rok 1560 či 1561.[114] Právě tehdy začali bratři jezuitského řádu kázat pro Italy v jejich národním jazyce. Kazatelská snaha jezuitů byla směřována vůči Italům cílevědomě pro jejich posilování katolického i národního sebevědomí. Jezuité předpokládali, že se italská kolonie v Praze stane jedním z pilířů protireformace. Italové pak udržovali díky jezuitům společnou národnostní soudržnost a jednotu, na straně druhé však řád Tovaryšstva Ježíšova využíval právě těchto faktorů pro vlastní náboženské cíle. Pravděpodobně i díky velké oblibě italských kázání nechali Italové postavit mezi lety 1567–1569 vedle jezuitského kostela svatého Klimenta na Starém Městě vlastní kapli, kterou dnes známe pod názvem Vlašská.[115] Jak tehdy kaple vypadala, nevíme. V roce 1590 byla stržena a nahrazena novostavbou.[116] Lze však předpokládat, že se jednalo spíše o menší a skromnější prostor. Neméně významným místem se pro Vlachy stal i takzvaný Vlašský špitál na Malé Straně. Zde vznikla roku 1573 vlašská mariánská kongregace založená jezuity na Malé Straně a iniciující krátce po svém založení stavbu špitálu.[117]

Při zkoumání pramenů došli Zdeněk Winter, Josef Strnad, Karel Chytil, Karel Šmrha a Jarmila Krčálová k závěru, že většina Vlachů přišla na naše území, až na výjimky z horské oblasti dnešní hranice Švýcarska a Itálie. K tomuto území náleželo milánské knížectví, benátské území a Grisonsko.[118] Z těchto oblastí pocházela dle dostupných informací i většina zedníků, kameníků a stavitelů, kteří pracovali v Praze nebo na venkovských sídlech pro bohaté šlechtické rodiny Rožmberků a pánů z Hradce. Jižní Čechy představovaly po Praze druhé nejvyšší „odbytiště“ Vlachů

---

[113] Je zřejmé, že si italští stavitelé, zedníci, kamenící a ostatní řemeslníci byli svého výsadního postavení vědomi a náležitě jej využívali. Jiné národnostní skupiny se asimilovaly daleko snadněji. Například u přistěhovalců z Německa, kterých bylo nepochybně v Čechách daleko více než Italů, je patrné, že se přizpůsobovali daleko rychleji a ochotněji. Je však na místě připomenout, že české a německé řemeslníky sbližovala reformační ideologie a větší ochota respektování českého jazyka.

[114] TOMEK 1901 uvádí na straně 115, že kázání v italském jazyce byly započaty v roce 1560. Naproti tomu EKERT 1883 zmiňuje na straně 382 letopočet 1561.

[115] Badatelé většinou uvádějí rok 1569. Například KRISTEN 1949 na straně 4, KRČÁLOVÁ 1974 na straně 69, nověji pak VLČEK 1996 na straně 120.

[116] KRČÁLOVÁ 1974, 69.

[117] VLČEK 1999_b, 435sqq.

[118] JANÁČEK 1983, 80sqq.

v českém království. Usazovali se nejen ve větších i menších městech, ale také na vesnicích. Vedle stavitelů, zedníků, štukatérů a kameníků se sem stěhovali i Vlaši obyčejných nádenických prací, například přidavači.[119] Z nejvýznamnějších jmen uveďme na tomto místě alespoň Antonia Melana (†1593 / 1594), Antonia Ericeru († ?), Antonina Comettu († 1602), Baldassare Maggiho z Arogna († 1619), Domenica Benedetta Comettu († asi 1620 / 1621) a Giovanni Maria Facconiho († ?). Výjimku představují slavoničtí stavitelé působící na panství pánů z Hradce, a to sice Jiří Estreicher († po 1553) a Leopold Estreicher († po 1576). Vedle těchto významných stavitelů, kameníků, zedníků a štukatérů působila řada dalších místních řemeslníků tvořících družiny. Některá jména se pak pravidelně opakují i na jiných stavbách Rožmberků a pánů z Hradce, což svědčí o ustáleném okruhu řemeslníků kolem vůdčích stavitelských osobností. Většina Vlachů přicházela především ze severoitalského území nazývaného oblastí velkých jezer nebo lombardskými horami.[120] Výše uvedení mistři pocházejí, vyjma Jiřího a Leopolda Estreichera, z území blízkého severským jezerům. Ze stejné lokality však pocházeli také mistři u nás zvučných jmen jako například Aostalli, Fontana, Lucchese, Bossi, Rossi, Gambarini, Quadri, De Sala, Marini, Spatio a dalších.[121]

Jak je již zřejmé ze jména, pocházel Baldassare Maggi de Ronio z vesnice Arogno, která se nachází nedaleko jezera Lago di Lugano.[122] Ze stejné vesnice odešel do českých zemí dle Jarmily Krčálové i Antonio Melana.[123] Nedaleko Arogna se však nachází švýcarské město Melano. Je proto možné, že Antonio pocházel právě odsud, i když pohřbený byl s jistotou v Arognu. Příjmení osob se v minulosti velmi často odvozovala právě od rodných měst,[124] proto je tedy dosti možné, že Antonio z Melana skutečně pocházel. Ze stejné lokality odkud přišel Baldassare Maggi pocházeli zřejmě i bratři Antonio a Domenico Benedetto Cometta. Devoggio i Arogno se nacházejí v dnešním okrese Lugano v kantonu Tiscino,[125] dnes nejjižnější části Švýcarska.[126] Odkud pocházel stavební mistr Antonio Ericer prozatím bohužel

[119] WINTER 1909, 103sq.
[120] Lago Maggiore, Lago di Lugano, Lago di Como.
[121] KOFROŇOVÁ 2000, 11.
[122] VLČEK 2001, 159, 388, 419, 115sq.
[123] KRČÁLOVÁ 1986, 38. Autorka zde však neuvádí důvod ani historický důkaz domněnky týkající se rodiště Antonia Melana v Arognu. Připouští však možnost narození v nedaleké vesnici Melano.
[124] ŠMRHA 1976, 160.
[125] Republica e Cantone Ticino.
[126] VLČEK 2001, 159, 388, 419, 115sq.

nevíme. Lze však s určitou jistotou předpokládat, že Antoniovým rodištěm byla stejně jako v případě ostatních mistrů dnešní švýcarská oblast v okolí lugánských jezer. Rodiště slavonických mistrů Jiřího a Leopolda Estreichera[127] z historických pramenů také neznáme, nejspíše však pocházeli přímo ze Slavonic nebo z blízkého okolí. Ve Slavonicích se oba zedníci a kameníci stali v průběhu života měšťany a vlastnili zde domy.[128]

Při hlubším zkoumání vlašských jmen nemůžeme jednoznačně říci, že pod pojmem Vlach se skrývají pouze osoby italského původu.[129] Je třeba si povšimnout tehdejších hranic mezi Itálií a dnešním Švýcarskem, která v době putování Vlachů na naše území byla jiná než dnes. Území Val Tellina, Vallis Tellina, okolí Chieva a Bormia dříve patřila státnímu území Bundu, dnes Švýcarsku. Území kantonu Uri pak bylo tehdy větší a dosahovalo velikosti až k Lugánskému jezeru a dále k jihu k milánskému vévodství. Důležitým poznatkem je i fakt, že kromě Italů a Švýcarů zde žila též početná skupina Rétorománů. Tato skupina žila v době působení vlašských řemeslníků od Bodamského jezera až k Linthu. V Tyrolsku a v údolí kolem řeky Inn se v 16. století vyskytovala národnostní skupina Ladinů, která měla velmi blízko k Rétorománům. Na jihu pak byla usazena skupina obyvatel furleánských. Nemůžeme však říci, že by v jednotlivých oblastech žili striktně obyvatelé dané skupiny. Naopak mezi těmito oblastmi panoval čilý pohyb osob a skupin.[130] Z této poměrně složité národnostní oblasti se k nám tedy dostávali Vlaši, aby se v našich podmínkách uplatnili v největší míře jako zedníci, kameníci a stavitelé sídel panovníka, bohatých šlechticů a měšťanů.[131]

I přesto, že se jednalo o pestrou strukturu obyvatel převážně z horských oblastí, měli společných hned několik jmenovatelů. Především se jednalo o hospodářsky i sociálně obdobnou základnu životního prostředí, která nutila určité skupiny lidí k migraci za prací do existenčně příznivějších částí Evropy a příslušnost k italské kulturní oblasti, která značně ovlivňovala jejich tvůrčí i technickou činnost.

---

[127] V česky psaném urbáři Zachariáše z Hradce z roku 1576 je uváděn jako Lipoldt Esterreicher, majitel domu v Růžové ulici ve Slavonicích.
[128] RADOVÁ / RADA 1998, 95.
[129] viz také ŠMRHA 1976, 176.
[130] Obecně lze říci, že Vlaši přicházeli horských oblastí severní Itálie, Grisonska (kanton Graubünden) a jižního Švýcarska.
[131] ŠMRHA 1976, 159.

Bylo by však mylné a nesprávné se domnívat, že oblast lugánských jezer, odkud k nám Vlaši přicházeli, byla nějakou významnější kulturní oblasti vytvářející rozhodující vliv pro vývoj renesanční a posléze i barokní architektury. Horské oblasti severní Itálie nelze chápat jako „líhniště“ či architektonickou školu neobyčejně nadaných tvůrců i přesto, že kamenické a zednické řemeslo mělo v této oblasti dlouhou a kvalitní řemeslnou historii a tradici. Zvýšený zájem o stavební řemeslo byl v horských oblastech, kde bylo velmi náročné provozovat zemědělskou činnost spojenou s hlavním příjmem obživy, jedním z hlavních možností relativně dobrého uplatnění. V rámci Itálie se tak jednalo spíše o poněkud méně kulturně svébytnou oblast a do určité míry i periférii italského kulturního světa, kde nedocházelo k utváření významné kulturní svébytnosti. Vlašští řemeslníci se nemohli srovnávat s takovými lokalitami, jakými byla například Florencie, Milán a Benátky. To ovšem neznamenalo, že by se Vlaši nestali nositeli a prostředníky klasických motivů a technických metod běžně používané italské architektury, i odsud nepochybně pocházelo několik významných architektů. Drtivá většina zedníků a kameníků odcházející z tohoto území byla především kvalitními řemeslníky, kterým nedělalo problém se přizpůsobit v nové krajině svého dalšího působení a zároveň spojit architektonické myšlenky a prvky domovské krajiny s místními tradicemi v harmonický celek.[132] Lze říci, že celá řada důležitých renesančních novostaveb v Praze má shodné architektonické prvky se stavbami, které je možno najít téměř po celé dnešní Itálii.[133] Na tento fenomén upozornila v roce 1970 Jarmila Krčálová ve svém článku zaměřeném na Malostranskou radnici, v němž našla společné architektonické prvky plastického členění u milánského Palazzo Marino, římské vily Villa di Papa Giulio a několika dalších italských staveb.[134] Lokalita kolem severských jezer se tak stala i přes určité negativní okolnosti rodištěm celé řady schopných architektů, zedníků a řemeslníků, kteří se zapsali významně do architektury české renesance. Bez nadsázky můžeme říci, že v případě jihočeského stavebního ruchu doby 15., 16. a prvních desetiletí 17. století se na stavebních

[132] CHYTIL 1907–1908 se pokusil prokázat působení takzvaných lugánských mistrů v architektuře na území českého království.
[133] JANÁČEK 1983, 84.
[134] KRČÁLOVÁ 1970$_a$, 548sq. Problematice vlivů na Malostranskou besedu se významněji věnoval i Karel Kibic, Cyril Merhaut a dvojice badatelů Dobroslav Líbal a Jan Muk, viz KIBIC 1967, MERHAUT 1956, LÍBAL / MUK 1965.

počinech Rožmberků a pánů z Hradce jednalo téměř výhradně o projekty prováděné pod vedením vlašských stavitelů a architektů.

Italové přicházející na naše území si s sebou přinášeli architektonické stavební formy, které byly typické pro renesanci italskou a ne, jak bychom se mohli domnívat, formy lokálního původu svých rodišť. Tyto domovské tradice však nerozvíjeli do klasických italských renesančních forem, ale přizpůsobovali je a formovali dle požadavků stavebníků na prostředí českých zemí. Možná i nevědomky tak vytvořili specifickou renesanční architekturu, která je pro Čechy typická a kterou můžeme nazývat českou renesancí v architektuře druhé poloviny 16. století.

Odcházející Vlaši působící v našem prostředí byli na území Itálie bráni spíše skepticky. Italský teoretik Vincenzo Scamozzi se ve svém díle *L´ Idea dell´ architettura univerzale*, které bylo poprvé vydáno v roce 1615, vyjadřoval poměrně značně kriticky k úrovni pražského stavitelství.[135] Tehdejší stavitele jmenoval „Capimastri", tedy políry, kteří přicházejí do Čech, aby si zde stavěli stavby, jak chtějí a bez jakýchkoliv pravidel, a tím že místní architekturu spíše zhoršují než aby ji zdokonalovali. Ve stejném duchu se nesl i výrok stavitele Luraga, který dokonce pro urážku svých italských krajanů stanul před malostranským soudem.[136] Tito a někteří jiní stavitelé však srovnávali českou renesanční architekturu s estetickými kritérii, která v Itálii určovali Alberti, Serlio, Vignola či Palladio a neuvědomovali si, že zaalpská renesance se nemohla vyvíjet zcela v měřítku klasické italské renesance předních teoretiků a architektů. České země v tomto směru nebyly výjimkou. I v zemích jakými byly Francie, Sasko, Nizozemsko, Polsko nebo Španělsko, vznikaly místní komparace se staršími domácími tradicemi.[137] I kvalitnější a zkušenější architekti jako například Ulrico Aostalli, Domenico de Bossi, Jan Baptista Bussi z Campione, Martin de Gambarinis z Lugana se nedokázali vymanit z okruhu provinciální tvorby.

Hlavním důvodem mohutné přistěhovalecké vlny byla silná poptávka po práci vlašských stavitelů.[138] Do českých zemí přicházeli Vlaši se zachovacími listinami, kterými dokládali svůj původ. Většinou se jednalo o místa spíše provinční a místa

[135] V díle však obdivuje mnoho pražských památek, např. Karlův most, Vodárenskou věž. Chválí výtvarné a stavební materiály, atd. In: CHYTIL 1924, 49.
[136] Luragovi prý řekl hrabě Conti, že kdyby stavěl někdo v Itálii hradby takovým způsobem jako Vlaši v Praze, nechal by ho ihned pověsit na nejbližší barák.
[137] ŠAMÁNKOVÁ 1961, 41sq.
[138] JANÁČEK 1983, 85.

s menším významem.[139] Mimo Prahu našli Vlaši nejhojnější uplatnění v Jihlavě, Plzni a Litoměřicích. Právě Plzeň byla městem, které se pro svoji vhodnou polohu mezi Norimberkem a Prahou stalo domovem mnoha Vlachů a po Praze představovala největší odbytiště Vlachů na našem území.[140] V jižních Čechách se na území Rožmberků a pánů z Hradce staly důležitými centry Jindřichův Hradec a Prachatice. Moravská šlechtická sídla pánů z Hradce spadají i přes svoji moravskou polohu pod vliv jihočeský.[141] Významným centrem se staly také České Budějovice, které však nikdy nebyli součástí rožmberských panství, i když je zřejmé, že se jej chtěli Rožmberkové zmocnit a přemístit sem centrum celého dominia.[142] Někteří Vlaši, především v počátcích svých cest za prací, se pravidelně vraceli do svých domovů v oblasti dnešní severní Itálie a Švýcarska. Většinou to bylo v zimních měsících, kdy v českých zemích neprobíhaly významné stavební počiny.[143] Obyvatelé jižních částí Itálie se do střední Evropy vydávali spíše výjimečně a pouze na krátký čas.

Vraťme se však k pražskému prostředí, které hrálo poměrně významnou, ne – li hlavní roli i pro jihočeské stavitelství.

Pokud víme, do roku 1526 získalo měšťanské právo na Starém Městě čtyřicet šest zedníků a deset kameníků. Z tohoto počtu bylo dvacet pět kameníků a zedníků vlašského původu. Na Novém Městě bylo v roce 1526 zapsáno sedmdesát dva mistrů. Čtyřicet tři z nich bylo kameníků a dvacet devět zedníků. Vlach zde byl zastoupen pouze jeden. Z Malé Strany jsou zdroje týkající se zápisů kameníků a zedníků pouze matné. Mezi lety 1587–1590 jsou za měšťany přijati pouze dva Vlaši a v letech 1601–1620 Vlachů pouze pět. Celkový počet působících mistrů se ustálil zhruba na čísle čtyři sta sedmdesát šest mistrů, z toho je dvě stě sedmdesát tři zedníků a dvě stě tři kameníků. Z těchto mistrů je sto dvacet jedna Vlachů.[144]

Že se dostávalo Vlachům možnosti získat měšťanská práva, mělo za následek i to, že se do Prahy a jiných měst, jihočeská nevyjímaje, začaly stěhovat celé rodiny přistěhovalců a zakládaly zde rodiny nové.[145] Ne všichni Vlaši však městská práva

[139] ŠMRHA 1976, 160.
[140] JANÁČEK 1983, 85.
[141] CHYTIL 1924, 47. O vlivu pražském bude pojednáno v dalších kapitolách.
[142] KAVKA 1993, 13.
[143] WINTER 1909, 22.
[144] WINTER 1909, 52sq.
[145] WINTER 1909, 58.

získali. Někteří byli ve městech jen na přechodnou dobu, jiní se těšili ochrany panovníka vzhledem k tomu, že pro něj pracovali na různých stavbách a jiným stačila pouze ochrana městské rady. Mnoho stavitelů nebylo ani v ceších.[146] Vlašští stavitelé si postupně vybudovali jak v Praze, tak i v ostatních místech svého působení značné jméno a renomé a od druhé poloviny 16. století až do prvního desetiletí 17. století zaujímali čelní místo ve stavební činnosti v našem prostředí.

Po ukončení stavební kariéry Bonifáce Wohlmuta v roce 1570 se Italové stali hlavní hybnou silou stavebních prací na Pražském hradě. Vlaši si svou prací vynutili respekt domácích stavitelů a v druhé polovině 16. a začátku 17. století získali bezkonkurenční prvenství. Mezi čelní představitele patřil Ulrico Aostalli, Martin Gambarini z Lugana, Jan Baptista Bussi z Campione, Horacius de Fontana z Balerny, Jan Maria Fillipi z Dasinde, Bernard d´ Alberto z Balerny a Jan Gargiolli z Florencie. Postupně se vlašští stavitelé dostávali do popředí i v ceších, což svědčí o jejich rostoucí společenské autoritě. Vedle této skupiny se v našem prostředí uplatňovala i skupina řemeslníků z oblasti comských jezer, kteří vykonávali pouze podružnou práci bez jakýchkoliv uměleckých cílů.

V případě bohatých šlechtických rodin stavěli venkovská i městská sídla téměř výhradně Vlaši především pro svoje kvality a zkušenosti. Domácí stavitelé tak byli odsunuti mnohdy na méně významné práce. Svoji roli vlašských stavitelů sehrála také prezentace šlechty před veřejností. Zvučná a zkušenostmi nabytá jména mistrů však doplňovali i stavebníci méně známí a zkušení.[147]

V Praze se ponejvíce uplatnili Vlaši z oblasti Lugánska a Comska. Na počátku 16. století do Prahy přicházeli Vlaši především z oblasti Valtellina, z údolí řeky Addy,[148] dále z území Burmusu a Bormia.[149] V případě významných vlašských stavitelů působících na území Rožmberků a pánů z Hradce je zřejmé, že většinou pocházeli z oblasti kolem Arogna a Devoggia. Toto tvrzení však nelze brát celoplošně vzhledem k faktu, že se staveb v průběhu let účastnilo velké množství řemeslníků a stavitelů s různými jmény, která zapadla v zapomnění.

V Praze se většina vlašských mistrů a řemeslníků usazovala na Malé Straně, kde si skupovali domy a zakládali rodiny. S tím, jak si budovali kariéru, rostl také

[146] ŠMRHA 1976, 160.
[147] JANÁČEK 1983, 86.
[148] Toto území patřilo mezi lety 1512–1797 k švýcarskému spojeneckému Graubündensku.
[149] ŠMRHA 1976, 162.

jejich vliv v ceších kamenických a zednických. Stávali se i členy městské správy. Mnohem méně se Vlaši usazovali na Starém Městě. Přesto se však i zde uplatňovali ve vysokých funkcích v cechu kameníků a zedníků. Méně Vlachů pak žilo na Novém Městě, Hradčanech, ale také například v Radlicích.[150] Fakt, že se Vlašští stavitelé usazovali v těchto poměrně lukrativních lokalitách, svědčí mimo jiné i o postupném zlepšení jejich finanční situace tak, jak rostla i jejich obliba u bohatých vrstev obyvatelstva, která si právě od Vlašských stavitelů nechávala stavět svá méně i více luxusní sídla.[151] Nesmíme ovšem opomenout, že v době, kdy působili na našem území tito stavitelé, bylo zcela běžné splácení finančních částek spojených s výstavbou se zpožděním, což může naopak svědčit spíše o nepříznivé finanční situaci.

Vlašská komunita se nikdy zcela nepřizpůsobila pražskému prostředí. Po stránce jazykové však existují i důkazy, že někteří Vlašští obyvatelé mluvili místním jazykem. Stávalo se také, že se brali manželské páry obojí národnosti.

Rozvoj stavitelství v Praze uspíšil i velký požár Malé Strany v roce 1541, který měl pro město devastační rozměry. Tuto událost si připomeneme v následujících kapitolách.

Vedle stavitelů a zedníků zaujímali velkou úlohu v osídlování Prahy a ostatních významných městech také vlašští obchodníci, kteří spoluvytvářeli italské vlivy na prostředí zemí českého království. Jako přímí dovozci zboží se v Čechách začali objevovat krátce před polovinou 16. století. Avšak až po roce 1560 došlo v Praze a jiných obchodních střediscích českých zemí k výraznějšímu uplatnění díky zvýšení celospolečenské hospodářské prosperity. Tehdy se především Praha stala atraktivním místem i pro významnější italské firmy.[152] Mezi podnikavými cizinci převládal názor, že právě Praha patří k místům, kde je možné zavádět nové druhy řemeslné i manufakturní výroby. Tak se například snažil v roce 1560 tridentský obchodník Fridrich Triolio založit v Praze manufakturu s chovem bource morušového a výrobu tkaných hedvábných látek. V roce 1564 chtěl založit Jan Petr Olgiata z Como dílnu na výrobu vlněných suken takového druhu, jaké byly běžně vyráběny v Itálii, Flandrech a Anglii. Žádný z těchto obchodních záměrů se sice neuskutečnil, v každém případě však různé obchodní pokusy svědčí o podnikavých

[150] ŠMRHA 1976, 172sqq.
[151] JANÁČEK 1983, 86.
[152] JANÁČEK 1983, 86sq.

obchodnících, kteří chtěli využít rychle se rozvíjející středoevropský trh.[153] Obchodníci dováželi hlavně luxusní textilie a kramářské zboží. U těchto komodit rostl především v Praze zájem u panovníka a bohaté šlechty. Svojí vzestupnou aktivitou se začali stávat do jisté míry konkurencí pro norimberské obchodníky, kteří ještě do nedávné doby drželi především v Praze prakticky monopolní postavení. Zvýšená aktivita italského obchodu časově odpovídá sice době, kdy pražská ekonomika dosahovala dramatického rozkvětu, přesto však nebyla patrně hlavním důvodem stěhování Vlachů do pražského i mimopražského prostředí. K této domněnce přispívá i fakt, že v průběhu šedesátých lét 16. století došlo k poměrně výrazné expanzi vlašských obchodníků i do takových měst, jakými byly Krakov, Norimberk, Vídeň, tedy do míst, kde byl obchodnický život plně rozvinutý. Se vzrůstajícím počtem obyvatel a kultury se samozřejmě zvyšoval i počet řemeslníků. Vedle snah o zavedení neobvyklých manufakturních činností tak vznikala i nová řemesla.[154] Vedle masivního přísunu zboží z italského a německého prostředí je však nutno zmínit, že i čeští obchodníci využili situace a obchodovali s italskými městy. Z Čech odcházel především do Florencie oblíbený horský křišťál a polodrahokamy. Tyto komodity se zpracovávaly ve slavných medicejských mozaikářských dílnách.[155] Po všech směrech byl pro Prahu důležitým mezníkem rok 1583, kdy císař Rudolf II. přesídlil z Vídně na Pražský hrad. Přemístění císařského dvora mělo přirozený vliv i na prudký rozvoj řemesel a obchodu v Praze.[156] Styky Prahy, hlavního města císařství, nabraly zcela přirozeně na intenzitě a důležitosti i po stránce politické. Mezi pražským císařským dvorem docházelo k pravidelné týdenní korespondenci s Římem a střídaly se zde časté zahraniční delegace. Praha doby Rudolfa II. byla městem výrazně kosmopolitním. Ve městě byla usazena řada obchodníků, kupců a řemeslníků. V panovníkových službách působilo několik desítek Italů různých profesí, lékaři, hudebníci, umělci, řemeslníci, atp. Do českých zemí zavítala řada

[153] JANÁČEK 1955, 47.
[154] WINTER, 207sq. Významným a novým řemeslem druhé poloviny 16. století bylo především kominictví. Do té doby prováděla vymetání komínů čeleď. Kominíci se vyskytují od roku 1560 na Pražském hradě. V roce 1598 obdržel kominický podnikatel Marian Vlach od císaře Rudolfa II. výsadu pro vymetání komínů na hradě a Malé Straně. Vedle důležitých řemesel byla zakládána také řemesla méně významná nebo vůbec udivující, jako například řemeslo paštikářů. Krom masných výrobků vyráběli také dorty a jiné cukroví. Jejich obliba na šlechtických sídlech byla značná. Tak například Kateřina z Valdštejna, manželka Zachariáše z Hradce, měla ve své družině hned několik takovýchto paštikářů.
[155] KRČÁLOVÁ 1985, 55.
[156] JANÁČEK 1983, 88.

učenců a myslitelů. Již v druhé polovině 16. století zde působil Pierandrea Mattinoli ze Sieny, významný lékař a botanik arcivévody Ferdinanda. O tom, že byla Praha na předních místech evropských měst, svědčí i snaha předních italských rodů o usazení a přijetí za obyvatele království.[157] V Praze tak měly svá zastoupení rody takových jmen jakými byli Collaltové, Gonzagové, Cassaldové nebo Milessimové. Politickou kariéru si v Praze přes spletité zájmy domácí aristokracie budovaly velmi těžko anebo vůbec.[158]

Nejvíce vlašských obchodníků žilo na Malé Straně. Vzhledem k faktu, že měli na Malé Straně převahu, vžil se již na konci 16. století na místo běžně užívaného označení Malostranský rynek název nový, Vlašský plac.[159] V době rudolfínské vlády se z příchozích Vlachů rekrutuje celá řada bohatých pražských kupců, bankéřů a vážených obyvatel města, což dokládá postupné asimilování Vlachů do pražského prostředí a společnosti.[160]

Významnou skupinou přicházející z Itálie a mající společenský vliv na utváření Prahy byli židé, kteří odcházeli ze země z důvodu tehdy probíhající náboženské perzekuce. Mezi touto skupinou obyvatel se našli mnozí obchodníci se smyslem pro kontinentální transakce jak směrem z Itálie, tak i opačným směrem. Přestože italští židé neměli mnoho společného se silně římskokatolicky orientovanými italskými obchodníky, nelze opomenout jejich pracovní aktivitu závislou i v pražském exilu na zájmech italských obchodníků.

Je na místě připomenout, že příchozí obchodníci vlašského původu opouštěli daleko rozsáhlejší okruh domovin severní Itálie a dnešního Švýcarska jako tomu bylo v případě stavitelů, zedníků a kameníků.

Přesný počet přistěhovalců, ať už zedníků, kameníků, řemeslníků či obchodníků neznáme. Někdy kolem roku 1600, kdy expanze přistěhovalců vrcholila, lze výskyt přistěhovalců vyjádřit přibližným počtem tři sta nebo čtyři sta obyvatel trvale žijících nebo dočasně žijících v Praze.[161]

Po roce 1600 začaly postupně stavební příležitosti upadat. V Praze však nadále řada vlašských stavitelů a obchodníků zůstávala, a to i přes nepříznivou dobu

---

[157] KRČÁLOVÁ 1985, 55.
[158] JANÁČEK 1983, 96.
[159] JANÁČEK 1955, 256.
[160] Od šedesátých let 16. století sídlila v Praze filiálka bankovního domu Werdemanů. Jeden z největších pražských bankovních domů založil Ercole da Nova z Mantovy.
[161] Dle dochovaných pramenů se jednalo o oblasti především na sever od řeky Pád.

spojenou s vpádem pasovských vojsk v roce 1611. Vlašská menšina byla obviňována, že pasovským vojskům napomáhala při dobývání Prahy. Určitá podezíravost a nedůvěra provázela katolicky smýšlející Vlachy i v průběhu českého stavovského povstání. Po bitvě na Bílé hoře přestal mít o vlašskou komunitu jako nástroj protireformace zájem jezuitský řád. Role, kterou jezuité Vlachům přiřkli, totiž ztrácela rychle na významu. Vlaši usazení v Praze a jiných městech se postupně přestali bránit asimilačnímu tlaku. I problematika italské migrace přestala být v souvislosti s odchodem císařského úřadu zpět do Vídně aktuální. Se zhoršujícími se ekonomickými i hospodářskými podmínkami byly nastoleny jiné a důležitější problémy než ty, které představovali vlašští přistěhovalci. I přes nepříznivé podmínky zapříčiněné odchodem císařského dvora do Vídně a válečnými konflikty si vlašští stavitelé, kameníci a zedníci udržovali pověst kvalitních a nadaných řemeslníků.[162]

2.3 Vliv pražských staveb Rožmberků a pánů z Hradce na jejich dominia v jižních Čechách a na Moravě

Jak již bylo řečeno v předešlé kapitole, důležitou roli v příchodu Vlachů na naše území hrálo nástupnictví Habsburků na český trůn. Jedním z hlavních cílů tohoto významného evropského šlechtického rodu byla především návaznost na zaniklé římské impérium v tradici i ve výtvarném prostředí. To ovšem vyžadovalo poměrně značnou proměnu životního stylu obyvatel, kteří na většině habsburského území stále čerpali ze středověkých tradic. Samotná změna musela přijít z nejvyšších kruhů, tedy od bohaté šlechty. Česká aristokracie se v tomto směru podřizovala velice rychle. Jednak pod vlivem císařovým, jednak pod vlivem cest po Itálii i jiných zemí, kde se česká i moravská šlechta vzdělávala a kde čerpala celou řadu důležitých poznatků a inspirací.[163]

[162] JANÁČEK 1983, 89sqq.
[163] PREISS 1986, 19.

2.3.1 Příchod Vlašských stavitelů na dominia Rožmberků a především pánů z Hradce do Jindřichova Hradce a Telče

Příchod a stavební vlivy vlašských stavitelů na državy Rožmberků a pánů z Hradce můžeme po prostudování odborné literatury a některých pramenů rozdělit zhruba do čtyř skupin.

První skupina představuje stavební vlivy pražské, které na jihočeská a moravská panství přinášeli stavebníci a řemeslníci podílející se na pražských stavbách Rožmberků a pánů z Hradce. O Praze jakožto hlavním centru stavebního dění bylo již sice pojednáno ve všeobecné rovině v předešlé kapitole, i tak je však zapotřebí v Praze setrvat především u staveb Rožmberského paláce na Pražském hradě a paláce pánů z Hradce na Malé Straně při Nových zámeckých schodech.[164]

Na význam stavby Rožmberského paláce poukázala v odborných publikacích a článcích řada badatelů, například Pavel Preiss,[165] Emanuel Poche,[166] Jarmila Krčálová,[167] Alois Kubíček,[168] Ivan Prokop Muchka,[169] nověji Pavel Vlček,[170] atp. Ve stínu Rožmberského paláce však zůstává neprávem palác pánů z Hradce, který je nepochybně s pražským sídlem Rožmberků důležitě příbuzensky i stavebně spjat. Určitý nezájem badatelů patrně pramení z určité, byť neopodstatněné, podřadnosti stavby v porovnání s ostatními pražskými paláci. Více se pražskému objektu pánů z Hradce věnoval Pavel Vlček[171] a především Václav Ledvinka, který ve své práci poukázal na řadu zajímavých nepublikovaných informací.[172]

Druhou skupinu řemeslníků tvoří Vlaši, kteří se v jihočeských a moravských městech stali měšťany nebo se zde trvale usadili a kteří mohli projít pražským stavebním prostředím. V případě jihočeských a moravských staveb Rožmberků a pánů z Hradce je takovýchto řemeslníků celá řada.

Třetí skupinu tvoří řemeslníci domácího původu vyskytující se na realizovaných stavbách jistě v hojné míře. I zde lze předpokládat určité vlivy pražského stavitelství, byť třeba jen zprostředkovaně.

---

[164] Později palác Slavatovský a Kolowratský.
[165] PREISS 1986, 34sqq.
[166] POCHE / HORYNA / JANÁČEK / KOŘÁN / KROPÁČEK / LÍBAL / VILÍMKOVÁ 1988, 52.
[167] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 469sq.
[168] KUBÍČEK 1953, 308sqq.
[169] MUCHKA 2001, 60.
[170] VLČEK 2000, 197sqq.
[171] VLČEK 2000, 297sqq.
[172] LEDVINKA 1986, 269sqq.

2.3.2 Stavební vlivy Rožmberského paláce a paláce pánů z Hradce na jihočeská a moravská dominia Rožmberků a pánů z Hradce

Na utváření stavebního vývoje renesanční Prahy měla sporadicky vliv negativní událost, která silně zasáhla do života města ve čtyřicátých letech 16. století. Touto událostí byl rozsáhlý požár Malé Strany a Hradčan v roce 1541. O tragické zprávě nás informuje již český kronikář a spisovatel Václav Hájek z Libočan v díle nazvaném *„O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším městě Pražském a na hradě svatého Václava i na Hradčanech léta Páně 1541“*.[173] Oheň si vybral daň v podobě devastace celé řady středověkých stavení. K požáru došlo druhého června ve tři hodiny odpoledne. Z místa vzniku na Malostranském náměstí se požár dál šířil směrem k Pražskému hradu, kde jej zasáhl i s přilehlými budovami a katedrálou. V plamenech skončilo spolu s hradem přibližně dvě stě domů od Malostranského náměstí až k Pohořelci.[174] Na vyhořelé lokality kolem Pražského hradu se zanedlouho od katastrofy zaměřily bohaté šlechtické rody, pro které nebyl velký problém získat pozemky v jeho okolí a začít si zde zřizovat svá luxusní reprezentativní sídla. Zájem na skupování vyhořelých parcel bohatou šlechtou měl i sám král Ferdinand I. Habsburský, který musel vynakládat nemalé finanční prostředky na likvidaci škod. Přímo do areálu Pražského hradu se tak dostaly bohaté šlechtické rodiny Švamberků, pánů z Rožmitálu, Pernštejnů, Lobkoviců, Grispeků a Rožmberků. Novým zájemcům o pozemky bylo na východě směrem do palácové kaple Všech svatých přiděleno spáleniště v pořadí: páni z Rožmitálu, Švamberkové, Rožmberkové a Pernštejnové. Nejvýznamněji se zde uplatnili právě Rožmberkové, kteří z minulosti vlastnili domy na severní straně Hradčanského náměstí.[175]

Stejně jako byl budován Rožmberský palác v souvislosti s novým životem císařského a královského dvora, tak došlo k budování sídla i pány z Hradce. Z rodinných důvodů, a také z přílišné liknavosti, však nestihli zakoupit pozemky přímo v areálu Pražského hradu nebo jeho bezprostředním okolí. Museli se tak spokojit s místem u Nových zámeckých schodů pod Pražským hradem.[176]

Nelze však říci, že by se česká a moravská šlechta v minulosti nestarala o svoji prezentaci dostačeným způsobem. Šlechtické domy stály v Praze již za dob panování

[173] HÁJEK Z LIBOČAN 1918.
[174] HLAVSA 1959, 27.
[175] POCHE / PREISS 1978, 22.
[176] POCHE / PREISS 1978, 27.

Lucemburků, Jiřího z Poděbrad i Jagellonců. Jako pravidelná rezidenční sídla vznikaly šlechtické paláce ale až v mezidobí let 1541–1612. Tehdy se pod vlivem jihoitalské a západoitalské renesance stal pobyt zámožnější šlechty v rezidenčních městských palácích neoddělitelnou součástí jejich společenského života. Ve významných městech českého království tak začaly vznikat objekty renesančního palácového typu, které se nejen dispozicí, ale i výzdobou a velikostí zásadně lišily od běžné městské zástavby doby 16. století.[177] Mezi přední stavby palácového typu patřil především Rožmberský palác, ale jistě také sídlo spřízněného rodu pánů z Hradce.

2.3.3 Rožmberský palác

Pro šlechtický rod Rožmberků byla přítomnost na Pražském hradě nejen symbolem mocenského a majetkového postavení v zemích Koruny české, ale také symbolem dlouholeté rodové tradice, která měla mít nezastupitelné místo v blízkosti krále. Rožmberkové koupili na Pražském hradě dům již roku 1513. Tehdy jej získal Petr Kulhavý z Rožmberka.[178] Rožmberský palác však nebyl jediným objektem, který jihočeští šlechtici ve městě získali. Přímo na Hradčanech vlastnili ještě další dva domy a na Malé Straně několik zahrad, mezi kterými vynikala především Lazarovská zahrada nacházející se u Čertovky. Nedaleko za hradbami patřilo Rožmberkům také několik vinic a purkrabských statků. Od roku 1570 vlastnil Vilém budovu Nejvyššího purkrabství.[179]

První etapa prací požárem zdevastované parcely Rožmberského paláce spadá do let 1545–1556.[180] Vlašští stavitelé rozsáhlého paláce přišli do Prahy patrně se Stelovou stavební skupinou.[181] Petr z Rožmberka uzavřel v roce 1545 smlouvu s Vlachem, stavebním mistrem Honsem. Z následujícího roku je dochován záznam uvádějící jméno českého mistra Jiříka, který měl se svými řemeslníky vykonávat jednodušší práce spočívající v rámování oken, dveří a tesání zdobných článků. Po

[177] LEDVINKA 1986, 271.
[178] PREISS 1986, 34
[179] PÁNEK 1989, 258sq.
[180] Po požáru se Petr Kulhavý Rožmberský prozatímně přesídlil z rožmberského domu na Hradčanském náměstí do domu měšťana Blažeje z Prefatu v Celetné ulici.
[181] POCHE / PREISS 1978, 22.

Petru z Rožmberka pokračoval ve stavbě jeho synovec Vilém. Ten však pracím na nově budovaném sídle nevěnoval takovou pozornost jako jeho strýc.[182]

V případě Rožmberského paláce se dochovala celá řada pramenů, informujících nás o průběhu stavby, ale také o jednotlivých osobách pracujících na tomto objektu. Do určité míry však zůstává nevyřešenou otázkou osoba mistra Honse. Pravděpodobně se však jedná o Giovanniho Fontanu z Brusata.[183] Pavel Preiss ve své práci poukazuje na častou záměnu jména mistra Honse v odborné literatuře, kde se často uvádí jako Hans Tirol nebo Giovanni Battista Aostalli.[184] Autor dále dokládá jméno mistra Honse v účetních zápisech z roku 1555 jako Hanse Fontanu, člena rozvětvené rodiny Fontanů.[185] V letech 1551–1552 pracovali na Rožmberském paláci skutečně i Antonio Fontana, Cesare Fontana a Vincenzo Fontana.[186] Jiný názor zaujímá František Lašák. Ten spojuje stavebního mistra Honse s polírem šlechtické rodiny Pernštejnů na stavbě litomyšlského zámku budovaného mezi roky 1568–1569.[187]

Již v letech 1546–1547 došlo k tesání kamenných článků k arkádám a dalším pracím svědčím o rychlém stavebním postupu.[188] Po roce 1548 práce pokročily již tak daleko, že mistr Hons přistoupil k omítání a rýsování fasád včetně věží. Další z Vlachů, Florian, pracoval na figurálních sgrafitech a pražský Jan Šic zdobil tři štíty figurálními výjevy. V roce 1555 pro mistra Honse pracovali Vlaši Jacopo de Tirano z Tirana ve Valtellínu, Stefano de Tirano a Dominico Travav.[189] Z oblasti u Mendrisia pocházel Giovanni Antonio de Mendrisio a Martino de Morbio, z území u Lugáského jezera přišel v roce 1551 Battista di Maroggia, Mateo de Melano a Zuan de Melano v roce 1553. Z území u Comského jezera byl v družině mezi lety 1551–1552 učeň Battista Como. Z východního břehu Gardského jezera pravděpodobně přišel do Honseho skupiny zedník počeštěného jména Martin Laciášek. Dalším pracovníkem této skupiny byl Martin de Vilanova. Z roku 1551 je potvrzena přítomnost dalšího zedníka z oblasti lugánských jezer, Maspeta de Mago. Do okruhu

[182] PREISS 1986, 37.
[183] POCHE / PREISS 1978, 22.
[184] KUBÍČEK 1953, 308. Autorství Hanse Tirola vylučuje. Za stavitele považuje Giovanniho Battistu Aostaliho.
[185] POCHE / PREISS 1978, 22.
[186] VLČEK 2001, 180sq.
[187] LAŠEK 1945, 105.
[188] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 469.
[189] Zřejmě Domenico Trevav.

stavitelů, kteří náleželi k mistru Honsemu při stavbě zmíněného paláce, můžeme dále doložit Battistu Gavala z oblasti u Varalla, Tomassa Bergama z Bergama, Antonia de Rogna z místa Rogno u Laga d´ Iseo, Antonia Valmaga z obce Valmaggia u Varalla Bernarda di Mesocca z Mesocca, Francesca Ciase,[190] jehož jméno by mohlo být zkomoleninou obce Gias Gras a Francesca Maria Cretsyho zřejmě z obce Cresta v Granajských Alpách. Stavby Rožmberského paláce se od roku 1552 účastnil také tesař zvaný Mertl. Mistr stejného jména a profese pracoval pro Rožmberky a pány z Hradce na stavbách v Českém Krumlově, Bechyni, Kratochvíli, Telči a pro Jakuba Krčína na Leptači.[191] V této době pracovali na pražském rožmberském sídle také vlašští kamenící Domenico a Andrea. Ti měli za úkol vytesání poprsnic arkád a jiné kamenické práce.[192] K roku 1563 je k provádění prací povolán mistr Augustin,[193] který zde pracuje po dobu minimálně čtyř let. Důležitým poznatkem je pro nás informace Františka Dvořáka, který se spolu se svým autorským kolektivem domnívá, že se stavebních prací účastnil i Antonín Vlach,[194] námi uváděný jako Antonio Ericera, který působil na zámku v Jindřichově Hradci a v Českém Krumlově. Badatel bohužel neuvádí zdroj této pro nás důležité informace.[195] Následující stavební epocha mezi lety 1573–1574 měla především zvelebit západní okolí paláce.

Dle projektu stavitele Honse došlo k vybudování vlastního palácové stavení. Byla zbudována jednopatrová čtyřkřídlá budova, kterou doplnily dvě polygonální věže v jižním průčelí a jedna hranolová v severozápadním nároží. Ta byla opatřena pravděpodobně obíhajícím arkádovým ochozem. Nádvoří paláce zdobila po stranách čtveřice dvoupatrových arkád s polokruhovými archivoltami. Arkádové cvikly zdobily tesané kartuše. Vstupní trakt byl doplněn pouze přízemní arkádou o pěti polích. Celou stavbu doplňovala řada volutových štítů s křídly[196] a bosované portály. Z dochovaných plánů můžeme rekonstruovat i část rozvržení interiérů. V jižním křídle, jehož hladkou fasádu zdobila směrem do města sgrafitová výzdoba, se nacházely v přízemí i prvním patře velké sálové místnosti. Po jejich stranách stávaly

[190] Pravděpodobně zkomolenina jména.
[191] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 469sq.
[192] PREISS 1986, 37.
[193] Agostino Galli.
[194] Antonio Ericer.
[195] DVOŘÁK 1948, 99.
[196] PREISS 1986, 37.

symetricky menší místnosti. Velká místnost přízemí byla přístupná portálem z nádvoří. Toto symetrické rozvržení vázané na osu hlavního vstupu nebylo v Praze první poloviny 16. století obvyklé a dokazuje architektonickou kvalitu stavitele.[197] Koncepční rozložení jednotlivých místností s pravidelným rozvrhem tak upomíná na soudobou italskou palácovou architekturu zejména v Janově. Výsledný návrh je zásadní i tím, že nevznikl na zelené louce, ale že do sebe včlenil i starší středověké domy, a přesto dokázal splnit požadavky na jednotně koncipovaný symetrický interiér.[198]

Přestože stavba Rožmberského paláce byla jedna z prvních renesančních počinů na našem území i ve střední Evropě a musela tak budit patřičnou pozornost šlechty i krále, synovec Petra z Rožmberka Vilém pražskému sídlu nevěnoval takovou pozornost. Situace se změnila po roce 1570, kdy šlechtic dosáhl úřadu nejvyššího purkrabí, tedy první nejvýznamnější možné funkci po králi. Již v roce 1573 koupil sousední Švamberský dům[199] a dům patřící kdysi Lvu z Rožmitálu.[200] Hned téhož roku započala další stavební epocha vedená zkušeným císařským stavitelem Ulricem Aostallim. Dle projektu měla být vystavěna architektonická zahrada s třinácti přízemními arkádami obdobného typu, který byl užit v nádvoří paláce. Nad arkádami umístil stavitel kryté chodby s okny otvírajícími se na Prahu i do zahrady. Do uličního křídla byla prolomena malá okna, nad kterými se nacházela masivní římsa doplněná segmentovými lunetami. Západní stěnu zahrady architektonicky členily niky.[201] Další stavební úpravy proběhly v posledním desetiletí 16. století. Když tak v roce 1592 dědil palác Petr Vok z Rožmberka, dostala se mu do rukou prakticky novostavba rodového sídla, která neměla v pražském prostředí obdoby. Poslední částka týkající se výraznějších stavebních aktivit byla vyplacena k roku 1597 Martinu Vlachovi. Jednalo se pravděpodobně o Martina de Gambarini Bormina z Lugana či Martina z Tirana ve Valtellině.

Mezi lety 1596–1597 došlo k pořízení kašny v zahradě.[202] Petr Vok však rožmberské sídlo především z finančních důvodů prakticky nevyužíval, a tak jej již v roce 1600

---

[197] MUCHKA 2001, 60.
[198] MUCHKA 1993, 357.
[199] KUBÍČEK 1953, 311.
[200] Staročeská Bibliothéka, č. II, Spisy musejní, č. XXIV, BŘEZAN 1985, 204sq: *„Koupiv pan vladař dům Švamberkovský na hradě pražském proti klášteru Svatojiřských, dal jej bořiti, k domu svému přistavovati, a zahradu prostranů uvnitř udělati... Toto dílo děláno skrze mistra Woldřicha...“*
[201] PREISS 1986, 38.
[202] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 471.

vyměnil spolu se zámkem v Českém Krumlově s císařem Rudolfem II. za zkonfiskovaný dům Jiřího Popela z Lobkowicz.[203] Poslední podobu dala chátrajícímu objektu až Marie Terezie, která jej proměnila v dnešní Ústav šlechtičen.

Z nákladné renesanční stavby se do dnešní doby dochovala základní půdorysná dispozice, velká místnost v jižním křídle sklenutá valenou klenbou s lunetovými výsečemi, několik menších místností a přízemní arkády křídla do Jiřské ulice.[204]

Předchozí výčet řemeslníků na pražském Rožmberském paláci nám dokládá, že stavitelé a řemeslníci, kteří prováděli práce na stavbách Rožmberků, pánů z Hradce přicházeli ze stejného území, ne-li z totožné obce či města. Lze tak s určitou jistotou předpokládat, že řemeslníci u nás již působící referovali o zdejších stavebních počinech své rodiny a známé a ti se pak vydávali za prací do našich zemí, kde se uplatnili na stavbách, ve kterých pracovali jejich rodáci. Otázkou však zůstává, do jaké míry měly stavební práce na Rožmberském paláci vliv na stavitele a řemeslníky na jihočeských a moravských stavbách Rožmberků a pánů z Hradce. Stále nevyřešeným tématem jsou případné vazby a vlivy mezi Rožmberským palácem, palácem pánů z Hradce a staviteli působícími v jižních Čechách a na Moravě.

Pokud se pozorněji zaměříme na stavitele Rožmberského paláce, nalezneme řadu shodných jmen s přízvisky, která jsou totožná i s řemeslníky na panství Rožmberků a pánů z Hradce. Členové stavební skupiny mistra Honse pocházeli převážně z obcí kolem Lugánského, Comského a Gardského jezera, dále pak z oblasti Varalla, Mendrisota, Laga Maggiore, Veltlinu, Mesocca, Engadinu, Verony a Bergama. Pokud se pokusíme dohledat rodiště či místa, odkud řemeslníci na stavbu pražského paláce přicházeli, zjistíme, že se jedná často o malá území, která jsou v dojezdové vzdálenosti i v rámci dopravy 16. a 17. století, a že tedy mezi těmito vesnicemi či městečky fungovala komunikace běžná pro tehdejší společnost. Z toho pak můžeme vyvodit, že případné rodinné vazby nebo známosti nebyly na stavbách prováděných Vlachy náhodné, ale zcela přirozené. Stejně tak můžeme usuzovat, že v případě nutnosti navýšení řemeslníků na stavbě nebo stavbách fungoval způsob doporučení nebo přímluvy již zaměstnaných řemeslníků u mistra. Tak je například rodiště Bernarda di Mesocca z Mesocca blízké Francescu Maria Cretsymu,[205] z velmi malého území pocházeli i Giovanni Antonio de Mendrisio, Martino de Morbio,

[203] VLČEK 2000, 198.
[204] POCHE / PREISS 1978, 23.
[205] Pravděpodobně Cresto.

Battista di Maroggia, Mateo de Melano, Zuan de Melano, Battista Como, Maspeto de Mago, Antonio Fontana, Cesare Fontana, Vincenzo Fontana a zřejmě i Hans Fontana, jedna z vůdčích stavitelských postav při Rožmberském paláci. Rozvětvenou rodinu Fontanů známe jako zedníky z Brusata u Balerny v Mendrisiu. Je také zajímavé, že výše jmenované lokality jsou velmi blízko Arognu, rodišti Baldassara Maggiho a zřejmě i Antonia Melana, kteří jsou zaznamenání na nejedné stavbě Rožmberků a pánů z Hradce. Množství jednotlivých jmen a kontakty s touto oblastí tak byly zahájeny již v první polovině 16. století. Stavební práce na Rožmberském paláci probíhaly především v letech 1545–1556. Je tedy dosti možné, že se někteří řemeslníci přesunuli z dokončené pražské stavby do jižních Čech a na Moravu na dominia Rožmberků a pánů z Hradce. Okruh stále nově příchozích stavitelů a řemeslníků v druhé polovině 16. století ukazuje na dlouhodobě trvající propojenost oblastí v okolí Arogna, a to alespoň ve dvou generacích. Můžeme se domnívat, že nově příchozí řemeslníci v sedmdesátých a osmdesátých letech 16. století znamenali na jihočeských a moravských dominiích jakousi mezigenerační výměnu stavitelů a řemeslníků. Že by stavitelé druhé poloviny 16. století přicházeli v hojném počtu bez předešlých vazeb se zdá být značně nepravděpodobné.

Při podrobnějším pohledu na podobu paláce vtisknutou mu mistrem Honsem a jeho druhy nalezneme několik společných analogií ke stavbám Rožmberků a především pánů z Hradce. Prakticky bez povšimnutí zůstalo řešení jižní fasády směrem do města. Před přístavbou palácové zahrady byla fasáda domu Rožmberků členěna dvěma polygonálními věžemi přimknutými ke hmotě zdiva a jednoduchými neprofilovanými kordonovými římsami, které dosedaly přímo na okenní parapety a tvořily tak jejich součást. V případě přízemí probíhala kordonová neprofilovaná římsa i římsou nadokenní. Přízemí i patro rytmicky členilo šestnáct okenních os včetně polygonálních věží. Obdélná okna přízemí a prvního patra měla kamenná ostění akcentována nadokenními římsami. Korunní římsa sloužila jako svod vody do několika chrličů. Nad ní pokračovalo atikové průčelí s prolomenými pravidelně obdélnými okny bez okenních říms v rytmu zleva 1–2–1, 1–2–1–2–1, 2–1 a s deseti vikýřovými volutovými štíty členěnými oválnými okénky na jejich hlavních osách. V horní třetině štítů se uplatňovalo členění pomocí vyložené římsy s vrcholovými čučky. Kamenná ostění přízemí a prvního patra byla pravděpodobně doplněna prutovými ustupujícími profily, které nebyly svedeny až k okenním

parapetům, ale končily ve svých spodních třetinách, kde ostění obdélně pokračovala bez zdobných prvků pouze s okosenými horními hranami nebo bez nich. Polygonální věže jižní fasády pokračovaly nad korunní římsou dalšími dvěma patry oken, jejichž tvar a proporce odpovídaly oknům ve štítové atice. Korunní římsy věží byly pravděpodobně fabionové. K zastřešení bylo užito polygonálních bání s lucernou a korouhví s praporcem. Západní věže jižní fasády sousedního Švamberského paláce měly díky zvýšené parcele pět okenních pater, respektive tři. Okno v přízemí věže dělící palác Švamberský a Rožmberský se nacházelo ve stejné výši jako přízemí Rožmberského paláce. Přízemní patro Švamberského paláce pak bylo vystavěno ve výši prvního patra u Rožmberského paláce, druhé patro pak dosahovalo výšky atiky sousedního Rožmberského paláce. Toto a předešlé patro bylo ve stejné úrovni jako okna prolomená Ulricem Aostallim při stavbě renesanční zahrady. Korunní římsa zahradního traktu probíhala i skrze věže. Nad římsou pokračovaly věže Švamberského paláce zřejmě obdobně jako dvě zbývající rožmberské. Rozdílnou úroveň staveb zapříčiněnou výškově nestejnými parcelami sjednotil mistr Hons přeťatým volutovým štítem, jehož polovina byla situovaná ke Švamberskému a druhá k Rožmberskému paláci **[1]**. Vznikl tak do určité míry nesymetrický, přesto však harmonický celek **[2]**.

Badatelé píšící o Rožmberském paláci se o dvou západních věžích průčelí Švamberského paláce směřujících do města zmiňují pouze informativně. Výjimku představovala studie Aloise Kubíčka.[206] Je však zapotřebí si uvědomit, že i když nebyly věže součástí Rožmberského paláce, koncepčně zapadaly do rozvrhu a členění fasády. Do celkového rozsahu jižní fasády tak musíme přiřadit oba paláce, které směrem k Malé Straně a Starému Městu tvořily jednotně koncipovaný celek. Dvě západní polygonální věže byly před vystavěním zahrady součástí domu Švamberského, který si rod nechal náročně zbudovat na parcele po velkém požáru v roce 1541. Stavba byla zcela jistě v šedesátých letech hotova, o čemž svědčí zájem císaře Maxmiliána o její zakoupení. Stavitelem byl stejně jako v případě sousedního paláce Vlach Hons. Palác byl v jižní fasádě ohraničen dvěma věžemi a členěn stejnými prvky jako palác Rožmberský. Při Aostalliově přístavbě zahrady došlo k částečnému zbourání švamberského palácového křídla při jižním průčelí a k jeho proměně na arkádu s uzavřeným ochozem. K dosažení harmonického řádu architekt

[206] KUBÍČEK 1953, 308sqq.

navrhl a postavil další dvě věže při jižní fasádě.[207] Na dochovaných plánech rozeznáváme stavbu Honsovu a následnou úpravu provedenou Ulricem Aostalim. Obě etapy od sebe dělí především rozdílná profilace a provedení kamenných ostění a nepřítomnost průběžných kordonových říms. Jednoduchá obdélná kamenná ostění patnácti okenních os včetně věží jsou doplněna pouze kamennými vyloženými parapety. Korunní římsa zahradního traktu probíhá celou jeho délkou a tvoří tak jedinou římsu, která člení dvě Aostalliho věže. Na místo užití pravidelných obdélných okenních otvorů v horních partiích věží zvolil stavitel otvorů oválných, situovaných na hlavních osách z každé ze stran věží. Můžeme se domnívat, že korunní římsa zahradního traktu i věží měla fabionový charakter. K zastřešení věží užil architekt obdobné tvary jako v minulosti mistr Hons.

Ve vztahu pražské stavby k panství v jižních Čechách a na Moravě můžeme spatřit hned několik stavebních prvků, které se objevují především na stavbách pánů z Hradce, ale i Rožmberků. V prvé řadě jsou to polygonální věže a jednoduché neprofilované obdélné kordonové římsy procházející okenními parapety. Obdobné reminiscence mající prvopočátek v tradici toskánské palácové renesanční architektury můžeme spatřit především na zámku v Jindřichově Hradci a v Telči.[208]

Nejpodstatnější práce v renesančním stavebním pojetí probíhaly na zámku v Jindřichově Hradci v několika fázích především od šedesátých do devadesátých let 16. století. Shodné prvky s Rožmberským palácem lze nalézt na takzvaném

---

[207] Alois Kubíček se dále domnívá, že došlo ke zvýšení čtvrté a prostřední západní věže, přičemž prostřední věž měla získat dominantní úlohu a celé jižní průčelí symetričnosti stavby směrem do města. Při srovnání zahradní části s fasádou mistra Honse však v prostřední věži nacházíme stejná okenní ostění i typ štítu, které byly užity při stavbě Rožmberského paláce. Aostalliho úprava západní věže s okrouhlými okny i celého bývalého jižního traktu se nese v duchu jednoduchých pravidelných obdélných kamenných ostění a kruhových oken ve věžích. Můžeme se domnívat, že v případě symetrického zvýšení prostřední věže Aostallim by architekt přistoupil i k proražení kruhových oken a neopakoval by stavební prvek obdélných kamenných ostění s nadokenními římsami mistra Honse, které bylo již nemoderní.

[208] Renesanční polygonální věže nacházíme i na jiných objektech, například na zámku v Červeném Poříčí, Radíně, Velkých Losinách, atp. Tyto stavby jsou však buď mladší datace nebo u nich nenalézáme více společných prvků s věžemi Rožmberského paláce. Stavební souvislost zde můžeme vidět i z důvodu příbuzenského vztahu Rožmberků a pánů z Hradce. Probíhající neprofilované kordonové římsy nacházíme i u staveb, které vznikaly v přibližně stejné době jako Rožmberský palác, ale i u staveb vznikajících v dalších desetiletích 16. a počátku 17. století. Setkáváme se s nimi tak na nelahozevském zámku, jehož stavba probíhala mezi lety 1552–1558, při budování zámku v Kaceřově v letech 1540–1562 a na zámku v Litomyšli, jež byl stavěn mezi lety 1567–1587. Na všech třech výše jmenovaných zámcích se však neprofilovaná jednoduchá římsa uplatnila v prostoru zámeckého nádvoří a ne, jako v případě Rožmberského paláce, zámku v Jindřichově Hradci a Telči, na čelní fasádě. Mladšího data je například přestavba náchodského hradu na renesanční rezidenci, která probíhala především mezi lety 1593–1614. Zde už vidíme probíhat jednoduchou neprofilovanou římsu na vnějším plášti v prvním i druhém patře.

Adamově stavení, které přiléhá při severovýchodní straně k Jáchymovu stavení a při jihozápadní k zahradnímu arkádovému traktu směřujícímu k Rondelu **[3]**. Jihozápadní část paláce je o jednu okenní osu širší a vytváří tak krátké příčné křídlo navazující na Velké arkády, přičemž samotné arkády dosedají z nádvorní strany přímo na hlavní podélnou část paláce. Při západní fasádě paláce byla na místě starší obranné bašty zbudována polygonální věž, jež je členěna v přízemí a ve čtyřech patrech obdélnými okny s kamennými ostěními s akcentovanými nadokenními římsami a oválnými okny v patře nejvyšším. Jednotlivá patra od sebe dělí jednoduché neprofilované kamenné kordonové římsy dosedající přímo na okenní parapety. Římsy přízemí, prvního a druhého patra pak dále přecházejí na palácovou fasádu. Vrcholové patro věže je členěno oblými okny s okosenými hranami, ale bez kamenného ostění. Věž je zakončena předsazenou fabionovou římsou, která nahradila původní lunetovou. Stanová šestidílná střecha je ukončena makovicí s korouhví. Na výkresu ovšem není naznačeno polygonální členění věže. Další zvýšení věže o jedno patro proběhlo po požáru v roce 1591.[209] Stavba paláce je ukončena lunetovou římsou bez patek. Dvojici zámeckých arkád nelze pro velké časové rozmezí řadit pod případný vliv Rožmberského paláce, byť v případě, že byl tvůrcem návrhu řešení třetího nádvoří zámku s arkádami již Antonio Ericera, mohl mu pražský palác být určitým inspiračním a ideovým vzorem. Lunetovou římsu taktéž nemůžeme prokazovat jako přejatou formu z pražského paláce pro svoji četnost na renesančních vlašských stavbách na našem území.

Autorství stavby Nového Adamova stavení přisuzuje řada badatelů architektu Baldassare Maggimu. Z významnějších jmenujme Augusta Sedláčka,[210] Františka Teplého,[211] Antonína Matějčka,[212] Karla Třísku,[213] Jarmilu Krčálovou,[214] Pavla Vlčka[215] a nejnověji Pavla Juříka.[216] V posledních letech však naznačily odborné studie Jana Muka[217] a Marie Vilímkové,[218] že se stavby Adamova stavení účastnil v daleko širším rozměru právě Antonio Ericer.

---

[209] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 176.
[210] SEDLÁČEK 1883, 16.
[211] TEPLÝ 1929.
[212] MATĚJČEK 1917.
[213] TŘÍSKA 1941. TŘÍSKA 1986, 94.
[214] KRČÁLOVÁ 1986.
[215] VLČEK 2001, 287.
[216] JUŘÍK 2010.
[217] MUK 1993.

Řadu společných stavebních průsečíků s Rožmberským palácem nalézáme i na stavbě renesančního zámku v Telči. Stejně jako na rodovém sídle pánů z Hradce na Jindřichově Hradci i v Telči probíhaly renesanční stavby přibližně od padesátých do devadesátých let 16. století za účasti slavonické huti Estreicherů a dále velmi pravděpodobně Antonio Ericera a zřejmě také Baldassare Maggi. I na zámku v Telči vidíme několik polygonálních věžovitých útvarů. Nejvyšší z nich je přičleněn k severnímu paláci při jeho západní straně. Základem útlé polygonální stavby byla stejně jako v případě Jindřichova Hradce středověká obranná oválná bašta, jejíž tvar je zachován v přízemí. Věž člení výškově tři patra oken s kamennými ostěními a nadokenními římsami, přičemž třetí okenní patro je falešné. Jednotlivá patra od sebe dělí v každé ze stran oválná okna se zužujícími se špaletami. Mezi prvním a druhým patrem jsou tato okna slepá. Výšku severního paláce převyšuje útlá věžička o jedno patro. Zakončena je, stejně jako ostatní polygonální stavby, stanovou střechou **[4]**. Další objekt představuje šestiboký nárožní zahradní pavilon při východním nároží zámecké zahrady směrem do města. Polygonální stavba je směrem do zahrady jednopatrovým, směrem do města dvoupatrovým pavilonem doplněným při pohledu z náměstí do výšky okenního parapetu kamennou bosáží. Dvoupatrovou věžičku ukončuje jednoduchá zděná omítaná profilovaná římsa, na kterou dosedá široce otevřená fabionová římsa a šestidílná stanová střecha. Na ni navazující východní zahradní trakt směřující k severní městské bráně se jeví do zahrady jako přízemní podélná budova, směrem do ulice jako budova jednopatrová. Ve výšce okenního parapetu je křídlo doplněno jednoduchou profilovanou kamennou římsou, kterou vidíme i na jižním paláci zámku, a také na Adamově stavení v Jindřichově Hradci. Nad nadokenní římsou je protažena po celé délce zahradního traktu obdobná římsa jako ve spodní partii okenních parapetů, stejně jako v případě polygonálního pavilonku je však zděná a omítaná **[5]**. Novodobější korunní vyložená profilovaná římsa je dřevěná. Východní zahradní trakt přechází při severní straně v takzvanou Malou městskou bránu, jejíž přestavba souvisí přímo se zahradou. Věž stojící na starším středověkém základu je prolomena gotickým lomeným vjezdem. Renesanční šestiboká nástavba je členěna sdruženým čelním oknem a jednoduchými po stranách. Mezi okny a fabionovou římsou s letopočtem 1579 probíhá jednoduchá neprofilovaná omítnutá římsa **[6]**. Zahradní jižní trakt směřující k zámecké kapli

[218] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 172sqq.

člení dvě okenní osy vertikálních obdélných oken s kamennými ostěními a nadokenními římsami a patnáct okenních os menších s horizontálně obdélnými okny a kamennými ostěními bez nadokenních říms. Přechod mezi fasádou a jednoduchou sedlovou střechou tvoří neprofilovaná omítnutá římsa, na kterou dosedá římsa fabionová. Jižní stavení telčského zámku je na fasádě směřující do náměstí opět členěno probíhající jednoduchou neprofilovanou kamennou římsou, která navazuje na parapet okenních ostění. Takto je členěna v prvním i druhém patře i severní fasáda jižního stavení a to sice od bosovaného nároží oddělujícího sakrální prostor kaple v přízemí s mramorovým sálem v prvním patře, až po risalit situovaný v kratším traktu, který pravoúhle dosedá na trakt podélný **[7]**. Skrze risalit pokračuje na zbývající fasádě pouze horní jednoduchá římsa. Na fasádě nádvorní probíhá římsa druhým patrem a dále pokračuje polygonálním závěrem kaple přes celý jižní palácový trakt. Presbytář pohřební kaple přechází v prvním patře v mramorový sál. Tato polygonální část předstupuje před obdélnou stavbu stavení. Nad polygonálním závěrem je vztyčeno ještě polopatro stejného půdorysu napodobující ostatní zámecké věže. Stěna mramorového sálu v polygonálním závěru přechází ve fabionovou korunní římsu, která pokračuje směrem do zahrady jako vyložená profilovaná římsa a dále do arkádového nádvoří jako naznačená stlačená lunetová římsa. Při pohledu na fasádu z města tvoří korunní římsu lunety s patkami, které jsou ukončeny v pravoúhlém nároží traktu severní fasády. Dále pokračuje římsa jako vyložená profilovaná. Risalit je zakončen antikizujícím trojúhelníkovým štítem se třemi piniovými kamennými šiškami a oválným oknem na jeho hlavní ose. Jednotlivá nároží jižního paláce doplňují kamenná bosážová nároží. Patra jižního paláce jsou členěna sdruženými okny s kamennými ostěními a nadokenními římsami. Prostor kaple prosvětlují obdélná vertikální okna s hlubokými špaletami. Na fasádě je zámecká stavba dělena jednoduchou sgrafitovou rustikou.

Lunetovou římsu, jednoduché neprofilované kordonové římsy, sdružená okna v horních patrech, bosážová nároží i polygonální věžovité útvary vidíme také na zámku v Jindřichově Hradci. V případě bosovaného nároží na Rožmberském paláci prokázané analogie nenacházíme, i když Pavel Preiss[219] ve své rozsáhle práci o Praze předkládá rekonstrukční vyobrazení paláce, kde se na hranolové věži směrem do Jiřské ulice bosované nároží uplatňuje. Preiss dále znázorňuje arkádové zakončení

[219] Bohužel nevíme, jestli se jeho domněnka zakládá na pramenných skutečnostech.

věže s helmicí. Na soklech stojící sloupy s patkami a hlavicemi jsou arkádově sklenuty vždy na střední sloup, plná obvodová poprsnice je tvořena dekorativně pojatými mramorovými a pískovcovými deskami **[8]**.[220] Případnou souvislost mezi arkádovou věží Rožmberského paláce a Maggiho stavbou zámecké věže v Českém Krumlově bychom však zřejmě hledali marně.

Jihočeské a moravské stavby Rožmberků a pánů z Hradce spojuje na některých objektech také sgrafitová rustiková omítka, i když je nutno mít na paměti, že sgrafitová rustika nebyla v druhé polovině 16. století ničím neobvyklým, ba spíše naopak.

I přesto, že většina literatury uvádí jako autora výsledné renesanční úpravy zámku v Telči a Jindřichově Hradci Baldassara Maggiho a datuje rozhodující stavební fázi převážně do osmdesátých a devadesátých let 16. století, nesmíme opomenout počin a přínos Antonia Ericeri, který je v Jindřichově Hradci pramenně doložen[221] a v Telči jej lze předpokládat. Pokud by skutečně Ericer pracoval v závěrečné etapě padesátých let také na Rožmberském paláci a následně v šedesátých letech na paláci pánů z Hradce, nejsou výše jmenované analogie neopodstatněné a lze uvažovat o poměrně významném propojení Prahy se šlechtickým sídlem na Jindřichově Hradci a na Telči, na což se pokusíme poukázat dále.

2.3.4 Palác pánů z Hradce

Přestože patřil šlechtický rod pánů z Hradce k vážené a bohaté nobilitě, nevystavěl si své sídlo přímo na Hradčanech, jako tomu bylo v případě Rožmberků a dalších významných šlechtických rodin. Ne snad, že by páni z Hradce nechtěli sídlit v areálu Pražského hradu v blízkosti královského úřadu, ale v době, kdy začala jejich snaha o zřízení sídla v hlavním královském městě, nebyly na Pražském hradě volné parcely. Určitý nárok na stavební pozemky v areálu Pražského hradu přesto měli,

[220] Písemné zprávy o tomto nejsou zachovány, přesto se o této skutečnosti můžeme domnívat z pramenů informujících nás o výzdobě schodišť arkádového nádvoří, kde bylo k výzdobě zábradlí a plných poprsnic užito mramorů a pískovce.
[221] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, signatura VI Bb 2a, karton číslo 430, 432, 433.

protože zde vlastnili již od roku 1486 dům v Jiřské ulici získaný Jindřichem IV. z Hradce.[222]

Emanuel Poche a Pavel Preiss hledají za opožděnou snahou o zakoupení lukrativního pozemku určitou liknavost.[223] V podobném duchu se vyjádřili i badatelé Václav Hlavsa a Jiří Vančura.[224] Jáchym z Hradce zřejmě skutečně nepociťoval do padesátých let 16. století výraznou potřebu sídlit přímo v Praze, a to i přesto, že jeho manželka Anna z Rožmberka[225] na získání pražského sídla poměrně značně naléhala.

Za ztrátou pražské sídelní kontinuity lze vidět především nepříznivou rodinnou situaci spojenou se smrtí Adama I. z Hradce.[226] Rod byl překvapivým Adamovým úmrtím uvržen do několika let poručnické správy,[227] za které přišli páni z Hradce jak o dům v Jiřské ulici na Pražském hradě, tak i o sídelní rodovou kontinuitu a návaznost. Teprve okolnosti spojené s Jáchymovým jmenováním nejvyšším královským kancléřem v roce 1554 podpořené naléháním manželky Anny, přimělo šlechtice k zakoupení pozemku a vystavění reprezentativního pražského sídla. Jáchym si z nabízených parcel vybral počátkem druhé poloviny 16. století pozemek spáleniště někdejšího domu pánů z Rožmitálu, kteří v té době sídlili na Pražském hradě. Aby byli páni z Hradce co nejblíže v blízkosti hradu a královské a císařské moci, zvolili svoje místo alespoň při důležité cestě orientované na hrad při Nových zámeckých schodech.[228]

První zmínky o nové parcele pánů z Hradce se objevují již v roce 1407. V roce 1529 se několikrát přestavěný dům dostal do rukou šlechtické rodiny Zdeňka Lva z Rožmitálu, který si objekt nechal zapsat do desek zemských. Brzy, již k roku 1532, prodal Zdeněk dům Jiřímu Žabkovi z Limberka.[229] Po smrti Jiřího zdědil pozemek i se stavbou jeho syn Burian Žabka z Limberka. Před plánovaným generálním sněmem české koruny v roce 1556 zahájil Jáchym vyjednávání s Burianem Žabkou o prodeji jeho domu. Vleklá vyjednávání skončila až rokem 1558, kdy se Jáchym rozhodl, opět na nátlak Anny, koupit stavbu na Nových

[222] TOMEK 1891, 10.
[223] POCHE / PREISS 1978, 27.
[224] HLAVSA / VANČURA 1983, 211.
[225] 1530–1580.
[226] †1531.
[227] 1531–1546.
[228] HLAVSA / VANČURA 1983, 93.
[229] VLČEK 2000, 297.

zámeckých schodech i s pozemky.[230] Zakoupený dům byl ve své době považovaný za významné šlechtické sídlo, jehož slávu mu dodalo bývalé obývání Zdeňkem Lvem z Rožmitálu, který zastával pozici nejvyššího purkrabího. Po získání domu se Jáchym z Hradce rozhodl své nové sídlo rozšířit a významně přebudovat. V této myšlence ho také utvrdil požár domu v roce 1561. Stavebními pracemi byl ještě téhož roku pověřen stavitel Antonio Vlach, kterého známe i pod jménem Antonio Ericera.[231] Je to ten Antonio, který pracoval pro pány z Hradce a Rožmberky na panstvích v jižních Čechách,[232] a jak se pokusíme poukázat, i v Telči.

Jak vypadal pražský palác po přestavbě a dostavbě přesně nevíme, nedochovaly se podrobnější nákresy, jako tomu bylo v případě Rožmberského paláce. Ze stavebních záznamů však vyplývá,[233] že se jednalo o velkoryse pojatou přestavbu, kterou lze zčásti rekonstruovat dle jednotlivých účtů. Práce postupovaly velmi rychle. Již v roce 1563 osazovali truhláři dřevěné stropy. Nově zbudovaná vížka se schodištěm byla pokryta makovicí a železnou růží na žerdi. Řemeslnící kolem mistra Antonia započali v roce 1563, mimo jiné, se stavbou nových patrových arkád, které byly složeny z kvádrů, sloupů a polosloupů. Následujícího roku byly práce na arkádách hotovy. Stejně jako v případě Rožmberského paláce i zde bylo přikročeno k budování zahrady, ovšem již v roce 1562 a následujícím. V průběhu stavebních prací došlo ke zvýšení zdi a vystavění nového lusthauzu, což svědčí o větším rozsahu palácové zahrady. Stejného roku byly osazeny i arkády mramorovými deskami s erby a malovanými a zlacenými mřížemi. Již v roce 1565 proběhlo další rozšíření zahrady. První etapa prací byla ukončena rokem 1566, kdy byla pobita palácová střecha šindelovou krytinou.[234] Celkové stavební náklady byly značné, což svědčí o nákladnosti a rozsahu celé stavby.[235] Pokud však srovnáme náklady na Rožmberském paláci, zjistíme, že se zde finanční částky pohybovaly ještě v daleko vyšších číslech. I přesto, že sídlo Jáchyma z Hradce bylo skromnější než

[230] Určitý nátlak manželky Anny z Rožmberka si lze vysvětlit i skutečností, že bratr Anny Vilém z Rožmberka právě dokončoval svoje reprezentativní sídlo na Pražském hradě.
[231] Na působení Antonia Ericera v Praze upozornila již v roce 1959 Jarmila KRČÁLOVÁ. Nezmiňuje však palác pánů z Hradce při Nových zámeckých schodech. Viz KRČÁLOVÁ 1959, 15.
[232] HLAVSA / VANČURA 1983, 211.
[233] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce, Jindřichův Hradec, karton 20, signatura II C 17, karton 55, signatura III A 2.
[234] LEDVINKA 1986, 271sqq.
[235] VLČEK 2000, 297.

palác jeho švagra Viléma, splňovalo veškeré životní a reprezentativní potřeby a požadavky šlechty druhé poloviny 16. století.[236]

Postupem let však přestal palác pánům z Hradce vyhovovat, a proto bylo mezi lety 1580–1584 přistoupeno k úpravě průčelního traktu a ke zřízení několika málo místností. Nelepšící se situaci řešili páni z Hradce koupí domu na Dobytčím trhu, aby za rok poté přikoupili další dům pod Novými zámeckými schody na rohu Malostranského náměstí. Není bez zajímavosti, že odhad na opravu domu na Dobytčím trhu prováděl císařský stavitel Ulrico Aostalli. Stavební fáze mezi lety 1580–1593 není dostatečně podložena archivními materiály. Pravděpodobně ji však po několik let řídil Ulrico Aostalli. Ze září roku 1586 se dochovala zmínka, že právě Aostalli vyměřoval a naplánoval jakýsi objekt před vraty.[237] V roce 1588 přijímá Aostalli finanční odměnu za provedené práce.[238] Na fasádě paláce nacházíme letopočty 1588 a 1589, které nás informují o ukončení další stavební fáze. S jistotou víme, že práce probíhaly na paláci až do roku 1593. V devadesátých letech tak došlo ke zvýšení téměř celého paláce o jedno patro a k prohloubení hlavní části o nový jižní příčný trakt, který byl zbudován na místě starší zahrady z roku 1565. Při jižní části domu došlo ke zbudování schodišťové věže, která navazovala na jižní arkády. Ve východní části paláce vznikla v návaznosti na věž z roku 1564 nová prostora obklopená na severu a východě křídly s lunetovými římsami a na jihu arkádami, které otevíraly prostor na Malou Stranu. Fasáda paláce byla zdobena jednouchým sgrafitem. V interiéru došlo k vymalování několika pokojů.[239] Další stavební činnost byla zahájena po velkém požáru paláce v roce 1595 **[9]**. Tehdejší majitel rozsáhlého domu Adam II. z Hradce, povýšený roku 1593 do zemského úřadu nejvyššího purkrabí pražského, se stavebních úprav nedožil, 23. listopadu 1596 skonal. Palác i s jihočeským a moravským panstvím připadl slaboduchému synu Jáchymu Oldřichu z Hradce.[240] Jáchym sice pokračoval v opravách paláce a správě celého majetku,

---

[236] LEDVINKA 1986, 279.
[237] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce, Jindřichův Hradec, karton 55, signatura A 2. Císařského stavitele jmenuje literatura v roce 1595 i na zámku v Jindřichově Hradci a ztotožňuje, jej právě s Ulricem Aostallim. V této době však plnil roli císařského stavitele i Giovani Gargiollo a Cristofor Canavale. Jestliže je však Aostalli písemně doložen v roce 1586 na paláci Pánů z Hradce, můžeme se domnívat, že byl krátce přítomen i na zámku v Jindřichově Hradci při pracích na úpravě zahradní části s Rondelem. Tyto vratké domněnky však znejišťuje fakt, že v roce 1594 povolal Rudolf II. na Pražský hrad z Lince tamního císařského stavitele Cristofora Canavala.
[238] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Rožmberský, karton 55, signatura III A 2.
[239] LEDVINKA 1991, 119.
[240] 1579–1604.

přesto se mu nedařilo zdárně hospodařit jak v Praze, tak ani v jižních Čechách a na Moravě.[241] Tento fakt však nelze přiřknout Jáchymově slaboduchosti, ale především otci Adamovi, který synovi přenechal obrovské dluhy. Prakticky veškeré finance padly na úkor splácení starých otcovských finančních závazků.[242] Příležitostně využívaný palác byl v roce 1602 prodán Vilémovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka, jehož manželka Lucie Otilie byla Jáchymovou sestrou.[243] Palác byl dále upravován kolem roku 1678 a 1685–1693. V roce 1768 přešel objekt věnem na Václava Thuna Hohensteina. Tehdy se palác pánů z Hradce včlenil k Thůnovskému paláci a utvořil jeden celek, který dále procházel stavebními zásahy, které byly završeny klasicistní úpravou v roce 1841.[244]

Podstatná a důležitá je pro nás informace badatele Václava Ledvinky a následně téhož autora ve spolupráci s Bohumírem Mrázem a Vítem Vlnasem, kteří poukázali na fakt, že mezi lety 1561–1566 prováděl rozsáhlé stavební práce na paláci pánů z Hradce mistr Antonín Vlach, známý také jako Antonio Ericera.[245] Prameny nás informují o cestě Antonia Ericeri do Prahy i v roce 1570. Tehdy však stavitel cestoval za Vilémem z Rožmberka, případná pracovní návštěva paláce pánů z Hradce není doložena, ale také vyloučena.[246]

Vlašský stavitel byl do Prahy povolán pravděpodobně Jáchymem z Hradce, pokud zde však nepracoval již dříve na Rožmberském paláci. Z dochovaných pramenů víme, že v hlavním královském městě byl stavebně činný nejpozději od roku 1559–1561. Mimo Jindřichův Hradec pak Ericera působil pro Rožmberky a pány z Hradce také na zámku v Českém Krumlově, na Hluboké, v Třeboni a velmi pravděpodobně i v Telči. Zikmund Winter a jiní autoři dle dobové písemné zprávy uvádějí, že Ericer odešel v roce 1559 od rozdělané práce v Jindřichově Hradci na jiné místo.[247] Můžeme se domnívat, že jej pracovní záležitosti přiměly právě k cestě do Prahy shlédnout nově zakoupený dům pana Jáchyma a začít pracovat na návrhu

---

[241] LEDVINKA 1986, 298sq.
[242] LEDVINKA 1983, 58.
[243] LEDVINKA 1986, 300.
[244] VLČEK 2000, 299.
[245] LEDVINKA 1986, 275sqq. LEDVINKA / MRÁZ / VLNAS 1995, 133sqq.
O rozsahu prací svědčí také vynaložené finanční prostředky, které v rozmezí let 1561–1566 představovaly částku přibližně 2 600 kgč.
[246] MAREŠ 1896, 574sq.
[247] WINTER 1909, 106. VLČEK 2001, 159.

přestavby.[248] Ericer zahájil práce na paláci pánů z Hradce v roce 1561, tedy pět let poté, kdy byl dostavěn Rožmberský palác. Tehdy nejhonosnější renesanční pražský palác své doby mohl být dobrým inspiračním zdrojem pro Ericeru, stejně jako pro jiné stavitele. Případné nákresy nebo plány paláce pánů z Hradce se bohužel nedochovaly, představu o rozsahu prací si tak můžeme učinit pouze díky několika málo pramenům a několika vedutám, které jsou však značně zjednodušené.

Oba paláce, Rožmberský i pánů z Hradce, měly arkády. Nevíme, jak v případě paláce na Nových zámeckých schodech přesně vypadaly, skládaly se však ze sloupů, polosloupů a z kvádrů,[249] staženy byly železnými svlaky. Arkády dokončené v roce 1564 byly doplněny mramorovými deskami s erby.[250] Obdobně byly patrně zdobeny i arkády Rožmberského paláce **[10]**. Více o arkádách nevíme. Při přestavbách paláce pánů z Hradce v letech 1586–1593 došlo ke zbudování schodišťové věže, která byla napojena na arkády při jižní straně. Severní a východní křídlo bylo zdobeno lunetovými římsami, jižní pak arkádami, které byly otevřeny směrem na Malou Stranu. V případě, že je autorem této etapy prací Ulrico Aostalli, nalezneme společného jmenovatele v rožmberské zahradě, kde vytvořil mezi lety 1573–1574 renesanční zahradní objekt zdobený do Jiřské ulice lunetovou římsou a vně arkádami, které byly otevřeny okny směrem na Malou Stranu.[251]

Mohla by se nabízet otázka, zda měl na přestavbě paláce pánů z Hradce v osmdesátých a devadesátých letech 16. století podíl také vlašský stavitel Baldassare Maggi, který byl v těchto letech aktivní na stavbách jezuitské koleje a zámku v Českém Krumlově,[252] dále zámku v Bechyni, Hluboké, Kratochvíli, Jindřichově Hradci, pravděpodobně Telči a možná i na jiných stavbách Rožmberků a pánů z Hradce. Účast Maggiho na pražské stavbě paláce však nelze prokázat z důvodu chybějících pramenů nebo alespoň určité analogie na stavbě.[253] Proti Maggiho účasti na přestavbě hraje roli také potvrzená účast Ulrica Aostalliho. Podobnost rozvržení zahrady a užití lunetové římsy spolu s arkádami, které se opakuje u Rožmberského paláce nás v tomto směru utvrzují.

[248] Dům zakoupil Jáchym z Hradce v roce 1558.
[249] Sokly sloupů.
[250] LEDVINKA 1986, 278.
[251] ŠMRHA 1976, 167.
[252] PAVELEC 2011, 568.
[253] ŠMRHA 1976, 290.

Určitou podobu spatřujeme také na štítech domu pánů z Hradce a na Rožmberském paláci, i když je nutno podotknout, že rytmicky pojaté štíty vyznačené po stranách pilastry, horizontálními římsami, postranními a vrcholovými čučky a okny na osách štítů, byly běžně užívanými architektonickými a dekoračními prvky například i na zámku v Horšovském Týnu nebo Litomyšli. Do roku 1593 došlo ke zbourání schodišťové vížky, vybudování jižního traktu a vystavění nové schodišťové věže a dvou průčelních štítů majících obdobný charakter jako současný hlavní štít s mramorovými deskami s erby při severní straně paláce u Nových zámeckých schodů.

Jestliže je možné dohledat v exteriéru určité, byť často mizivé, analogie vyplývající z dochovaných pramenů a ze současné podoby paláce pánů z Hradce s pražskou stavbou Rožmberků, pak rozvržení interiéru představuje prakticky neřešitelnou situaci. Víme sice o řadě pokojů, které byly od roku 1561 stavěny, jak však mohly vypadat a jak bylo rozvrženo uspořádání jednotlivých místností se můžeme pouze domnívat. V přízemí se tak pravděpodobně nacházely kolem mázhauzu staré panské pokoje a pokoje fraucimoru, čeledníků a hospodářského zázemí. V prvním patře byl zbudován nový mázhauz, ze kterého vedly vchody do jednotlivých pokojů, směřujících okny pravděpodobně do zahrady a do města.[254] Do jaké míry a jestli vůbec byl interiér symetricky uspořádán dle dobových renesančních požadavků, nevíme, alespoň v novém prvním patře však snad ano. Jediným známým mistrem provádějícím v osmdesátých a devadesátých letech 16. století výzdobu interiéru byl dvorní kameník Rudolfa II. Antonio Brocco, který působil také na zámku v Jindřichově Hradci.[255]

I přes to, že se do dnešní doby palác pánů z Hradce nedochoval ve své zcela původní podobě díky pozdějším stavebním úpravám, představuje pro nás důležitý článek stavebního úsilí a vývoje jihočeského a moravského šlechtického rodu, který měl na tento region spolu s Rožmberky zcela zásadní vliv a ve své době znamenal do určité míry samostatně se vyvíjející prostředí nejen stavebně, ale i kulturně, společensky a ekonomicky. V postavě stavitele Antonia Ericeri a z části i Ulrica Aostalliho a kameníka Antonia Brocca pak spatřujeme prokázanou spojitost mezi stavebním prostředím pražským, jihočeským a velmi pravděpodobně moravským na

[254] LEDVINKA 1986, 279.
[255] MÜLLER 1998, 96sq.

území pánů z Hradce. Jiné stavitele či řemeslníky napojené na Rožmberky a pány z Hradce v současné době nenacházíme. V rámci teoretických úvah bychom mohli uvést alespoň jméno tesaře Mertla, pracujícího zřejmě na Rožmberském paláci nebo truhláře a řezbáře, kteří v roce 1563 osazovali na paláci dřevěné stropy. Tito mistři by mohli mít souvislost s dřevěnými kazetovými stropy, které byly zhotoveny po roce 1561 na zámku v Telči v severním a jižním paláci a se stropy pozdějšími vznikajícími v sedmdesátých a osmdesátých letech 16. století na šlechtických sídlech Rožmberků a pánů z Hradce.[256]

2.3.5 Vlaši prošlí pražským stavebním prostředím a Vlaši usazení nebo působící v jihočeských a moravských městech Rožmberků a pánů z Hradce v Jindřichově Hradci a Telči

V průběhu 16. století se u nás vzhledem k vysokému stavebnímu nasazení královského dvora a české a moravské šlechty usadila řada Vlachů natrvalo. Přestože z počátku místní obyvatelé přijímali cizince s určitou nevolí, postupně se Vlaši stali nedílnou součástí životního koloritu větších i menších měst, kde probíhaly stavební práce v novém renesančním duchu. O vlivu Prahy jakožto centra politického, kulturního a stavebního života jsme se věnovali již v předešlých kapitolách. Vedle reprezentativních pražských sídel však budovala česká a moravská nobilita rodová sídla v hojné míře i na svých panstvích. Do sídelních měst se mnozí stavitelé a řemeslníci stěhovali natrvalo, aby zde uplatňovali své dovednosti a zkušenosti. Nejinak tomu bylo i v případě Rožmberků a pánů z Hradce, kteří zvelebovali nebo stavěli svá sídla především v Českém Krumlově, Bechyni, Kratochvíli, Třeboni, na Hluboké, Jindřichově Hradci, Telči, ale také na méně významných místech, jakými byla například Přibyslav či Polná. Stavební vývoj na těchto objektech, a s tím spojené otázky historické, hospodářské, ekonomické a společenské, představují komplikovaný uměleckohistorický problém, který není hlavním řešitelským tématem této práce. Proto se dále budeme zabývat především stavbami pánů z Hradce v Jindřichově Hradci, Telči a okrajově také rožmberskými sídly, které spojují s předešlými stavbami jména Antonia Ericeri a Antonia a Benedetta Domenica Cometti. Objekty rožmberského šlechtického rodu však nelze zcela oddělovat

[256] NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ 1985, 460sqq.

vzhledem k faktu, že stavební vývoj byl v případě těchto dvou nejvýznamnějších rodů v jižních Čechách úzce spojen jednak rodově, ale i řadou stejných architektů, stavitelů a v řadě případů i řemeslníků.

K dosavadnímu poznání vlašských stavitelů v jihočeském a moravském stavebním prostředí na panstvích Rožmberků a pánů z Hradce se ponejvíce zasadily práce Zikmunda Wintera,[257] Augusta Prokopa,[258] Františka Teplého,[259] Karla Šmrhy,[260] Karla Třísky[261] a v menším rozsahu také Jarmily Krčálové.[262] Důležitým a cenným zdrojem informací k poznání života doby posledních Rožmberků je pro nás i historické dílo Václava Březana.[263]

Na panství Rožmberků a pánů z Hradce přicházeli Vlaši v hojném počtu nejen do velkých měst jakými byl Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Prachatice, ale také do měst menšího významu, a dokonce i do vesnic.[264] Vedle architektů, štukatérů a kameníků se zde uplatňovali také Vlaši podružných řemeslných oborů, mezi které patřili například přidavači, cihláři, lamači kamení, natěrači, pokladači, atp. Natrvalo nebo dlouhodobě se pak usazovali především v Jindřichově Hradci, Českém Krumlově a Českých Budějovicích, kde v druhé polovině 16. století prakticky zdomácněli. V těchto městech pak prováděli stavby jak pro šlechtu, tak i pro bohaté měšťany. Většina řemeslníků se díky tomu, až na výjimky, nevymanila z určité regionální tvorby a kvality. V případě jihočeské renesance tak například nacházíme řadu domů se štíty zdobenými cimbuřími a věžicemi se střílnami. Vlašští stavitelé se nevyhýbali ani zakázkám obranného charakteru, kdy přestavovali nebo upravovali městská opevnění.[265]

Pokud bychom hledali společná jména pro pražské stavby Rožmberků a pánů z Hradce ve vztahu k jižním Čechám a západní Moravě, překvapivě zjistíme, že pouze u stavitele Antonia Ericeri a Ulrica Aostalliho nacházíme dostatek důkazů o jejich působení v hlavním královském městě i mimo něj. To ovšem neznamená, že

[257] WINTER 1909. WINTER 1913.
[258] PROKOP 1904.
[259] TEPLÝ 1929.
[260] ŠMRHA 1938, 1sqq. ŠMRHA 1958, 6sqq.
[261] TŘÍSKA 1941. TŘÍSKA / MATĚJČEK 1944.
[262] KRČÁLOVÁ 1959, KRČÁLOVÁ 1986, KRČÁLOVÁ 1978, 34sqq.
[263] BŘEZAN 1985.
[264] Vedle měst patřících jmenovaným rodům představuje důležité stavební centrum také královské město České Budějovice. Mezi městy náležícími k panství Rožmberků a pánů z Hradce a královskými Českými Budějovicemi panoval čilí obchodní a stavební ruch.
[265] WINTER 1909, 104.

by směrem do jižních Čech neputovali někteří řemeslníci pracující pro Rožmberky a pány z Hradce v Praze. Nepřímým důkazem nám jsou v toto směru přízviska jmen jednotlivých řemeslníků a jejich shoda na stavbě Rožmberského paláce i na stavbách jihočeských a moravských. Jak jsme již uvedli, na přímé stavební spojení Antonia Ericeri s Rožmberským palácem, palácem pánů z Hradce a jihočeskými stavbami poukazuje František Dvořák s kolektivem.[266] Jak dále uvádí, odešel stavitel z Prahy na Jindřichův Hradec a odsud dále do Českého Krumlova. Ve stejném duchu se o Ericerově účasti v Praze zmiňuje i Eva Šamánková,[267] Jarmila Krčálová[268] a Luděk Jirásko.[269] Jan Müller ve své studii Ericeru dokonce přiřazuje k příslušenství k pražskému dvorskému společenství.[270] Pokud by Ericer skutečně působil na stavbě Rožmberského paláce, jednalo by se zcela jistě o jeho ranou stavební účast na našem území. Z dochovaných účtů Rožmberského paláce známe ze stavební etapy konané mezi lety 1546–1550 jméno italského kameníka Antonia, v roce 1548 učedníka Antonia de Rogno a k roku 1554 Antonia Valmaga. Ani jedno jméno však nemůžeme ztotožnit s Antoniem Ericerou. První doloženou zmínkou o stavitelovi tak zůstává rok 1559, kdy je uváděn v souvislosti s pracemi na Jindřichově Hradci.[271] Poslední zpráva je pak z roku 1573, kdy byla s Ericerou podepsána smlouva na stavební počin na zámku v Třeboni. Práce probíhaly ještě v roce 1575. Václav Ledvinka uvádí ve své studii dokonce možnou Ericerovu účast na stavbě severního křídla zámku v Telči již krátce po roce 1552.[272] Pokud by byl skutečně Ericer stavebně činný i v Telči v padesátých letech 16. století, lze tak do určité míry předpokládat i jeho přítomnost na stavbě Rožmberského paláce. S Ericerovou účastí na stavbě paláce by také stoupla naše domněnka vlivu pražské stavby na dominia Rožmberků a pánů z Hradce. Kolem stavitele Antonia Ericeri je stále mnoho nejasných otázek. Na některé se pokusíme odpovědět nebo alespoň nastínit možné řešení v následujících kapitolách.

Při stavbě Rožmberského paláce se v roce 1552 setkáváme také se jménem tesaře Mertla a jeho družiny. Stejné jméno nacházíme i při stavbách Rožmberků

[266] DVOŘÁK 1948, 99.
[267] ŠAMÁNKOVÁ$_a$ 1961, 18.
[268] KRČÁLOVÁ 1959, 18.
[269] JIRÁSKO 1994, 28.
[270] MÜLLER 1992, 92.
[271] VLČEK 2001, 159.
[272] LEDVINKA 1991, 117.

k roku 1580 v Českém Krumlově, 1583 v Bechyni a na letohrádku Kratochvíle. V roce 1577 pracoval pro Jakuba Krčína z Jelčan na zámku v Leptači u Netolic také jakýsi Mertl.[273] Mezi případnou účastí onoho tesaře na Rožmberském paláci a první doloženou prací pro Rožmberky v jižních Čechách je časové rozpětí dlouhých dvacet osm let, v případě prací pro Jakuba Krčína dvacet pět let. Vzhledem k faktu, že na Rožmberském paláci je Mertl uváděn jako mistr, musel dosáhnout dostatečného věku a řemeslné praxe, aby tohoto postavení dosáhl. Kolik let bylo Mertlovi zapotřebí pro vyučení za tesaře a kolik pro získání mistra, přesně nevíme. V tomto směru nám může být nápomocen příklad z pražského a jindřichohradeckého prostředí kameníků, zedníků a tesařů. Z pražského cechovního řádu zachovaného z roku 1539 a 1586 se dozvídáme, že učňovská výuka kameníků a zedníků byla stanovena na dobu čtyř až pěti let. Tovaryš vyučenec se mohl stát mistrem po dalších třech letech práce pod mistrem.[274] V případě jindřichohradeckého prostředí trvalo vyučení tři, s výjimkou dva roky. Po této době byl učedník většinou povinen absolvovat dvouletou až čtyřletou vandrovní cestu.[275] Zhruba do poloviny 16. století však nebyla tato cesta zásadní podmínkou pro zisk mistrovského titulu.[276] Tovaryš, který absolvoval řádné vyučení, popřípadě i cestu, musel po předložení učňovského listu a potvrzené cestě žádat o tovaryšskou nebo mistrovskou zkoušku. Požadavky těchto zkoušek zahrnovaly povětšinou praktickou ukázku práce spočívající v případě jindřichohradeckých zedníků ve vystavění zdi a zaklenutí dle požadavků za použití vlastní malty.[277] V pražském prostředí dle řádu z roku 1585 musel tesař předvést stavění krovu se stolicí, okrouhlé točité dřevěné schodiště a čtyřhranný čepovaný komín. Lze usuzovat, že tyto podmínky byly obdobné i na ostatním území českého království.[278] Pokud tedy můžeme alespoň rámcově vztáhnout toto zjištění na mistra Mertla, znamenalo by to tedy, že se mistrem mohl stát zhruba ve věku dvaceti let. Pokud by působil na Rožmberském paláci i na stavbách v Českém Krumlově, Bechyni, Kratochvíli a Leptači, musela by být jeho pražská tesařská práce dřívějším počinem coby mistra. V jižních Čechách by pak mohl mistr Mertl pracovat přibližně

[273] KRČÁLOVÁ 1970$_b$, 470.
Tvrz daroval Vilém z Rožmberka Jakubu Krčínu v roce 1569. Rožmberský regent v průběhu deseti let, kdy Leptač vlastnil, objekt zvelebil. V roce 1579 ji Vilém s Jakubem vyměnil za Sedlčany.
[274] PREISS 1986, 9.
[275] TEPLÝ 1929, 10.
[276] WINTER 1913, 196.
[277] TEPLÝ 1929, 10sq.
[278] WINTER 1913, 217.

někdy okolo nebo krátce po věku padesáti let. Na pražské i jihočeských stavbách je Mertlovo jméno spojeno hlavně s krovem pro poměrně složitě řešené věže. Především práce v Českém Krumlově musela být prací kvalifikovaného a řemeslně schopného mistra. Náročně řešené zakončení věží u ostatních staveb Rožmberků a pánů z Hradce dovoluje domněnku, že i na těchto věžových krovech mohl mít tesař Mertl alespoň spoluúčast.

Vlaši usazení v jihočeských a moravských městech Rožmberků a pánů z Hradce znamenali poměrně početné seskupení. Jak již bylo výše uvedeno, v oblasti jižních Čech představovaly skupiny vlašských stavitelů a řemeslníků významné lokality především na Jindřichohradecku, Českokrumlovsku a Českobudějovicku.[279] I přes to, že na královské České Budějovice hleděli především Rožmberkové s jistým despektem, je právě toto město důležitým zdrojem především kameníků posledních desetiletí 16. století pro Jindřichův Hradec a okruh staveb, které stavba zámku ovlivnila.[280] K těmto lokalitám je zapotřebí připočítat i oblasti, které sice nebyly součástí panství Rožmberků a pánů z Hradce, přesto však po stránce kulturní i hospodářské přináležely pod vliv tohoto významného dominia. Základním důvodem pro vytvoření tří výše zmiňovaných center je především celkově jednotná administrativa a usazení stavitelů a řemeslníků v těchto centrálních městech. Odtud mohli vlašští řemeslníci nejlépe reagovat na stavební zakázky jak šlechty, tak bohatých měšťanů. České Budějovice představovaly pro dominia Rožmberků a pánů z Hradce určitý „záložní“ zdroj řemeslníků pro případ, že by se vyčerpala zásoba místních a příchozích stavitelů a řemeslníků na jejich panství.[281] Jedna z nejvýraznějších stavebních postav přelomu dvou století v jižních Čechách, Benedetto Domenico Cometta, se ostatně usadil právě v Českých Budějovicích.

Místa s nejvyšší pracovní aktivitou představoval na území Rožmberků a pánů z Hradce především Jindřichův Hradec, Telč, Hluboká, Český Krumlov, Bechyně, Kratochvíle a Třeboň. Podle doposud doložených jmen zjištěných archivním bádáním provedeným zejména Zikmundem Winterem, Augustem Prokopem, Augustem Sedláčkem, Františkem Teplým a Jarmilou Krčálovou se dozvídáme, že vedle vlašských stavitelů a řemeslníků se na stavbách uplatnila celá řada místních usazených tesařů, malířů, kameníků, zámečníků a jiných podružnějších profesí.

[279] WINTER 1909, 104.
[280] PÁNEK 1991, 77sqq.
[281] ŠMRHA 1938, 2sq.

Jindřichův Hradec se stal pro svoji výhodnou polohu u hranic s Moravou a Rakouskem důležitým obchodním centrem a místem se silnou řemeslnou základnou. Vedle jiných cechovních řemesel zde měl své místo i cech cihlářů, dlaždičů, truhlářů a tesařů. Od jejich počátku se kameníci a zedníci sdružovali do jednoho společného.[282] V Jindřichově Hradci hráli na přelomu 15. a 16. století významnou roli i řemeslníci přistěhovalci především z německy mluvících končin. Svoji výraznou pozici si drželi i po celé 16. století a v prvních desetiletích století následujícího. Německý příliv řemeslníků ukončilo až zrušení jednotlivých cechů mezi lety 1852–1854. Cechy udržovaly živé kontakty především v obchodní oblasti s Prahou, Plzní, Telčí, Jihlavou, Slavonicemi, Polnou, Brnem a dalšími městy. Tyto kontakty se však nesoustředily pouze na české a moravské prostředí. Obchodovalo se i s Norimberkem, Pasovem, Svídnicí, Benátkami a jinými významnými evropskými centry. Od konce 15. století nastal v Jindřichově Hradci poměrně razantní rozvoj řemesel a cechů,[283] přesto byl však cech zedníků a kameníků ustanoven o něco později, až v roce 1564, kdy bylo ve městě již tolik vlašských, německých a českých řemeslníků, že stačili na vlastní cechovní organizování.[284]

Pokud se budeme věnovat výrazným postavám mezi vlašskými řemeslníky a staviteli, kteří se stali měšťany nebo trvale žili v jižních Čechách, zjistíme, že se jednalo o Antonia Ericeru, který si v roce 1566 koupil dům od Vlacha Martina.[285] Z archivních pramenů však nevíme, kde přesně byl dům zakoupen. Můžeme však předpokládat, že objekt nabyl v místech, kde byl hojně stavebně činný, buď tedy v Jindřichově Hradci, Třeboni nebo Českém Krumlově. Ericer je v souvislosti s probíhajícími stavebními pracemi v Jindřichově Hradci poprvé zmíněn v roce 1558. Do roku 1575 pak pracuje v Českém Krumlově, na Hluboké a v Třeboni. Je možné, že pracoval také v Telči. Pro usazení Antonia Ericeri v Jindřichově Hradci mluví jednak výhodná poloha města k okolním stavbám, jednak důvod dostatečného řemeslného zázemí a stavební produkce. Ve stejném duchu se vyjadřuje i Luděk Jirásko.[286] V případě Baldassara Maggiho víme, že se v jižních Čechách trvale neusadil, ale že v devadesátých letech odcestoval zpátky do Arogna, kde také

[282] PSÍKOVÁ 1993, 104sqq.
[283] TEPLÝ 1929, 14sqq.
[284] WINTER 1909, 108.
[285] VLČEK 2001, 159.
[286] JIRÁSKO 1994, 28.

zemřel.[287] V jižních Čechách se velmi pravděpodobně neusadil ani Antonio Melana, vlašský štukatér a kameník. Ani Giovanni Maria Facconi nebyl v jižních Čechách trvale usazen, o čemž svědčí jeho časté odjezdy na zimu do rodného Arogna.[288] Z významných stavitelů a kameníků se v jihočeském regionu na konci 16. století a prvních desetiletích následného věku významně uplatnili Antonio a Benedetto Domenico Cometta, kteří patrně tvořili družinu Baldassara Maggiho.[289] Oba kameníci a stavebníci hojně působili jak na území Rožmberků v Třeboni a Českém Krumlově, tak i pánů z Hradce především na Jindřichově Hradci a Hluboké. Benedetto Domenico Cometta se někdy kolem roku 1570 usadil v Českých Budějovicích a stal se měšťanem. I přesto, že se jím nestal přímo na místě náležícímu dominiu Rožmberků nebo pánů z Hradce, i tak nezastupitelně patří do okruhu mistrů, kteří utvářeli architektonické a stavební pojetí přelomu dvou století v jihočeské lokalitě.[290]

Vedle těchto významných a stěžejních vlašských mistrů zde působili i jejich rodáci, povětšinou kameníci, zedníci, kteří měli na starosti především tesání náročnějších kamenných článků, jakými byla ostění oken, dveří, arkád, výroba cihel, atp. Pravděpodobně nejstarším záznamem udávající jméno Vlacha je zápis z roku 1535, kdy je uvedeno jméno Hons. Následující zápisy přinášejí jméno mistra Matyase Vlacha a zedníka Pejčochara k roku 1566.[291] O šest let později si ve městě zakupuje dům Vlach jmenovaný Antonio.[292] Další zedník Vincenc Vlach je doložen na zámku v roce 1582. Je možné, že koupil roku 1565 v Českých Budějovicích dům a stal se zde měšťanem. V Jindřichově Hradci je dále doložen od let 1584 do 1591 zedník Mikuláš Vlach. Pokud by zde byl usazen, existovala by o něm patrně zmínka i v roce 1618.[293] Dále zde nacházíme v letech 1582 Vlacha kameníka Honze Baptistu, který prováděl stavbu vlašských komínů, roku 1583 Mikuláše Hepnara, počeštělého a usazeného ve městě. Z posledního desetiletí 16. století a počátku století následujícího se v záznamech dochovala jména Kryštofa Vlacha a Mikuláše Vlacha, kteří byli v družině Baldassara Maggiho, kameníka Krištofa Kasolara usazeného

[287] KRČÁLOVÁ 1986, 11sq.
[288] VLČEK 2001, 161.
[289] KRČÁLOVÁ 1978, 34.
[290] ŠMRHA 1958, 6. Nověji KRČÁLOVÁ 1978, 34. Nejnověji HOROVÁ 2006, 142.
[291] WINTER 1909, 106sqq.
[292] TEPLÝ 1929, 370.
[293] VLČEK 2001, 428.

v Hradci, Augustina Vlacha a Petra Vlacha. V pramenech je jméno Mikuláše Vlacha uváděno jako souseda hradeckého, proto se i u něj domníváme, že byl v Jindřichově Hradci trvale usazen.[294] Ke stejné družině patřil i kameník Hans Maurer zvaný Chromý.[295]

Jestliže z Jindřichova Hradce známe alespoň některá jména stavitelů a řemeslníků vlašského původu, pak v případě stavby zámku v Telči prameny buď mlčí nebo se vůbec nedochovaly. Z rozboru stavebních prvků a jednotlivých článků zámeckých stavení a výzdoby kaple spolu s postavami Adama a Evy v arkádovém nádvoří a reliéfu Neptuna[296] se čtyřspřežím v renesanční zahradě můžeme z předních stavitelských a uměleckých jmen spojit se stavbou pravděpodobně jihočeské stavitele Antonia Ericeru, Baldassara Maggiho a kameníka a štukatéra Antonia Melana. Vedle těchto jmen se nedochovaly prakticky žádné zmínky o případných dalších vlašských mistrech. Kolem roku 1563 uvádí August Prokop stavební aktivitu jakéhosi Petra Vlacha na stavbě zámku. O stejném Vlachu se dále zmiňuje v souvislosti s rokem 1569. Na počátku 17. století je ve spojení s Telčí uvedeno jméno Jana Vlacha, Antonína Vlacha, Melichara Vlacha, Petra Alberta Vlacha, Johanna de Marco,[297] a Jeremiáše Vlacha. Není však zřejmé, do jaké míry se tito Vlaši účastnili stavby zámku a do jaké míry pracovali ve městě, kde současně se zámkem probíhaly rozsáhlé stavební aktivity na mnoha měšťanských domech.[298]

I přes to, že nejsou prameny týkající se renesanční přestavby zámku v Telči prakticky žádné, i tak nás rozsah a provedení přestavby zámku nenechává na pochybách, že zde působila početná skupina vlašských stavitelů a řemeslníků, která zámeckému areálu vtiskla nezaměnitelný renesanční ráz mající v českém prostředí nejpřednější místo mezi šlechtickými sídly druhé poloviny 16. století.

Při výčtu vlašských architektů, kameníků, zedníků a ostatních řemeslných profesí nesmíme opomenout přítomnost i dalších cizích mistrů. Nejvíce se tu setkáváme s mistry z území dnešního Německa a Rakouska. V historických

[294] NOVÁK 1901, 70sqq.
[295] VLČEK 2001, 289.
[296] V současné době je reliéf prezentován jako Neptun se čtyřspřežím. Z několika nově zjištěných údajů je však možné, že se původně jednalo o spodobnění Pluta, vládce podsvětí, viz MACH/SALAVA 2010, 237sqq.
[297] PROKOP 1904, 808.
[298] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 58.

záznamech tak nacházíme například jméno malíře Ernsta Elmera, lineckého kameníka Hanse Pychlera nebo řezeňského Hanse Repela.[299]

2.3.6 Řemeslníci domácího původu

Nezastupitelnou roli ve stavebním vývoji jihočeské architektury Rožmberků a pánů z Hradce sehráli také místní řemeslníci. Ačkoliv byl příchod vlašských a německy hovořících stavitelů a řemeslníků poměrně masivní, udrželi si domácí pracovníci čelní místo co do počtu. Místní se však na stavbách uplatňovali především na méně významných pracích, i když někteří nadaní řemeslníci prováděli i závažnější práce, jakými bylo tesání oken, dveří, možná i arkád, atp. Mimo přímou stavbu pak měli zdejší pracovníci hlavní roli jako kováři, zámečníci, truhláři, tesaři, řezbáři, atp.

V Jindřichově Hradci nacházíme například jméno domácího kameníka Ondřeje, který tesal okenní ostění a zárubně. Tesařské řemeslo zastupoval Matouš z Pelhřimova, pracující v roce 1585 na věži Nového stavení Adama II., jejíž zvýšení a zastřešení navrhl o deset let dříve Baldassare Maggi, dále Sulík z Řečice, tesař jménem Prokeš a na konci 16. století řemeslník Rauš.[300] Nevyhovující krovy v křídle zelených pokojů boural tesař Řehoř Nosek. Toho o něco později vystřídali telčští mistři Mikuláš a Vincenc.[301] Truhlářskými pracemi na výzdobě dřevěných stropů byl pověřen Oldřich Dechsner, dvorní truhlář a mistr Rožmberků usazený v Českém Krumlově. Jednotlivé dekorativní články dřevěných kazetových stropů prováděl řezbář a soustružník Honza[302] a řezbář vykonávající spíše doplňkové práce v devadesátých letech, totiž Kilián Luditz, někdy psaný jako Kilián Řezáč nebo Kilián Schneidbilder. Nejen nové stropy pak maloval Adamův dvorní malíř Raimund Paull, který je poprvé doložen v Jindřichově Hradci k roku 1584.[303] Nátěrem šindelových střech a obarvením kvádrů směrem do příkopu byl pověřen Tomáš Šabatecký. Ke klempířským pracím byl povolán Baltazar z Budějovic. Jak je patro ze jména, jednalo se o usedlíka z Českých Budějovic.[304] Na stavbě arkád budovaných od roku 1586 se podílel také řemeslník Václav. V roce 1591 prováděl na arkádách

[299] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 67sqq.
[300] NOVÁK 1901, 65sqq.
[301] SEDLÁČEK 1883, 48sqq.
[302] NOVÁK 1901, 65sqq.
[303] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 83, 91.
[304] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 58.

tesařské práce rychtář Rosecký a tesař Rabuš. Dále se zde uplatnil i tesař Václav, Mikuláš a Vávra.[305]

Řemeslníci domácího původu na stavbách v Telči nám jsou až na několik málo výjimek neznámí. Z let 1533–1541 máme zprávu o místním zednickém mistru Martinovi. V dalším záznamu datovaném letopočtem 1543 nalézáme mistra Tomáše a k roku 1544 se v záznamech objevuje zedník Mertl. Další zedníci, usazení v roce 1569 v Telči nesli jména Abraham a Lorenz. O zedníku Mertlovi, který byl mimo jiné telčským měšťanem, se dozvídáme zprostředkovaně i z pozdějších zpráv.[306] Od jeho vdovy a sirotků totiž zakoupil Zachariáš z Hradce v roce 1576 dům proti zahradnímu traktu směřujícímu k severní bráně. Po odkoupení zde šlechtic nechal vybudovat sýpky. Ze dne třetího června 1587 se dochovala zpráva, podle které projednal Adam II. na zámku v Jindřichově Hradci práci s tesaři Mikulášem a Vincentem z Telče.[307] Je více než pravděpodobné, že se oba tesaři účastnili nedávno dokončené stavby zámku v Telči.

Počet kameníků, zedníků ani tesařů nedosáhl v Telči takového počtu, aby se mohl v průběhu 16. století sdružovat v cechy. Ten se zde seskupil daleko později, až v roce 1733.[308] V případě telčské stavební produkce můžeme uvažovat nad otázkou, do jaké míry stála právě Telč v šedesátých, sedmdesátých a přelomu osmdesátých let jako samostatné stavební středisko a do jaké míry spadala pod případné stavební vlivy a produkci jindřichohradeckou. I této problematice se budeme věnovat podrobněji v následujících kapitolách.

3. Stavební počin pánů z Hradce na zámcích v Jindřichově Hradci a Telči v druhé polovině 16. století

Rozsáhlá pracovní aktivita pánů z Hradce nebyla v žádném případě náhodným impulzem, ale promyšleným a prakticky nutným tahem k udržení respektu a reprezentativního charakteru rodu, který byl potřebným krokem v podstatě každé šlechty renesanční doby. V druhé polovině 16. století byla politická kariéra a společenské postavení podmíněno jednak reprezentativním charakterem a

[305] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 67, 123.
[306] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 58sqq.
[307] JANOUŠEK / BERINGER 1894, 165.
[308] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 58.

příslušností k vyšším stavům, jednak také rozsahem spravovaného majetku. Členové rodu pánů z Hradce měli všechny tyto předpoklady zaujmout přední místo v zemích českého království.

3.1 Rodová situace, ekonomické a hospodářské zázemí pánů z Hradce v Jindřichově Hradci a Telči v 16. století

Jindřichův Hradec byl od 13. století jakožto historická základna hradeckých Vítkovců zdrojem hospodářské síly a prosperity. V průběhu čtrnácti hradeckých generací se i Telč stala hlavním a nejvýznamnějším statkem hned po Jindřichově Hradci. Negativní vliv na dominium pánů z Hradce měl však princip dělitelnosti panství, kdy jednotlivá území fungovala na samostatných principech a vedla často k ekonomickým a hospodářským rozdílům, které měly neblahý vliv na šlechtický rod jako celek. Důležitým aspektem ve vývoji dominia pánů z Hradce byla náhlá smrt Adama I.[309] Tehdy ještě byli jeho synové nezletilí, proto byl na dobu patnácti let ustanoven řízením jejich dědičných statků a poručnictvím Vilém starší Krajíř z Krajku na Landštejně. Adamovou smrtí se sice zpřetrhala vládnoucí linie, přesto však zůstává volba tohoto poručníka s odstupem staletí zásadní dobou pro stabilizaci a rozkvět dominia, které bylo vyčerpané finančně náročnou aktivitou Adama I. V květnu 1546 tak přebíral plnoletý Jáchym z Hradce prosperující a dokonce rozšířené panství. Již po čtyřech letech nabyl plnoletosti i jeho bratr Zachariáš, který podle smlouvy ze dne dvacátého šestého září 1550 získal telčské panství i se zlatými doly. Po promyšleném sňatku moravského představitele hradecké větve s Kateřinou z Valdštejna v roce 1553 rozšířil Zachariáš své dominium o několik velkostatků. Vedle Slavonic, Želetavy a Roštejna svatbou vyženil i město Polnou, Ronov a Přibyslav se stříbrnými doly. Zachariáš rázem patřil k nejbohatší české šlechtě a tohoto postavení využil i při budování reprezentativního rodového sídla v Telči.

Zatímco Zachariáš podnikal a zveleboval především své telčské panství, jeho bratr se věnoval vedle vlastního hospodaření také politické kariéře, ke které byl předurčen již v útlém věku. Tehdy prošel dvorskou vídeňskou výchovou spolu s habsburskými princi Maxmiliánem a Ferdinandem. I díky oddanosti k vládnoucím Habsburkům dosáhl titulu karlštejnského purkrabí, nejvyššího kancléře Království

[309] 15. června 1531.

českého a ocenění řádu Zlatého rouna. Vedle těchto významných pozic a vyznamenání zastával funkci důvěrníka krále Ferdinanda I. a Maxmiliána II. Spolu s politickou kariérou se však snažil i o rozšíření svého jindřichohradeckého panství. Počátkem roku 1565 nabyl Jáchym takového majetku, že muselo dojít k rozdělení na dva velké územní komplexy, jindřichohradecký a hlubocký.[310] Po Jáchymově tragické smrti ve vodách Dunaje v roce 1565 spravovala do plnoletosti jeho syna Adama II. celé panství vdova Anna z Rožmberka.[311] Poručnická doba znamenala zastavení, popřípadě zpomalení politických, hospodářských a stavebních aktivit. Ani Jáchymův syn nedokázal pokračovat ve velkolepě započatém díle svého otce. Jestliže byl Jáchym cílevědomým a zdárným hospodářem, v případě Adama lze mluvit spíše o opaku. I když získal řadu předních postavení v českém království, nedokázal jich ve svých politických úsilích a ambicích využít. Adam se soustředil výhradně na reprezentativní pojetí své osoby a s tím spojeným luxusem a společenským postavením. Rostoucí náklady brzy nepokryly finanční výnosy z jindřichohradeckého i hlubockého panství. Správci Adamova majetku byli nuceni řešit bezvýchodnou situaci odprodejem statků získaných v minulosti Jáchymem. Náklady na reprezentativnost dále vzrostly v roce 1585, kdy Adam získal úřad nejvyššího kancléře. Adamovým domovem se tak prakticky stal palác pánů z Hradce v Praze na Nových zámeckých schodech. Místo toho, aby šlechtic využil významného postavení ke stabilizaci svých panství, pokračoval i nadále jejich úpadek. Nepříznivou situaci pomohla vyřešit Adamovi nepříznivá událost, kterou byla smrt Zachariáše z Hradce šestého února 1589. Bezprostředně po úmrtí strýce převedl telčské panství skrze zplnomocněného Adama Slavatu ke svému území. Adam II. však nabyl části majetku neoprávněně. I přes zisk nových financí však došlo po čtyřiceti letech k opětovnému spojení hradeckých dominií v jeden celek. Adam II. získal vedle rozsáhlého území také vysoký finanční obnos a Zachariášův poklad. Ze získaného majetku se však šlechtic neradoval dlouho. V roce 1591 přesvědčil Ladislav Berka z Dubé, manžel dcery Zachariáše, aby jeho choť Kateřina vypověděla nevýhodnou smlouvu, díky které Adam II. získal všechen majetek i panství po nebožtíkovi. Ani významné postavení a konexe jindřichohradeckého pána neovlivnily od rozhodnutí Zemský soud, který jej obvinil pro sirotčí útisk a Adam musel vrátit Kateřině

[310] LEDVINKA 1983, 39sqq.
[311] LEDVINKA 1986, 279.

značnou část majetku i financí. V devadesátých letech se tak Adamova ekonomická situace nijak nezlepšila. Jeho smrt v roce 1596 znamenala pro rod poslední a zásadní negativní zvrat. Syn Jáchym Oldřich nebyl schopen splácet rozsáhlé dluhy svého otce bez toho, aniž by odprodával dávno získaná panství a velkostatky. Počátkem roku 1599 tak hradecké a telčské panství dosáhlo velikosti, kterou zaujímalo zhruba před čtyřiceti lety.[312]

Narozdíl od svého synovce Adama II. spravoval Zachariáš získaná panství se zděděným citem po otci. Ačkoliv patřil tento významný šlechtic k předním postavám moravské nobility, známe o něm pouze základní bibliografický přehled. I když Jaroslav Janoušek, Jan Beringer[313] nebo František Teplý[314] uvádějí například i povahové rysy Zachariáše z Hradce ve svých publikacích a statích, jedná se pouze o jejich domněnky, jejichž podkladem je patrně rozsáhlé dílo Václava Březana.[315] Skutečnou vypovídající hodnotu o osobě Zachariáše z Hradce tak má především jeho telčské sídlo a několik málo kusých informací. Co se týče ekonomického a hospodářského zázemí je zřejmé, že Zachariáš byl narozdíl od svého bratra výborným finančním organizátorem. Po stránce rezidenčního stylu a reprezentace se obě dominia prakticky shodují. I proto můžeme řadu informací a zjištění uplatnit jak v případě Jindřichova Hradce, tak i Telče. Při dělení majetku v roce 1550 připadly Zachariášovi rychty v Kužaku, Strmilově a Člunku a především velkostatek Telč se Slavonicemi, Želetavou, hradem Roštejnem a patronát nad klášterem v Nové Říši. I přes to, že Zachariáš nebyl vychováván ve vídeňském prostředí jako jeho bratr a musel se spokojit se vzděláním na jindřichohradeckém dvoře po boku své matky Anny Hradecké z Rožmitálu, projevoval se jako schopný diplomat, hospodář a kulturně vzdělaný šlechtic.[316] Ziskem vyženěných území v roce 1553 se Zachriáš z Hradce zařadil mezi přední šlechtu českého království co do rozsahu majetku.[317] Loajalita Zachariáše vůči vládnoucí dynastii Habsburků vynesla šlechtice do několika významných postavení, v roce 1557 usedl do moravského zemského soudu, k roku 1558 se stal nejvyšším komorníkem a v roce 1567 zemským hejtmanem moravského markrabství. Pro Habsburky představoval Zachariáš z Hradce

[312] LEDVINKA 1983, 39sqq.
[313] JANOUŠEK / BERINGER 1894, 17sqq.
[314] TEPLÝ 1927, 234sqq.
[315] BŘEZAN 1985.
[316] LEDVINKA 1993, 199sqq.
[317] ZAORALOVÁ 1977.

v šedesátých a sedmdesátých letech jediného příslušníka šlechtického stavu vyznávajícího na Moravě římskokatolické náboženství,[318] i když je známo, že byl tolerantní i k protestantským náboženstvím.[319] Nejen díky majetkovému a politickému vzestupu bylo zapotřebí zbudovat dostatečně reprezentativní sídlo, které by charakterizovalo jeho postavení v druhé polovině 16. století. Vedle stavby zámku v Telči nechal budovat a přestavovat hrad v Polné a Roštejn, letohrádek Rozkoš u Budkova, panské domy v Telči, Brně, Slavonicích a zámek v Přibyslavi. Svými rozsáhlými stavebními projekty se narozdíl od jiných šlechtických rodů nezadlužil, naopak v průběhu doby neustále bohatl. Významných funkcí byl Zachariáš zbaven až dva roky před svou smrtí, která ho zastihla šestého února 1589 na jeho sídle v Telči. Pohřben byl v rodové kapli Všech svatých na tomtéž místě.

Důležitým poznatkem ke stavebnímu vývoji Rožmberků a pánů z Hradce je fakt, že k jejich realizaci docházelo prakticky v plynulých fázích a že byly koncipovány pod ucelenými a jednotnými architektonickými výrazy. Především stavební etapy v rozmezí let přibližně 1560–1572 a 1572–1585 jsou poznamenány celou řadou shodných prvků nejen na stavbách jindřichohradeckého a telčského zámku, ale také na zámku v Hluboké a rožmberských zámcích v Českém Krumlově, Kratochvíli a Bechyni.

Pro stavební vývoj na celém území českého království měly vliv nepochybně i reprezentativní, studijní a poznávací cesty především na jih Evropy do Itálie. Tento nově se utvářející fenomén měl v 16. století zásadní význam i pro Rožmberky a pány z Hradce. Nejvýznamnější cestou se jeví ta, kterou provedla šlechta k uvítání české královny Marie, dcery Karla V., jejímž manželem se stal Maxmilián II. Mnohem důležitější než samotné přivítání však byla pro šlechtu půlroční cesta do renesančního prostředí italských končin. K samozřejmým záležitostem tehdejších výprav patřily i návštěvy jednotlivých měst a prohlídky rezidenčních sídel. Vrcholná nobilita se tak setkala s díly Mantegnovými, Romanovými a dalšími skvělými příklady renesančního umění v Itálii. Města jakými byla Pávie, Cremona, Mantova, Milán, Janov a další z oblasti Toskánska a Lombardie se stala studnicí zdrojů a inspirací pro nejednoho šlechtice. Vedle uměleckých inspirací však docházelo k navázání mnoha politických, hospodářských a ekonomických styků. Česká

[318] LEDVINKA 1993, 202.
[319] KORČÁKOVÁ 2001, 22sqq.

aristokracie si byla vědoma, že bez dostatečných informací nelze ve vrcholné politice obstát. Cesty do Itálie tak přispěly kolem poloviny 16. století ke zrychlujícímu se pronikání renesančních vlivů snad ve všech myslitelných směrech. Výprava z roku 1551 znamenala jeden z důležitých milníků, který definitivně přiklonil české země k renesančnímu způsobu života.[320]

Habsburkové, vědomi si důležitosti italské cesty, se snažili o dokonalou reprezentaci a výběr zástupců z řad českého království. Arcikníže Ferdinand svěřil pravomoc nad přípravou cesty mladému Vratislavu z Pernštejna. Habsburkové nemohli připustit, aby se cesty neúčastnili přední rody, které však z různých důvodů postrádaly zástupce ve vysokých úřadech. V tomto směru byli nejpřednější Rožmberkové a jejich nejvýznamnější člen stojící v čele rodu, totiž Vilém. Svoji účast mladý šlechtic nejprve odmítal, po naléhání samotného arcikníže Ferdinanda však svolil. K předním českým úředníkům tehdejší doby patřil také Jáchym z Hradce, karlštejnský purkrabí. Ten na italskou cestu poslal prozřetelně jako zástupce svého mladšího bratra Zachariáše.[321] Spojení těchto několika rozhodujících faktů, které jsme uvedli v předchozích kapitolách, mělo zásadní vliv na politickou, kulturní, společenskou a stavební aktivitu, kterou Rožmberkové a páni z Hradce přetavili v monumentální reprezentativní formu nemající na našem území obdoby. Sídla, jakými jsou dodnes zámky v Jindřichově Hradci a Telči, představují jedny z nejkvalitnějších příkladů renesančního stavitelství středoevropského významu. Proto se dále budeme těmto stavbám věnovat podrobněji především po stránce architektonické.

3.2 Zámek v Jindřichově Hradci v druhé polovině 16. století

Základ dnešního rozsáhlého zámeckého komplexu tvořil hrádek vystavěný v první polovině 13. století Jindřichem, jedním ze synů Vítka z Prčic. Hrad se dále rozšiřoval za Jindřichova syna Vítka a dále za Oldřicha I. Oldřich III. zbudoval vnější opevnění s dnešní vstupní branou. V době přelomu 15. a 16. století, kdy byl majitelem hradeckého panství Jindřich IV. z Hradce, došlo k intenzivnímu stavitelskému úsilí, které bylo zakončeno zbudováním pozdně gotického takzvaného

[320] PÁNEK 1993, 9sqq.
[321] PÁNEK 2003, 41sqq.

Královského sálu, čímž došlo k rozšíření starého gotického křídla.[322] Další z jindřichohradeckých nástupců Adam I. nechal Královský sál předělit zdí na dvě prostory, které byly přístupné skrze portálek nesoucí již goticko–renesanční tvarosloví.[323] Také přestavba křídla s průchodem z druhého do třetího nádvoří se v případě několika kamenných ostění a portálků nesla již v duchu raně renesančních forem. O přestavbě nás informuje deska datovaná rokem 1528.[324] Po tomto roce se na jindřichohradeckém zámku usadila forma goticko–renesanční o něco výrazněji, reprezentovaná především slavonickými staviteli činnými taktéž na zámku v Telči.[325] Již čistě renesanční tvarosloví nese druhý portálek v jihovýchodní stěně sálu, na kterém se dnes nacházejí znaky Adama II. a jeho manželky Kateřiny z Montfortu. Ve stejné době byl pozdně gotický Královský palác spojen novou branou se starší hranolovou věží při jihovýchodní straně do třetího nádvoří.[326] S definitivní platností se renesance na jindřichohradeckém zámku usazuje v první polovině 16. století, aby se od šedesátých let stala hlavní nositelkou nejen architektonických tendencí. Adamův nástupce Jáchym, vládnoucí mezi lety 1550–1565, nechal předělit předhradí a zformovat nádvoří do podoby, ve které jej prakticky známe dnes.[327] Těsné příbuzenské vztahy s Rožmberky[328] a časté návštěvy z krumlovského zámku přiměly Jáchyma k rozhodnutí provést nástavbu na starším stavení nacházejícím se uprostřed předhradí nad takzvanými kancelářemi. Tím došlo k vystavění křídla Rožmberských pokojů. Karel Tříska uvádí datum zahájení prací rokem 1559,[329] aby ve své další práci datoval stejné pokoje letopočtem 1552 dle žulového portálu usazeného při vstupu do malované síně v poschodí Menhartovy věže.[330] Josef Novák zařazuje stavbu Rožmberských pokojů ve své práci bez dalších zjištění do doby Jáchyma z Hradce.[331] Na Rožmberské pokoje napojil v šedesátých letech 16. století Antonio Ericer dvoupatrové křídlo, kterým došlo k uzavření druhého nádvoří. Vzniklo tak Jáchymovo stavení zbudované na jihovýchodní straně při cestě k Adamově bráně,

[322] VLČEK 1999$_a$, 288.
[323] KRČÁLOVÁ 1959, 14.
[324] MUK 1993, 91.
[325] MUK/VILÍMKOVÁ 1983, 178.
[326] POCHE 1977, 605.
[327] CHARVÁTOVÁ 1974, 43.
[328] Jáchymova manželka Anna byla dcerou Jošta z Rožmberka.
[329] TŘÍSKA 1941, nepag.
[330] TŘÍSKA 1978, 93.
[331] NOVÁK 1901, 64.

které do sebe včlenilo starou románskou hranolovou věž **[11]**.[332] Dle Josefa Nováka byly k roku 1564 provedeny přípravné práce Jáchymova křídla a následující rok došlo k zahájení prací.[333] Marie Vilímková s Janem Mukem poukázali ve stavebně historickém průzkumu na fakt, že na Jáchymově stavení probíhaly práce již před rokem 1564 a že budova vznikla na místě starší stavby, patrně na ohradní zdi.[334] Kdy přesně byla stavba zahájena prozatím nevíme, dle Jaroslava Nováka se k počátkům vztahuje dopis Ctibora Vrchotického z Loutkova. Ve své práci však Novák neuvedl citaci pramenů ani rok napsání, proto nemůžeme tuto informaci brát jako ověřený poznatek.[335] Současně s Jáchymovým stavením nebo krátce poté byla započata stavba Nového stavení známého také jako stavení Adamovo. Po smrti Jáchyma z Hradce v roce 1565 docházelo k postupné stagnaci stavebního počinu až do doby, kdy se panství ujal Adam II., vládnoucí v rozmezí let 1568–1596.

Řada badatelů spojuje Nové Adamovo stavení především se jménem vlašského architekta Baldassare Maggiho, který je v Jindřichově Hradci doložený při stavební činnosti na Novém stavení od roku 1582[336] a dále mu přisuzují celkovou koncepci Velkých i Malých arkád, vedlejšího Španělského křídla a zahrady s Rondelem a arkádovou loggií. Z badatelů zabývajících se ve svých pracích historií jindřichohradeckého zámku a přisuzujících Maggimu prvořadý význam uveďme alespoň Augusta Sedláčka,[337] Jaroslava Nováka,[338] Františka Teplého,[339] Jiřího Hilmeru,[340] Marii Homolovou a Soňu Thomovou,[341] Jarmilu Krčálovou[342] nebo nověji Pavla Vlčka[343] či Pavla Juříka.[344] Tito badatelé se opírají především o smlouvu ze šestého listopadu 1580[345] uzavřenou mezi Adamem II. z Hradce a Baldassarem Maggim, kde je uvedeno mimo jiné: *„...mistr Baltazar nové stavení, které již prve na zámku Hradci postaveno jest, dodělal, totiž troje sklenutí, jedno nad*

---

[332] CHARVÁTOVÁ 1974, 44.
[333] NOVÁK 1901, 74.
[334] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 61sqq.
[335] NOVÁK 1917, 22sqq.
[336] KRČÁLOVÁ 1986, 52.
[337] SEDLÁČEK 1883.
[338] NOVÁK 1901.
[339] TEPLÝ 1927.
[340] HILMERA 1958.
[341] HOMOLOVÁ / THOMOVÁ 2007.
[342] KRČÁLOVÁ 1986.
[343] VLČEK 1999$_a$.
[344] JUŘÍK 2010, 132.
[345] Jarmila KRČÁLOVÁ uvádí datum 8. listopadu 1580. Smlouva byla podepsána v den svatého Linharta, tedy 6. listopadu.

druhým, dvoje vespod z samého kamene a třetí z cihel ...“.[346] I když většina autorů uvádí, že Maggi vystavěl Nové stavení na již započatém paláci, nepřisuzují této informaci náležitou pozornost. Teprve novodobější bádání od osmdesátých let 20. století provedené Janem Mukem[347] a Marií Vilímkovou[348] přineslo zajímavé podněty a zpřesnilo pramenné materiály týkající se daleko širšího počinu předchůdce Baldassara Maggiho již v době šedesátých let 16. století, totiž opomíjeného vlašského stavitele a architekta Antonia Ericeru a jeho stavební družinu. Je s určitým podivem, že především Jarmila Krčálová, vydávající v roce 1986 práci na téma architekta Baldassara Maggiho, nepracovala s výsledky, které přinesli její kolegové k roku 1976 a 1983. Po bližším prostudování archivních materiálů nelze než souhlasit s názorem badatelů Muka a Vilímkové, a je tak tedy nutné přehodnotit názor stavebního vývoje na sídlech pánů z Hradce, především v Jindřichově Hradci a Telči.[349] První připsání dochovaných pramenů z šedesátých let 16. století nikoli ke stavení Jáchymovu, ale Adamovu, přinesl již citovaný stavebně historický průzkum provedený v roce 1976 Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. Tento průzkum vedle jiných zjištění naznačil, že prameny vztahující se na stavbu v šedesátých letech skutečně nenáleží plně k Jáchymovu stavení, ale že přináleží především k dolním podlažím Nového stavení Adama II. I ve vztahu k zámku v Telči jsou to pro nás fakta tak významná, že je zapotřebí věnovat jim více pozornosti.

Jáchym z Hradce zahájil v šedesátých letech 16. století několik rozsáhlých stavebních projektů. V roce 1561 zahájil přestavbu nově zakoupeného domu v Praze na Nových zámeckých schodech,[350] a také přestavoval a rozšiřoval zámek na Hluboké.[351] Na obou stavbách je doložena účast Antonia Ericeri. Vedle staveb pro pány z Hradce nacházíme v této době Ericerovu činnost také na rožmberském zámku v Českém Krumlově a v Třeboni. V roce 1563 stavěl v Krumlově dle Václava Březana Vlach Antonín[352] kuchyni.[353] Ericerovi přisuzuje Luboš Lancinger a Jan

[346] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 72.
[347] MUK 1993.
[348] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 173sqq.
[349] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, signatura VI Bb 2a, karton číslo 430, 432, 433.
[350] LEDVINKA 1986, 275, 278.
[351] MAREŠ 1896, 235.
[352] Antonio Ericer.
[353] BŘEZAN 1985, 153, 181.

Muk spoluúčast ve třetí třetině 16. století také na stavbě takzvaného Renesančního domu čp. 177 v Českém Krumlově.[354] Toto zjištění se však pokouší vyvrátit průzkum provedený Janem Mukem v roce 1994.[355] Od druhé poloviny šedesátých let působil Ericer v Třeboni, kde přestavoval zámecké západní palácové křídlo a k jihozápadnímu nároží přičlenil takzvaný Velký dům. Vstupní věž s branou byla z vnitřní strany dle Homolové a Thomové doplněna do roku 1575 arkádami.[356] Vchod jihozápadního křídla byl přístupný skrze zastřešené dvouramenné schodiště. V rámci teorií se v odborné literatuře zmiňuje Ericerova účast na zámku v Telči.[357]

Jestliže tedy probíhaly na sídlech pánů z Hradce a Rožmberků rozsáhlé stavení projekty, bylo by od Jáchyma z Hradce přinejmenším podivné, kdyby se na jeho rodovém sídle soustředil zájem pouze na dnešní Jáchymovo, oproti jiným, nepříliš reprezentativní stavení. Jáchym z Hradce by zároveň šel proti proudu stavebního prostředí poloviny 16. století ostatních bohatých šlechticů na našem území, kteří si na území jižních Čech a Moravy stavěli velkolepá sídla. Vzpomeňme například Pernštejny, Floriana Grisbacha z Griesbachu, pány z Lipé nebo rezidence stavěné olomouckými biskupy.[358]

Ačkoliv je známa smlouva s Baldassarem Maggim z roku 1580, kde bylo mimo jiné uvedeno, že má postavit tři patra nad sebou dle vlastního plánu, je zřejmé, že Nové stavení nestavěl od základů, ale pokračoval na starším rozestavěném objektu rozvrženém Antoniem Ericerou. Maggimu bylo za jeho práce zaplaceno celkem tisíc čtyři sta grošů v letech 1582, 1583, 1586 a 1587. V roce 1592 převzal již v Maggiho nepřítomnosti poslední výplatu další z vlašských stavitelů Giovanni Maria Facconi, pracující zde od roku 1587.[359] Kdy přesně byla stavba Nového stavení zahájena, nevíme, byla však nepochybně součástí rozsáhlého stavebního programu Jáchymova. Z druhé poloviny šedesátých let se zachovaly poměrně bohaté prameny týkající se stavebního počinu na zámku, je však poměrně složité doložit, jaký byl stavební rozsah na paláci Jáchymově a na dnešním paláci Adamově.

Jan Muk se s Marií Vilímkovou domnívají, že práce na Novém stavení byly zahájeny k roku 1560. Tehdy připomíná hejtman Šťastný z Pleši panu Jáchymovi, že

---

[354] LANCINGER / MUK 1984.
[355] MUK 1994.
[356] HOMOLOVÁ / THOMOVÁ 2008, 452.
[357] Poprvé se o možné účasti Antonia Ericeri na stavbě zámku v Telči zmiňuje RICHTER 1958, 28.
[358] PÁNEK 1992, 26.
[359] VLČEK 1999$_a$, 161.

pro velké stavení, které chce stavět, bude zapotřebí velké množství vápna a ostatního materiálu a dále se dotazuje, jestli se má zbořit hranatá věž.[360] V roce 1564 nacházíme položku vyplacenou mistru Benešovi, který budoval na starší zdi dubové základy pravděpodobně určené polygonální věži Adamova paláce při jihovýchodní straně. Zajímavé je, že již o tři roky později měl provést na téže věži krovařské práce tesař Sulík. Dva roky předtím tesal kameník Vondra dvacet loket kamenné římsy okolo vížky, zřejmě opět na polygonální věž dnešního Nového stavení Adama II.[361] Ve stejném roce bylo kameníkům zaplaceno za dalších dvě stě dvacet sedm loket říms pod okna. Určení významného podílu stavby dnešního Adamova stavení do šedesátých let 16. století interpretují i další položky v zachovaných účtech. V roce 1565 bylo postupně placeno za práce spojené s tesáním dvě stě dvaceti sedmi loktů kamenných říms pod okna a za sto sedmdesát šest loktů vlašských vykrojovaných nárožních kvádrů. Ve stejném roce se usazovaly trámy do nových pokojů.[362] Dalšího roku již docházelo k osazení okenních ostění. V následující stavební sezoně se opět účtovalo za osazení nových trámů, což svědčí o dokončování druhého patra. Hrubá stavba musela být skončena v roce 1568. Právě tehdy se totiž účtovaly krokve krovu a snášelo se lešení.[363]

O tom, že se skutečně jedná o Nové stavení Adamovo a nikoli, jak bylo mylně vykládáno v minulosti, o Jáchymův palác, nás utvrzuje rozsah prací a od nich odvozený počet účetních položek. Je také patrno, že po tragické smrti Jáchymově nebyly práce zastaveny v krátkodobém horizontu nebo ihned, ale že byly dokončeny alespoň hrubé stavební práce.

Velmi důležitým poznatkem je pro nás zápis zmiňující výrobu vlašských vykrajovaných cihel, které se používaly při vyzdění bosovaných průčelí a nádvoří, dále informace týkající se polygonální věže, která stála již ke konci šedesátých let, sekání nárožních kvádrů spolu s podokenními římsami a účty týkající se tesání kamenných říms okolo vížky. Z těchto záznamů je více než jisté, že tento materiál nebyl určen dnešnímu stavení Jáchymovu, ale většímu a plasticky náročněji řešenému Novému paláci. Jáchymovo stavení je zvýrazněno pouze okenními a dveřními ostěními spolu s jejich jednoduše profilovanými římsami. Rozsah

[360] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 174.
[361] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 74sq.
[362] Mohlo by se jednat o trámy nad prvním patrem, které nemělo být klenuto.
[363] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 174sq.

připravovaného materiálu tak musel být jistě předurčen jinému objektu a to sice Novému stavení. O tom, že byl palác s polygonální věží vystavěn z velké části do roku 1568 v rámci klasického stavebního vývoje, kdy bylo započato nejprve s budováním obvodového zdiva spolu s kladením trámů jednotlivých pater, dále pak budování krovů a klenutí kleneb v již chráněném prostředí proti povětrnostním vlivům se kloní i příspěvek Muka a Vilímkové z roku 1983.[364]

Následnou stagnaci stavebních aktivit po dobu třinácti let je nutno chápat jednak z důvodu smrti Jáchyma, jednak z finančně náročné situace, do které se během Jáchymovy vlády páni z Hradce dostali a kterou musela matka a poručnice nezletilých synů Anna z Rožmitálu upřednostnit před budováním reprezentativního sídla.

Pozdější stavební počin vedený Baldassarem Maggim od osmdesátých let není v pramenech příliš dochován vzhledem k tomu, že Maggi pracoval takzvaně v režii stavitele, a proto se zednické a kamenické práce nenacházejí v tak hojné míře v hlavním účtu ani v účetních přílohách. O průběhu stavby nás tak nejvíce informují účty spojené s jinou řemeslnou prací na Adamově Novém stavení.[365] Již v první polovině roku 1582 došlo k nahrazení zřejmě provizorní střechy za novou. Práce postupovaly také v kamenických dekorativních článcích oken, dveří a portálů, přičemž hlavní portál byl zhotoven v roce 1589 kameníkem Antoniem Comettou.[366] V roce 1585 došlo ke zvýšení polygonální věže o jedno patro a jejímu novému zastřešení dle Maggiho návrhu. Po požáru, který zámek zasáhnul v roce 1591 byla věž zvýšena o další patro.

V roce 1586, kdy probíhaly stavební a řemeslné práce především v interiéru, byla uzavřena smlouva s kameníkem Antonínem Vlachem[367] o provedení kamenického díla Velkých arkád. Zednickou prací byl pověřen Giovanni Maria Facconi jmenovaný ve smlouvě jako Honz Maria Vlach.

Marie Vilímková a Jan Muk ztotožňují Antonia Melana, Antonia Comettu a Antonína Vlacha pod jedno společné jméno. Toto tvrzení opírají o dochované účetní výkazy.[368] V těchto pramenech nacházíme informaci z roku 1586, ve které se

[364] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 174sq.
[365] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 175.
[366] KRČÁLOVÁ 1986, 56.
[367] Antonio Melano či Antonio Cometta.
[368] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy arkád.

dozvídáme, že Adam II. z Hradce uzavřel za přítomnosti Adama Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jindřicha Venclíka stavební smlouvu s mistrem kameníkem Antoniem Melanem na zhotovení Velkých arkád.[369] Z let 1587–1591 nacházíme výkazy na jméno kameníka Antonína Vlacha. Tomuto Vlachovi byla vyplacena finanční částka za tesání kamenů k Velkým arkádám. Jak je dále uvedeno, témuž kameníkovi byla vyplacena finanční částka za Malé arkády. Smlouva k tomuto dílu byla uzavřena v červnu 1590 s mistrem Antoniem Comettou. Z dochovaných dokumentů tak skutečně vyplývá, že Antonio Melana a Antonín Vlach jsou jedna a táž osoba, tedy Antonio Cometta. Pokud se tedy jedná o jednu a tutéž osobu, pracoval Antonio Cometta i na zámku v Telči, jak bude poukázáno později.

Smlouva na sousední Malé arkády byla uzavřena taktéž s Antoniem Comettou v červnu 1590. Zednické práce prováděl stejně jako v případě Velkých arkád Facconi.[370]

Marie Vilímková a Jan Muk se domnívají, že celková koncepce jindřichohradeckého arkádového nádvoří byla navržena již Ericerou v šedesátých letech. Opírají se přitom zejména o dispoziční řešení druhého plochostropého patra, které svými proporcemi odpovídalo dobovým stavitelským zvyklostem.[371] Sám Palladio ve svém díle *Quattro Libri dell´ Architettura* uvádí, že je třeba, aby pokoje sálů pokud možno nepřekračovaly délku dvou čtverců, které se vytvoří ze šířky.[372] Čím více se pokoje sálů blíží čtverci, tím dle Palladia lépe. Tento rozvrh interiéru doporučuje slavný architekt a teoretik jednak z důvodu estetického, jednak z potřeby rozložení sil, které na stavbu působí a mohly by narušit její statiku. Právě tento princip, byť v redukované podobě, vidíme na Novém stavení, ale také v druhém patře severního paláce telčského zámku a na jižním paláci téhož zámku. Úhlový půdorys Adamova Nového stavení a poloha schodiště v ose půdorysu mimo napojující se trakt Velkých arkád dle uvedených badatelů dokazuje, že se již v původním Ericerově projektu počítalo s arkádovým řešením nádvorního prostoru. Dále se Muk domnívá, že arkády měly pokračovat také na východní straně paláce na nádvoří a měly navazovat na další arkádový trakt na vnější straně mezi Jáchymovým a

[369] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy arkád.
[370] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy arkád.
[371] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 176.
[372] PALLADIO 1958, 68sq.

Adamovým stavením. Arkády se na vnější straně skutečně nacházely, byly však zbourány na počátku 20. století **[12]**. Není však zcela zřejmé, zda případný Ericerův návrh počítal i s dnešními arkádami Malými.[373] Přesto se však můžeme poměrně značně domnívat, že koncept velkého paláce s arkádami má svůj počátek skutečně již v době šedesátých let 16. století.

Výrazným prvkem severozápadního nádvorního průčelí Adamova Nového stavení je omítaná bosáž prováděná z vlašských cihel a opakující se na polygonální věži jihovýchodní fasády směřující k rybníku Vajgar. Vedle fasádní bosáže hraje významnou roli také masivní nárožní kamenná bosáž. Poměrně výrazná blokovitost, obdélné ploché plastické rustiky a římsy oddělující od sebe jednotlivá patra nám v mnohém připomínají raně renesanční paláce 15. století ve Florencii.

Na základě zjištění již jmenovaných badatelů je tak nutno připustit a vzít v potaz daleko širší stavební a invenční rozsah Antonia Ericeri než ten, který je v současné více i méně odborné literatuře běžně uváděn.

Při dnešním pohledu na průčelí paláce do nádvoří vidíme členěnou plastickou bosáž z omítaných vlašských cihel. Jednotlivá průčelí jsou výškově traktována v rozsahu jednotlivých podlaží, která od sebe dělí průběžná kordonová kamenná římsa jednoduchého obdélného profilu. Do nádvoří člení fasádu osm okenních os, přičemž druhé patro má okna zdvojená. Kamenná obdélná okna do nádvorního průčelí mají ujednocenou profilaci skládající se z lišty se čtvrtobloukem mezi dvěma stezkami. Vlysy jsou členěny reliéfními pětilistými růžemi a diamantovými obdélníky, v případě zdvojených oken jsou diamantové vzory doplněny ještě reliéfním obdélníkem se zaoblenými hranami při hlavní ose okna **[13]**. Severovýchodní boční průčelí je členěno pouze jedním oknem v druhém patře, průběžnou kordonovou římsou a nárožní bosáží. Průčelí směřující směrem k rybníku Vajgar je rozděleno na dvě části díky polygonální věži. Při pohledu na průčelí vpravo od věže se palác jeví jako osmiosé stavení. Ve čtvrté ose zprava jsou výše položená okna součástí mezipatrových schodišťových podest. Druhé patro je osazeno opět zdvojenými okny. První a druhé patro suterénu má značný sklon líce, přičemž každé z pater je děleno průběžnými kordonovými římsami jednoduchého obdélného profilu **[14]**. Narozdíl od ostatních fasád je tato část doplněna kamennými okenními ostěními s rozdílnou profilací. Nacházíme zde ostění s ujednocenou profilací

[373] MUK 1993, 91sq.

skládající se z lišty se čtvrtobloukem. Z vrchní vnější strany je čtvrtoblouk doprovázen jednou stezkou, zatímco z vnitřní strany stezkami dvěma. Vlysy jsou zde o něco širší a jsou oproštěny od jakékoli dekorativní výzdoby, přičemž nadokenní římsy dosedající na vlysy jsou obdobné jako v případě nádvorního průčelí **[15]**. Jednotlivá ostění polygonální věže neopakují ujednocený systém profilace jihovýchodní fasády, ale naopak se navracejí k typu užitému v nádvorním severozápadním křídle. Patra věže od sebe dělí průběžné jednoduché kordonové kamenné římsy. Jednotlivá strany polygonu zdobí obnovená štuková bosáž. Čtvrté poslední věžové patro má průčelí hladká doplněná kulatými okny a historizující bohatě profilovanou korunní římsou. Boční okno v přízemí při levé straně je doplněno bosáží přecházející do klenáků. Vlevo od věže pokračuje jednoosé průčelí obdobně jako v případě ostatní palácové fasády. V prvním suterénu je odlišné pouze jedno okno členěné obíhající šambránou, která se vyskytuje například v severním průčelí křídla zelených pokojů. Do zahrady směřující fasáda má obdobné členění i okenní ostění jako v případě nádvoří. Tři okenní osy jsou ve druhém patře tvořeny opět zdvojenými okny. Nároží paláce jihovýchodní strany a nároží severozápadní při vstupu na třetí zámecké nádvoří tvoří poměrně hrubá kamenná bosáž až do výše vrcholu zdiva. Průčelí směřující do zahrady k Rondelu je doplněno jednoduchou malovanou rustikou, při levé straně tvoří nároží štuková bosáž. Celou palácovou fasádou, vyjma věže, obíhá obnovená lunetová římsa bez patek, která dosedá poměrně nízko nad suprafenestrami druhého patra. Nádvorní fasádě dominuje vstupní portál, jenž je, jak již bylo zmíněno, dílem Antonia Cometti. Je evidentní, že zde kamenický mistr nepracoval se starší Ericerovou předlohou, ale že je portál výslednou prací Comettiho, u které čerpal dozajista z italských vzorů architekta a teoretika Sebastiana Serlia.[374] Trojdílné kladí nese na středu tympanon polokruhového tvaru s vegetabilní reliéfní výzdobou erby Adama II. a jeho manželky Kateřiny z Monfortu v rolverkových kartuších. Po stranách zalomená kladí nesou dvojice toskánských sloupů na postamentech. Tato kladí tvoří základnu nízkým

[374]O tom, že byli italští stavitelé seznámeni se současnými italskými proudy není pochyb, praktické příručky Vignolovi, Palladiovi, Serliovi byly nejen jim zdrojem inspirací a ustálených motivů, které dle potřeby upravovali a parafrázovali. Také knihovny šlechty obsahovaly velké množství italských, francouzských a jiných stavebních traktátů a teoretických spisů. Rozsáhlou sbírku knih vlastnil například arcivévoda Ferdinand, Petr Vok z Rožmberka nebo Vilém z Rožmberka, kterému dokonce Jacopo Strada dedikoval sedmou knihu Sebastiana Serlia. V případě portálu Nového stavení vidíme jasné analogie v díle Sebastiana SERLIA *Extraordina rio libro di architettura di Sebastiano Serlio* vydaném poprvé v Benátkách v roce 1560.

trojúhelníkovým štítkům, které jsou doplněny blíže nedefinovatelnými hlavičkami. Vstup je půlkruhově zaklenut. Ve cviklech mezi zaklenutím portálu a architrávem je prostor vyplněn kamennou bosáží. Předstupující zalomená kladí doplňují na středu hlavičky lvů s kruhy v tlamách. V nikách za představenými toskánskými sloupy stojí oděné ženské postavy. Postamenty jsou na středech doplněny reliéfy lvích hlav **[16]**. Vstupní schodiště situované mimo šířkovou osu rozděluje palác na dvě části. Levá část je dělena zdmi na tři klenuté trakty. Pravá část pak na trakty čtyři. V dalších podlažích jsou stropy trámové, doplněné kazetovými malovanými vzory. V druhém patře se nacházely rozsáhlé sály, ze kterých se dochovaly po velkých požárech pouze dva.[375] V rámci stavebně historického průzkumu došli jeho badatelé k závěru, že rozvrh zdiva není podmíněn žádnou starší stavební konstrukcí,[376] což by mohlo dokládat, že se alespoň v interiéru skutečně uplatnil především architekt Maggi. Přínos Maggiho v interiérovém rozvržení ostatně dosvědčuje také již zmíněná listina z listopadu 1580.

Samotné určení výsledného návrhu třetího nádvoří jindřichohradeckého zámku Maggimu je o to složitější a rozporuplnější, pokud vedle předložených informací porovnáme stavby, na kterých je Maggi skutečně doložen.

Vlachovu účast jako stavitele máme doloženu pro Viléma z Rožmberka na zámku a jezuitské koleji v Českém Krumlově od roku 1575, respektive 1586, dále přichází na přání Petra Voka z Rožmberka na Bechyni právě z Krumlova. K roku 1582 je známa zpráva o Maggiho přítomnosti na Vilémově Kratochvíli. Pro pány z Hradce přestavoval od roku 1580 zámek v Hluboké a od roku 1582 je činný v Jindřichově Hradci.

Pracovní počin na zámku v Českém Krumlově spočíval především ve vyrovnání obou nádvoří Horního hradu do pravidelných čtverců, zřízení pohodlnějšího přístupu z Dolního hradu, stavbu Rožmberského purkrabství zbudovaného na starém středověkém hradebním základu a přestavění původního hradu. Stará oválná středověká věž byla zvýšena a opatřena arkádovým ochozem s bohatě řešenou helmicí.[377] Fasády těchto budov byly záhy po dostavění pokryty nástěnnými iluzivními malbami architektury se sloupy, nikami s alegorickými postavami a malovaným kvádrováním. Jednotlivá patra od sebe dělí malované římsy,

[375] KRČÁLOVÁ 1986, 55.
[376] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 320.
[377] ŠAMÁNKOVÁ / VONDRA 1961, 18.

v případě purkrabství doplněné zubořezem. Korunní římsa je řešena jako lunetová. Autorství malířské výzdoby je připisováno malíři Gabrieli de Blonde.[378]

Smlouva na práce při bechyňském zámku byla s architektem uzavřena v dubnu 1581, přičemž do Bechyně byl povolán již o dva roky dříve. Výsledkem stavebního úsilí bylo zbourání gotické věže a vznik trojkřídlého stavení, které spolu se starším objektem vymezilo obdélný dvůr. Hlavnímu vjezdu dominovala čtyřhranná věž s vysokou helmicí.[379] Rozsáhlé plochy fasád nejsou členěny plastickým architektonickým dekorem, nýbrž opět malovanou iluzivní architekturou s římsami, sokly, postamenty, sloupy s korintskými hlavicemi, oblouky, kladími, atp. Iluzivní malovaná architektura je doplněna maskami, ovocem, zvířaty, maskarony, vázami a drapériemi.[380] Mezi jednotlivými okny se na nádvoří nacházejí v nikách malované biblické postavy, ve kterých lze spatřit okruh jihoněmeckých a nizozemských vlivů. Vůdčí postavou malířské výzdoby je stejně jako v případě Českého Krumlova Gabriel de Blonde.[381] Také korunní římsa bechyňského zámku byla dle dochovaných kreseb zdobena lunetami.

Jestliže byl Maggi na předešlých stavbách limitován starší stavební hmotou, pak v případě letohrádku Kratochvíle mohl plně využít svého architektonického potenciálu. Projekt drobného manýristického letohrádku vznikl někdy před rokem 1582, se stavbou samotnou se však započalo o rok později.[382] Manýristicky řešený objekt člení v exteriéru opět malovaná architektura, stejně jako sokl, diamantová bosáž, niky mezi jednotlivými okny v přízemí, v prvním patře sloupořadí s kladím a průhledy do perspektivně řešených nik v druhém plánu, až po malované postavy na fasádě zahradního domku a v nedochovaných lunetách korunní římsy. Autorem malířské výzdoby exteriéru i interiéru je malíř Georg Widmann.

Dalším projektem, který Maggi realizoval, byla dostavba zámku na Hluboké. Smlouva byla s mistrem uzavřena již k roku 1580, samotné práce byly zahájeny o rok později. Maggi byl na Hluboké přítomen ještě v roce 1585, kdy mu byla v létě vyplacena odměna za nové stavení.[383]

---

[378] PAVELEC 2005, 475.
[379] HILMERA 1958.
[380] KRČÁLOVÁ1963, 26.
[381] MŽYKOVÁ 1999, 14sqq.
[382] KRČÁLOVÁ 1986, 33.
[383] KRČÁLOVÁ 1956, 77sq.

Pokud srovnáme výše uvedená zámecká sídla, na kterých se Maggi prokazatelně a významně podílel, nacházíme vyjma regotizovaného zámku v Hluboké řadu společných stavebních prvků, které provázely stavitelovu tvorbu po celé jeho působení v českých zemích. Zároveň však spatřujeme celou řadu odlišností od stavby Nového stavení Adamova v Jindřichově Hradci a také v zámeckém areálu v Telči, jehož současná podoba je z velké části Maggimu přisuzována.

Jarmila Krčálová upozorňuje ve své práci na fakt, že stavby v Jindřichově Hradci a v Telči byly městského palácového charakteru a nebyly tak příliš eliminovány středověkým rozložením jednotlivých objektů, jako tomu bylo v případě staveb v Českém Krumlově, Hluboké a na Bechyni. Dle Krčálové je hlavním důvodem odlišeného stavebního pojetí těchto dvou objektů se zbývajícími areály především jejich umístění, kdy se netyčily na vysoko položených místech. Jak Krčálová uvádí, u staveb na vyvýšených lokalitách nad městy by se ztrácel nebo byl značně potlačen účin plastického architektonického členění. Krčálová dále předkládá, že si Maggi byl vědom tohoto nevelkého účinku v případě užití plastického architektonického členění zámků přestavovaných ze středověkých hradních sídel na vysokých ostrožnách, a proto využíval jako dekorativní složku fasády nástěnné malby. S tímto tvrzením nemůžeme souhlasit, pokud si uvědomíme, že například stavba letohrádku Kratochvíle je zasazena v rovinaté krajině a je řešena stejně jako v ostatních Maggiho případech iluzivní malbou. Maggiho další projekty jsou malbami dekorovány i v prostorách jednotlivých nádvoří, kde by plasticita fasád byla jistě monumentální, ostatně tak, jak to vidíme v Jindřichově Hradci a Telči. Na zámeckých objektech pánů z Hradce je kladen důraz především na složku jednotlivých arkád a bosovaných nároží, které prostorům dominují. Na sídelním zámku pánů z Hradce vidíme na třetím nádvoří v případě Nového stavení masivní bosáž. Z opačné strany se uplatňuje, vyjma polygonální věže, hladká omítka, která je však alespoň doplněna jednoduchou malovanou rustikou. Realizátor projektu si zde byl jistě vědom důležitosti plastického zvýraznění směrem do nádvoří oproti méně významné fasádě jihovýchodní a neopouštěl svoji vizi inspirující se v toskánských palácích 15. století za pomoci iluzivního malovaného řešení, jak tomu bylo v případě Maggiho staveb. Nové stavení Adamovo je do nádvoří členěno plastickou bosáží, jednotlivá patra od sebe dělí průběžné horizontální římsy, na které dosedají kamenná ostění jednoduchých i zdvojených kamenných ostění jednotlivých oken. Fasádu

uzavírá korunní lunetová římsa. Obdobnou situaci vidíme i v případě zámku v Telči, vyjma plasticity dosažené omítnutými vlašskými cihlami.

Stavby, na kterých je Maggi pramenně doložen, jsou však značně rozdílné od těch, které vidíme v Jindřichově Hradci a v Telči. Architektura vlašského stavitele z Arogna je hmotově plasticky doplněna prakticky pouze lunetovou římsou, která se stala charakteristickým prvkem převážné většiny vlašských stavitelů. Pokud bychom hledali na dochovaných stavbách zámku v Českém Krumlově, Bechyni a na Kratochvíli společné znaky se stavbou Nového stavení Adama II., nenacházíme je v takové podobě a množství, abychom je mohli s jistotou ztotožnit s Maggiho prací. V tomto tvrzení nás podporují i doklady, které se vztahují ke stavbě Nového stavení Adama II. v době, kdy zde působila především družina kolem Antonia Ericeri a kde se stal Maggi pokračovatelem. Baldassareho stavby jsou v exteriéru oproštěny především od ploch členěných zděnou bosáží, kamennými bosovanými nárožími i jednoduchými průběžnými profilovanými kordonovými římsami. Zatímco stavba Nového stavení jindřichohradeckého má plochy masivně plasticky členěny, doložená Maggiho díla se vyznačují rozsáhlými plasticky nečleněnými plochami, které jsou pojednány skrze sgrafita či nástěnné malby architektonických, rostlinných, dekorativních a figurálních motivů. Jak již bylo řečeno, lunetovou římsu, kterou vidíme na zámku v Bechyni, Českém Krumlově, a která byla i na Kratochvíli, pak nelze považovat za typický projev Maggiho práce pro její četnost na nejedné vlašské renesanční stavbě. Pokud bychom však stále předpokládali, že novostavba Nového stavení Adama II. je Maggiho architektonickým návrhem a porovnáme–li ji s jedinou doloženou novostavbou zámeckého typu, letohrádkem Kratochvíle, vidíme, že ani v tomto případě nenacházíme dostatek důkazů a společných architektonických prvků, které by mohly oba objekty spojit pod ujednocené dílo jednoho stavitele.

Architektonickou nejednotnost Nového Adamova stavení v Jindřichově Hradci vidíme i v případě takzvaného Španělského křídla, dříve křídla Zelených pokojů. I zde se musel Maggi vyrovnat se starší středověkou stavební hmotou. Stejně jako na ostatních uvedených stavbách vlašského architekta z Arogna, i zde převládají především hladké nečleněné plochy, které doplňuje pouze malovaná rustika. V tomto případě se opět jeví tvrzení Krčálové, která ve své práci uvádí, že Maggi navrhoval stavby bez architektonického členění z důvodu strmých ostrohů, kde by plastické členění nesplnilo svoji funkci do takové míry jako výrazně rozvržené nečleněné

plochy, poněkud zavádějící a nepřesné. Jak dále Krčálová uvádí, paláce v Telči a Jindřichově Hradci mají alespoň náznak členění.[384] Oproti jiným Maggiho stavbám je však toto členění natolik výrazné a rozdílné, že můžeme již na základě architektonické, stavební a dekorativní analýzy staveb v Telči a Jindřichově Hradci pochybovat o tom, že se jedná o autorské dílo Baldassara Maggiho, ale o práci jeho předchůdce Antonia Ericeri.

Před Maggiho stavebním počinem na Španělském křídle bylo toto stavení jednopatrovou budovou. V roce 1587 byla s Maggim projednána smlouva na vyboření krovů nad Zelenými pokoji, snesením všech nevyhovujících dřevěných krovů a zvýšení původně gotického traktu o jedno patro. Za boření a znovuvýstavbu byl v letech 1587–1591 vyplácen již Giovanni Maria Faconni. Kamenickou práci prováděl především Antonio Cometta a jeho řemeslníci. Palác byl dokončen buď v roce 1592, nebo 1593, tehdy Maggi pobýval opět v severní Itálii.[385] Dvoupatrové zámecké křídlo **[17]** se do nádvoří mírně lomí a respektuje starší základy budovy. Obě patra člení zdvojená okna s nadokenními římsami ve všech šesti osách. Sedmá okenní osa při Velkých arkádách je v obou patrech doplněna jednoduchými okny s nadokenními římsami. Při levé straně je vstup skrze bosovaný půlkruhový portál, nad kterým se nachází obdélné mezipatrové okno. Směrem k Malým arkádám se nachází tři obdélné vstupy s nadsvětlíky. Fasáda je dekorativně členěna obnovenou malovanou rustikou bez průběžných kamenných říms, které se nacházejí na protilehlém Novém Adamově stavení. Západní průčelí je taktéž dvoupatrové a stejně jako průčelí do nádvoří respektuje středověké rozvržení budovy. Jedenáct okenních os v obou patrech člení fasádu v nepravidelných intervalech. Přízemí dělí nestejně rozvržená okna o několika typech ostění. Nároží směrem do zahrady doplňuje štuková bosáž. Kolem celého křídla probíhá novodobá historizující korunní římsa.

Pokud je tedy v tomto případě architektonickým tvůrcem křídla Baldassare Maggi, vidíme přímo v Jindřichově Hradci zcela jiná stavební pojetí dvou zámeckých budov, Nového stavení Adamova a Španělského křídla. To nás spolu s ostatními zjištěními přesvědčuje, že architektonickým tvůrcem Nového Adamova stavení není Maggi, nýbrž jeho předchůdce Antonio Ericer. Badatel Jan Muk ve svém příspěvku z roku 1993 dokonce uvádí Ericeru jako tvůrce celkového konceptu

[384] KRČÁLOVÁ 1986, 79.
[385] KRČÁLOVÁ 1986, 56.

Nového stavení Adamova včetně arkád a dnešního Španělského křídla. Svá tvrzení badatel opírá o kompoziční řešení druhého patra Nového Adamova stavení, ve kterém se snaží prokázat principy architekta Ericeri. Toto podlaží bylo celé plochostropé a v racionálních poměrech 1 : 2, 1 : 1, 1 : 2, 1 : 5, tedy v proporcích pro tuto dobu zcela běžnou. Zahrnutí arkád do celkového Ericerova konceptu se pak opírá o úhlový půdorys paláce se schodištěm situovaným na ose půdorysu mimo napojující trakt. Další arkádový trakt měl dle Muka navazovat na východní straně paláce při nádvoří. Toto křídlo se mělo napojovat na arkády, které byly realizovány při vnější straně mezi Novým a Jáchymovým stavením a které byly ve dvacátých letech 20. století zbourány. Badatel také předpokládá, že Ericerův návrh obsahoval i dnešní Malé arkády a že tak celý koncept budov na třetím zámeckém nádvoří vznikl již za Jáchyma z Hradce.[386]

Samotné jindřichohradecké arkády vznikaly v rozmezí pěti let. Velké mezi Novým Adamovým stavením a Španělským křídlem byly vystavěny v letech 1586 – 1591, Malé doplnily prostor mezi Španělským křídlem a starým palácem v krátkém rozmezí let 1590–1591.[387]

Smlouva na kamenické dílo Velkých arkád byla uzavřena v roce 1586 s vlašským kameníkem Antoniem Melanem, zřejmě Antoniem Comettou **[18]**.[388] Tehdy již bylo Nové stavení Adamovo z velké části zbudováno. Po zednické stránce vedl stavbu Maggiho nástupce a krajan, Giovanni Maria Facconi. Melano či Cometta zde pracoval na zmíněných kamenických článcích arkád, jejichž návrhy předložil při podpisu smlouvy, zbylé práce byly prováděny pod dohledem mistra Facconiho. Široce rozevřené arkády pohledově uzavírající třetí nádvoří. Stojí na sloupech o stejném rytmu jedenácti oblouků. V přízemí a prvním patře jsou tvořeny toskánskými sloupy, v druhém jónskými. Díky užití jónských sloupů došlo k tektonickému zlehčení celé stavby. Ve všech patrech se dříky sloupů rozšiřují za pomoci mírné entaze. Výškově je spojovací trakt ve stejné úrovni jako sousední Nové stavení Adamovo a Španělské křídlo. Přízemí a jednotlivá patra jsou směrem vzhůru vyšší v poměru 6 : 7 : 8. Díky počtu deseti arkádových oblouků vychází na hlavní osu sloup jednotlivých pater. Každý ze cviklů prvního a druhého patra je dekorativně doplněn reliéfními pětilistými růžemi, v druhém patře erby Adama II. a

[386] MUK 1993, 91sq.
[387] TEPLÝ 1927, 367sqq.
[388] Či Antoniem Comettou. Viz pozn. 280.

jeho manželky. Obdobné růže se nachází také na soklech sloupů prvního a druhého patra. Mezi jednotlivými arkádovými sloupy je prostor vyplněn renesančními kuželkami s parapety. Vyložená korunní římsa je novodobou záležitostí z dvacátých let 20. století.[389] Přízemí i obě patra jsou zaklenuta křížovými klenbami s hřebínky, přičemž ze zahradní strany dosedají na kamenné patky. Arkádová zeď je členěna vysokými rytmizovanými nikami s konchami a průchodem v přízemí. Obě patra člení opět niky s konchami a také okna s kamennými ostěními.

Na základě určité podobnosti Velkých jindřichohradeckých arkád a arkád na zámku v Telči jsou v literatuře tyto stavby často spojovány pod společného autora, kterým je dle řady autorů Vlach Baldassare Maggi. Pokud však přijmeme tvrzení Muka o celkové koncepci jindřichohradeckého zámku již v šedesátých letech 16. století jako možnou variantu jeho postupného vývoje, vyvstane otázka, do jaké míry je pod tímto spojením nutno hledat Ericeru, Maggiho, Facconiho či spíše hlavního realizátora prací Antonia Comettu. Z dochovaných pramenů nemůžeme přesně říci, kdo je jejich autorem. Ať už však nese podíl kterýkoliv z uvedených mistrů, je na místě hledat skutečně určité spojení s arkádami nádvoří zámku v Telči. Otázce arkád na obou sídlech se tak budeme věnovat i v dalších kapitolách.

Spojnici mezi Španělským křídlem a starým středověkým palácem tvoří Malé arkády raně renesančních florentských forem, které zakrývají na třetím nádvoří starou hradní bránu **[19]**. Smlouva byla uzavřena s Antoniem Comettou v červnu 1590. Zednickou prací byl pověřen pravděpodobně opět Facconi a jemu podřízení řemeslníci.[390] Dvě bosované přízemní arkády jsou zaklenuty segmentovými oblouky. První patro je neseno toskánskými sloupy ve čtyřech osách, druhé sloupy jónskými v osmi osách. Na sloupy druhého patra dosedá kamenná archivolta přecházející ve zděnou vyloženou profilovanou korunní římsu. Cvikly, sokly sloupů a archivoltu doplňují opět reliéfní květy růží. Zábradlí je řešeno formou renesančních kuželek s kamenným parapetem.

Nejasnosti se vyskytují také kolem jindřichohradecké zámecké zahrady s nízkými arkádovými ochozy. Ochoz v zahradě zámku v Jindřichově Hradci byl spolu s Rondelem zbudován v letech 1592–1595 za účasti Antonia Cometti a architekta Facconiho. I v tomto případě se výsledná podoba zahradního areálu

[389] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 340.
[390] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 147sq.

v Jindřichově Hradci připisuje Maggimu pro jeho určité analogie k věži v Českém Krumlově a jiným stavbám tohoto významného vlašského architekta. Krčálová poukazuje na blízkost k renesanční zahradě v Telči, která byla dle badatelky stavěna v druhé polovině sedmdesátých let nebo krátce poté. Případné vlivy směrem k Jindřichovu Hradci jsou v tomto případě na místě. Jindřichohradecké zahradě se tak také budeme dále věnovat v souvislosti s telčskou v další kapitole.

3.3 Zámek v Telči v druhé polovině 16. století

Centrem dnešního rozsáhlého zámeckého komplexu byl královský letohrádek, který získali někdy po roce 1339 páni z Hradce. Ti jej záhy rozšířili na opevněný vodní hrad.[391] Někteří historici však uvádějí založení hradu až do doby poslední čtvrtiny 14. století[392] nebo do šedesátých let 14. století.[393] Na přelomu 15. a 16. století došlo k významné přestavbě hradu Jindřichem IV. z Hradce. Mimo jiné byly zbudovány dva věžovité útvary a patrně i takzvaná Zbrojnice.[394] Současně s Telčí přestavoval hradecký pán také rodové sídlo na Jindřichově Hradci.[395]

Středověký areál nedoznal do poloviny 16. století rozsáhlejších stavebních úprav. O to výrazněji však zasáhly hradební budovy změny v novém renesančním architektonickém pojetí. Zásadní význam měl pro Telč především rok 1550. Tehdy nabyl plnoletosti dědic telčského panství Zachariáš z Hradce.[396] Díky této plnoletosti se mohl mladý šlechtic ujmout správy svého panství.[397] Neméně důležitý význam však měla i cesta české a moravské šlechty v roce 1551 k uvítání manželky Maxmiliána II., Marie Kastilské, o které jsme se zmínili již v předchozích kapitolách a které se účastnil i mladý Zachariáš. Telčský šlechtic se tak v nejednom kulturním centru slunné Itálie seznamoval s renesanční architekturou, ale také myšlením a způsobem života společnosti určující dobový styl tehdejší Evropy. Nemůžeme však tvrdit, že by v Telči neprobíhaly stavební úpravy ještě před Zachariášovou cestou na

[391] VLČEK 1999$_a$, 472.
[392] ŠIMŮNEK 2001.
[393] MELMUKOVÁ 1997, 6sqq.
[394] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 31sq.
[395] VLČEK 1999$_a$, 288.
[396] Po dobu nezletilosti Jáchyma a Zachariáše z Hradce spravoval panství pánů z Hradce Volf starší Krajíř z Krajku, majitel sousedního novobystřického panství. Za něj došlo ke stabilizaci a dokonce zlepšení ekonomické situace hradeckých držav.
[397] LEDVINKA 1983, 39sqq.

jih. Právě naopak, ještě před jeho odjezdem působila na telčském zámku slavonická huť vedená Leopoldem Estreicherem reprezentující bavorsko–rakouskou stavební tradici.[398] Tehdy došlo k výrazné přestavbě středověkého sídla. Letopočet 1553, který býval na jižním stupňovitém průčelí bývalého hradu, dokládá ukončení jedné z prvních raně renesančních proměn. Nutno však podotknout, že v roce 1981–1982 bylo zjištěno, že tento letopočet vznikl až v průběhu 19. století a nelze jej tedy brát jako zcela průkazný doklad. Je ovšem zapotřebí vzít v potaz i to, že letopočet má své logické opodstatnění, poněvadž právě rok 1553 je datem Zachariášovy svatby s Kateřinou z Valdštejna. K tomuto roku tedy jistě směřovaly veškeré stavební a jiné úpravy na zámku.[399] Někdy na počátku padesátých let 16. století vznikl portálek spojující nádvoří bývalého hradu s takzvanou Zbrojnicí **[20]** a portálek u sklepa kuchyňského stavení s dříky cibulového charakteru **[21]**. Další dva portálky v západní obvodové zdi malého dvora do bývalého hradního nádvoří **[22]** a nádvoří zámeckého jsou opatřeny letopočty 1556 **[23]**. Na vnějším portálku nalézáme kamenickou mistrovskou signaturu Leopolda Estreichera.[400] Kamenická dílna slavonického mistra však není spojena pouze s moravským sídlem pánů z Hradce, ale také s Jindřichovým Hradcem. Portálky telčského zámku, které jsou Estreicherovou prací, vidíme v obměněné formální a stylové podobě i na jindřichohradeckém zámku na portálu tvořícího vstup do takzvané Červené věže.[401]

Stavební práce v druhé polovině 16. století pokračovaly na telčském zámku i dále. V roce 1554 nebo krátce předním byla na hradním nádvoří vystavěna spojovací chodba mezi starým gotickým palácem a kuchyní navazující na severní palác. Tento architektonický útvar je do nádvoří otevřen dvěma arkádami spočívajícími na kamenném dekorativně pojatém pilíři a přízedním polopilíři. Chodbu osvětluje dvojice sdružených oken vsazených do kamenných profilovaných rámců. Mezi okny se nachází erb Zachariáše z Hradce, erb jeho manželky Kateřiny z Valdštejna a sluneční hodiny. Erby jsou opatřeny letopočty 1554. Viktor Kotrba řadí vznik této chodby ještě před rok 1554 a spojuje ji se stavbou sousedního severního paláce.[402]

---

[398] SVÁTEK 1995, 172.
[399] O tom nás přesvědčuje datace 1553 tak zvané Klenotnice a Hodovní síně, do kterých byl zřízen vstup skrze portál vložený do zazděné středověké arkády.
[400] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 65sqq. Významné působení dílny Estreicherů v Telči definitivně prokázal příspěvek badatelů RADOVÁ / RADA 1980.
[401] RADOVÁ / RADA 1998.
[402] RICHTER 1958, 37.

Další letopočet 1563 se váže k přístavbě věžovitého rohového dvouramenného schodiště při jihovýchodní straně hradního nádvoří. Jeho přízemí se stejně jako v případě spojovací chodby otevírá arkádami, tentokrát však na postamentech s toskánskými sloupy a pilíři. Postament sloupu i pilíře je zdoben jednoduchým reliéfním dekorativním kapradinovým motivem stejně jako cvikly arkád. Středový pilíř oddělující samotné schodiště od arkády tvořící vstup do hradebního sklepení je dekorativně reliéfně doplněn rámcem se středovou růží, polorůžemi při dolní a horní hraně a obdélníky mezi růžemi. Arkáda je ukončena vyloženou profilovanou římsou. Patro je osvětleno jedním oknem jednoduchým a jedním sdruženým dosedávajícím na probíhající kordonovou římsu, která je v místech jejich dosednutí zalomena a podpírána konzolkami s listovým dekorem. Okenní ostění postupuje ve sledu: čtvrtoblouk mezi dvěma stezkami, centrální lišta, úzká stezka, ustupující lišta. Jednoduše profilovaná vyložená nadokenní římsa schodišťového útvaru je posazena taktéž na volutové hlavice. Vlys i voluty této římsy ostění vyplňuje rostlinný motiv **[24]**. Takto výrazově a dekorativně pojaté ostění okenních otvorů s akcentovanými nadokenními a podokenními římsami s drobnými volutami, rostlinnými motivy a skladbou jednotlivých lišt a stezek na zámeckém exteriéru i v interiéru nenacházíme. Přesto však vidíme především na jižním paláci, zahradních traktech a druhém patře severního paláce v profilaci podobně řešená ostění oken a dveřních otvorů.

Při srovnání vstupních ostění dveřních otvorů interiéru jižního paláce a druhého patra paláce severního zde nacházíme sled profilace především v tomto pořadí: čtvrtoblouk mezi dvěma stezkami, centrální lišta a lišta ustupující. Ostění je děleno stezkami a lištami na shodné třetiny. Nadedveřní profilované vyložené římsy jsou neseny dvěma volutovými hlavicemi, které jsou zepředu doplněny dvěma stejně širokými konkávně vpadlými kanálky a po stranách plochým šnekovitým útvarem. Na hlavicích umístěné nízké profilované konzolky nesou samotnou nadedveřní římsu. Vlys mezi ostěním a římsou člení čtyřlistá růže na ose a půl růže po stranách **[25]** nebo jednoduchý vypouklý vlys **[26]**. Prostor mezi růžemi tvoří podélná zrcadla, jejichž pravé a levé hrany jsou konkávně ujmuty. Obdobným způsobem jsou členěna i okna jižního paláce a zahradního traktu, zde ovšem bez šnekových volut **[27]**.

Pokud bychom hledali tyto nebo podobné architektonické prvky na jiných šlechtických stavbách doby šedesátých let 16. století, dojdeme k závěru, že se vyskytují na významných zámeckých objektech přední české nobility. Na základě společného architektonického tvarosloví tak můžeme do okruhu konce padesátých a první poloviny šedesátých let 16. století zařadit vedle rezidenčního sídla v Telči také zámek v Kaceřově, Nelahozevsi a pro mnoho společných architektonických prvků i pozdější stavbu zámku v Litomyšli.

Přestavba kaceřovské tvrze na zámecký areál proběhla za tehdejšího majitele panství, správce České komory a finančního poradce Ferdinanda I., Floriana Gryspeka z Griesbachu. Mezi lety 1540–1558 zde vznikl renesanční zámecký komplex zahrnující plochu velkého obdélníku s vnitřním arkádovým nádvořím.[403] Práce spojené se stavbou zámku a provedené vyúčtování probíhalo ještě v roce 1562. Původní návrh kaceřovského zámku je dnešními badateli přisuzován vlašským stavitelům z okruhu Paola della Stelly, kteří stavěli pro Ferdinanda I. i známý letohrádek královny Anny. Později byl na stavbě zámku aktivní patrně další z dvorských stavitelů, Bonifác Wohlmut.[404] Shodné architektonické prvky s Telčí můžeme vidět především na parapetech okenních ostění v nádvoří dosedajících na průběžnou kordonovou římsu. Obdobná je i profilace kamenných ostění oken, dveří a volut nesoucích nadokenní římsy i vypouklé vlysy. Také průčelní portál z bosovaných kvádrů ne zcela vzdáleně připomene vstupní portál tvořící přístup na arkádové nádvoří telčského zámku **[28]**.

Stejný šlechtic, a poté i Blažej z Griesbachu, si nechal od roku 1553 stavět reprezentativní zámecké sídlo i v Nelahozevsi.[405] Výstavba se protáhla až do doby před rokem 1572. I když tvůrce nelahozevského zámku neznáme, je nepochybné, že se opět jednalo o převážně italské mistry z blízkého okruhu dvorních stavitelů a v následující etapě i královského stavitele Bonifáce Wohlmuta. Díky jejich stavebnímu umu se nelahozeveský trojkřídlý zámek stal příkladem klasického renesančního tvarosloví v kombinaci s místní stavitelskou tradicí. Především první etapa prací zahrnující vybudování východního křídla ukončená na přelomu padesátých a šedesátých let 16. století nese po stránce typové a výrazové shodu

[403] HILMERA 1958, 115.
[404] VLČEK 2001, 292.
[405] Více o tomto šlechtickém rodu a předbělohorské šlechtě viz FÁK 1998.

s architektonickými prvky zámku v Telči,[406] které vidíme opět především v kordonové římse sloužící zároveň jako okenní parapet. Oproti telčské stavbě je však profilace kamenných ostění oken a dveří řešena složitější skladbou jednotlivých stezek a lišt i volutových hlavic s nadokenními a nadedveřními římsami. Zde jsou řešeny dekorativně náročnější a propracovanější formou **[29]**. Po stránce typové a výrazové však panuje mezi Telčí i Nelahozevsí shoda.

O něco mladší příklad představuje zámecká stavba v Litomyšli pro Vratislava z Pernštejna. Pernštejnové získali Litomyšl jako zástavu roku 1552. Zanedlouho, v roce 1567, připojil Vratislav panství ke svému rozsáhlému majetku. O rok později zahájil s rozsáhlou stavbou zámeckého sídla, kterou prováděli císařští stavitelé Giovanni Batista a Ulrico Aostalliové. Zbouráním všech starších objektů mohl vzniknout zámek na téměř pravidelném půdorysu.[407] I díky tomu vidíme opět některé společné prvky se západomoravským zámkem pánů z Hradce. Průběžné kordonové římsy probíhají skrze obě patra a tvoří parapety oken, jejichž profilace jsou blízké telčským, stejně jako nadokenní římsy usazené na volutových hlavicích se šnekovým reliéfem po stranách **[30]**. Obdobně jsou řešena i ostění s římsami u dveřních otvorů.

Jak již v devadesátých letech 20. století upozornila trojice autorů Stehlík, Samek, Kratinová, je na základě architektonického tvarosloví zapotřebí hledat případné stavitele výše uvedených objektů a zámku v Telči v okruhu vlašských stavitelů usazených v Praze, kteří měli pracovní zkušenosti u královského dvora a bohaté české šlechty.[408] V předchozích kapitolách již byla uvedena stavba Rožmberského paláce v areálu Pražského hradu, především pak jeho jižní fasáda. Z dochovaných plánů mapujících palác před barokní přestavbou si můžeme učinit představu nejen o jižní a severní palácové fasádě, kterou běžně vídali kolemjdoucí poddaní, ale také o arkádovém nádvoří a přilehlé zahradě vybudované o několik desítek let později než samotné pražské sídlo Rožmberků. Z dobře dochovaných historických plánů vidíme kamenná ostění oken a dveří exteriéru nádvoří doplněných volutovými hlavicemi, na kterých opět spočívají akcentované nadokenní římsy, které se směrem vzhůru mírně rozšiřují. Jednotlivé vlysy byly patrně doplněny reliéfním dekorem nebo pomocí vlysu vypouklého **[31].**[409] Svým stavebním pojetím se

[406] HILMERA 1958, 221.
[407] HILMERA 1958, 197.
[408] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 73.
[409] Archiv Pražského hradu, fond Stará plánová sbírka, sign. 125/24.

Rožmberský palác, stejně jako i stavby jižního paláce v Telči a Nového stavení Adama II., hlásí k odkazu architektonického tvarosloví raně renesančních paláců toskánské oblasti, i když s určitými rozdílnostmi ve slohové dekorativnosti a odklonem od přísně tektonického řádu.

Vraťme se však zpátky k samotnému telčskému sídlu pánů z Hradce.

Zhruba mezi léta 1554–1561 řadí Václav Richter stavbu takzvaného severního paláce nacházejícího se při severní hradbě mezi starší kuchyní a válcovou baštou. Ostatní autoři píšící o telčském zámku uvádějí ukončení stavby taktéž rokem 1561. Dvoupatrový palác je do přilehlého zámeckého parku členěn deseti okenními osami **[32]**. Kamenná ostění tvořící spolu s korunní římsou jedinou dekorativní složku fasády v sobě nezapřou tradici pozdně gotického tvarosloví. Ostění prvního patra profilují dva výrazné pruty mezi třemi úzkými stezkami. Profilace není vedena až ke spodní hraně ostění, ale je ukončena v jeho spodní čtvrtině, kde přechází v obdélný neprofilovaný útvar a dosedá na jednoduše pojatou vyloženou parapetní římsu a v nadokenní profilovanou vyloženou římsu. Dekorativní složku tvoří pětice tesaných růží **[33]**. Obdobným způsobem jsou pojata ostění druhého patra. Zde však můžeme pozorovat určitý výtvarný posun směřující k formám bližším renesančnímu tvarosloví. Na místo prutu je tu totiž užit čtvrtoblouk mezi dvěma stezkami. Vnitřní hranu ostění pak tvoří potlačený prut. Parapetní a nadokenní římsy vykazují shodné profilace s prvním patrem **[34]**. Směrem do arkádového nádvoří a hospodářského dvora jsou kamenná ostění řešena obdobným způsobem jako druhé patro směřující do zahrady. Fasáda je tu ovšem doplněna jednoduchou sgrafitovou rustikou. Severní palác je se starým hradem spojený skrze zmiňovanou chodbu, která navazuje na kuchyňské křídlo a dále na samotný palác. Kuchyňské křídlo je do nádvoří i zámecké zahrady jednopatrové. Značná část interiéru přízemí a prakticky celé první patro severního paláce prošlo v 19. a 20. století rozsáhlými změnami, proto se zde nemůžeme opírat o architektonický rozbor jednotlivých stavebních prvků. Stejně tak je i arkádový balkonový přístavek severního paláce novorenesanční záležitostí. Určující je pro nás tedy především druhé patro s podélně situovaným reprezentativním Zlatým sálem s monumentálním kazetovým stropem. Při západní straně tohoto sálu je orientován takzvaný Modrý sál, doplněný taktéž kazetovým stropem. Oba zdobí figurální a dekorativní řezbářská výzdoba. Strop ve Zlatém sálu, nemající v českém i moravském prostředí obdoby, je v jednom z bočních cviklů

doplněn letopočtem 1561 informujícím nás o jeho dokončení.[410] Na základě zjištění Marie Mžykové, která se zabývala grafickým předlohovým materiálem kazetového stropu Modrého sálu, lze tuto vedlejší místnost datovat do roku nebo krátce po roce 1564. O tom nás přesvědčuje letopočet na jednom z grafických listů, kde čteme „*Terra*“ a latinský nápis „*CLAVDIT...*“ **[35]**.[411] Autorem je holandský rytec Philip Galle.[412] Datace grafiky je pro nás důležitá pro možné upřesnění dokončení severního paláce ne v roce 1561, ale v pozdější době, patrně krátce po roce 1564 **[36]**. Na tuto skutečnost upozornil v diplomové práci Jan Salava.[413]

Profilace jednotlivých kamenných ostění severního paláce odpovídají svým typem nejblíže ostěním starého gotického hradu přestavovaného dílnou Leopolda Estreichera. Severní palác má však tato ostění o něco pokročilejší. Mohl by snad být autorem Estreicher, který by, nezatížen starší středověkou zástavbou, předvedl své nadání v plném rozsahu v podobě severního paláce? Případné autorství stavby je v soudobé literatuře nejisté. Někteří badatelé však dávají do souvislosti severní palác s Jáchymovým stavením zámku v Jindřichově Hradci a vyslovují jako pravděpodobného autora Antonia Ericeru. Estreicherova účast se nese spíše v teorii pouhých úvah, naopak určité architektonické typy a formy poukazují, že se alespoň závěru stavební epochy severního paláce mohl skutečně účastnit Ericer. Druhé patro totiž představuje hned několik společných prvků s jižním palácem, u jehož zrodu Ericer stál. Letopočty 1561 a 1564 vymezující datování kazetových stropů souhlasí s dobou, kdy byl pro pány z Hradce, ale také Rožmberky, činný právě Antonio Ericer. Jméno Antonia Ericeri, uváděné někdy jako Antonio Drizzan, se v souvislosti s pány z Hradce objevuje v roce 1559, 1560, 1562, 1564 a 1565 na stavbě zámku v Jindřichově Hradci a na Hluboké a od roku 1561 také na reprezentativním paláci v Praze. Ericer byl aktivní i pro spřízněný rod Rožmberků. Je možné, že se někdy mezi lety 1545–1566 účastnil stavby Rožmberského paláce v Praze, od roku 1563 je zaznamenám na Českém Krumlově a od roku 1568 na Třeboni, kde je ve smlouvě uveden ještě o pět let později.[414] Stavitel byl nepochybně

[410] NOVÁKOVÁ – SKALICKÁ 1985, 460.
[411] DOLDERS 1987, 324.
[412] MŽYKOVÁ, K personifikacím čtyř živlů v Modrém sále zámku v Telči, Ikonologická studie z tématu Čtyř živlů v takzvaném Modrém sále zámku v Telči podle nizozemského rytce Philipa Galle. Grant Národního památkového ústavu. Výsledky grantu nejsou veřejně publikovány, vědecká práce je v současné době nezvěstná a i tato významná práce je tak pravděpodobně ztracena.
[413] SALAVA 2011.
[414] VLČEK 2001, 159.

ovlivněn pražským stavebním prostředím, stejně jako stavebním prostředím kolem královského dvora, ve kterém hráli dominantní roli Vlaši. Nemůže být také pochyb o tom, že Zachariáš z Hradce, stejně jako jeho bratr Jáchym, byli obeznámeni se soudobým vrcholným pražským stavebním prostředím zprostředkovávajícím italské moderní stavitelské trendy. V nastíněných faktech se nám tak naskýtá možné vyústění stavební situace v Telči.

Ukončení renesančního schodišťového přístavku na zámku v Telči je datováno rokem 1563. Kazetové stropy severního paláce byly vyhotoveny v roce 1561 a krátce po roce 1564. Dekorativní složka schodišťového přístavku, druhého patra severního paláce a paláce jižního, mají obdobu především v užití profilace okenních a dveřních otvorů, v užití volut s výžlabky, vypouklých vlysů a nadedveřních říms. Shoda s jinými dobovými stavbami přední nobility království je tu zřejmá. Na tomto místě je ovšem nutné podotknout, že po výrazové a uměleckořemeslné stránce je kamenická práce schodišťového přístavku rozdílná s druhým patrem severního paláce a palácem jižním. Přesto však v sobě nezapře vlivy tehdejšího prostředí kolem královského dvora. Můžeme se tedy domnívat, že zde velmi pravděpodobně působili kolem roku 1560 a později mistři obeznámeni s pražským a dvorským stavebním prostředím. Ve stejném duchu píše již v roce 1904 ve svém rozsáhlém díle August Prokop.[415] Jestliže se tedy v Telči od šedesátých let 16. století projevují zcela nové tendence, můžeme jmenovat konkrétního mistra? Zdá se, že jako nejpravděpodobnější se v tomto směru jeví jméno často upozaděného Vlacha Antonia Ericeri a jeho pracovní skupiny, který mohl skutečně dokončit nově stavěný severní palác. Ve stejném roce, jako je zachována datace na stropu Zlatého sálu, byl zbudován na zámku v Českém Krumlově obdobě rozsáhlý sál, takzvaná Erbovní světnice, která sloužila jako slavností jídelna. Rozměry sálu byly na tehdejší dobu mimořádné, na délku činily dvacet dva metrů a na šířku devět metrů. Osvětlen byl devíti okny obdélnými a sedmi okrouhlými. Již o dva roky dříve je Ericerova účast archivně doložena v Jindřichově Hradci, od roku 1563 i v Českém Krumlově. V těchto letech se jednotlivé stavební fáze na zámeckých sídlech Rožmberků v Českém Krumlově a pánů z Hradce v Jindřichově Hradci, Telči a od roku 1563 na Hluboké prolínají a spojují právě pod společného vlašského autora Ericeru,[416] což

[415] PROKOP 1904, 808.
[416] VLČEK 1999$_a$, 159.

dokládá, že dokončení druhého patra severního paláce bylo skutečně provedeno pod vedením Vlacha Ericeri, který by mohl být pravděpodobným autorem i českokrumlovské Erbovní světnice.

Pozoruhodným stavebním prvkem telčského severního paláce je i polygonální věž přistavěná u jeho západního nároží. Dendrochronologický průzkum datoval krov věže mezi roky 1559–1560.[417] Jednalo by se tak vůbec o první polygonální věžovitý útvar na sídlech pánů z Hradce. V těchto letech je mimochodem Ericer poprvé zmíněn v souvislosti se stavebními pracemi v Jindřichově Hradci, kde vidíme obdobný polygonální útvar v případě Nového stavení Adama II.

Druhé patro severního paláce s polygonální věží vzniklo přibližně čtyři roky po skončení první etapy prací na Rožmberském paláci v Praze, o další čtyři roky později vzniká polygonální věž i na zámku v Jindřichově Hradci. Můžeme se opět domnívat, že realizátorem prací na vížce severního paláce je Antonio Ericer. Je na místě však upozornit, že profilací kamenných ostění se věž západního nároží vyznačuje méně řemeslně kvalitně provedenou prací a také rozdílným sledem profilace. To může svědčit o působení kameníků, kteří se podíleli na starších fázích stavby severního paláce a nebyli se zcela schopni vyrovnat s nově kladenými požadavky mistra obeznámeného se současnou stavební tvorbou pražského okruhu. Na základě výše uvedených skutečností můžeme Ericeru pravděpodobně uvést jako stavitele, který byl úzce spojen s finální etapou severního paláce.

Prvořadý význam pro utváření renesančního sídla v Telči měl však nepochybně protější jižní palác **[37]**. Jaromír Kouba ve své diplomové práci tvrdí, že nápisová deska informující nás o průběhu stavby mezi lety 1566–1568 se vztahuje ke vzniku příčného kratšího křídla, které bylo přistavěno o něco později než samotné křídlo jižní.[418] Stejného názoru je i Richter,[419] Stehlíková, Kratinová, Samek[420] a nověji například Vlček.[421] Václav Ledvinka řadí vznik jižního paláce zhruba do let 1564 – 1568.[422]

Jižní palác je dvoupatrová budova na bývalém předhradí. Obdélný objekt s jedním průjezdem do arkádového nádvoří a druhým do hospodářského dvora se

[417] BLÁHA / KYNCL 2008, 106.
[418] KOUBA 1956, 77.
[419] RICHTER 1976, 39.
[420] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 74.
[421] VLČEK 2001, 473.
[422] LEDVINKA 1993, 202.

rozkládá na půdorysu velkého písmene L. Při východní straně jižního paláce je obytné křídlo spojeno s pohřební kaplí Všech svatých, která ve hmotě zdiva vytváří na jižní fasádě nároží. Přízemí, stejně jako první a druhé patro, člení při pohledu z města sdružená okna dosedající kamennými parapety na průběžné jednoduché obdélné kordonové římsy. Okna doplňují vlysy a nadokenní římsy. Podesty jednotlivých pater interiérového schodiště jsou osvětlovány taktéž sdruženými okny, která v exteriéru vytvářejí dojem polopater. Při arkádové nádvorní straně je kordonová římsa vedena pouze druhým patrem. Při východní straně paláce se nachází pohřební kaple Všech svatých s polygonálním závěrem. Nad prostorem kaple je situovaný takzvaný Mramorový sál, který svými rozměry kopíruje proporce spodní kaple. Nad sálem se v polygonálním závěru nachází polopatro s okny opatřenými okenicemi respektujícími polygonální závěr kaple. Polopatro je uvnitř pojato jako klasický půdní prostor. Kaple je osvětlena výrazně podélnými okny se širokými špaletami zdobenými reliéfy s růžemi. Po celé délce průčelí paláce směřujícího do náměstí je, vyjma západního traktu, vedena lunetová římsa dosedající na jednoduché odstupněné patky. Na arkádové nádvorní straně je pak římsa pouze naznačena v omítce. Západní křídlo jižního paláce je ukončeno mírně vyloženou profilovanou římsou namísto lunetové. Západní křídlo je na centrální ose zvýrazněno risalitem prostupujícím obě patra. Risalit ukončuje raně klasicistní trojúhelníkový štít se třemi piniovými šiškami a oválným oknem. Mezi oknem prvního a druhého patra je v rolverkové kartuši umístěna nápisová deska Kateřiny z Valdštejna a Zachariáše z Hradce, která kromě textu nese letopočty 1566–1568 datující tuto část stavby **[38]**. Výrazným prvkem fasády jižního paláce jsou masivní bosovaná nároží z nahrubo otesaných kamenných bloků. Celá fasáda je pokryta jednoduchých rustikálním sgrafitem. Průjezd do arkádového nádvoří je přístupný bosovaným pravoúhlým portálem s půlkruhově zaklenutým vjezdem. Po stranách portálu se nachází niky, nad kterými je umístěn z jedné strany erb Kateřiny z Valdštejna a z druhé Zachariáše z Hradce. V horních rozích cviklů se nachází kladky **[39]**. Tento portál nám dokládá, stejně jako v případě portálu Nového stavení v Jindřichově Hradci, inspiraci stavitele v Serliových architektonických traktátech, především v díle *Extraordinario libro di architettura di Sebastiano Serlio*. Risalitem západního křídla jižního paláce se vstupuje do hospodářského dvora. Portálová složka zde do určité míry abstrahuje a je nahrazena rozšířeným profilem nárožní bosáže až k samému průchodu, který je

ohraničen vpadlým pravoúhlým kamenným ostěním s půlkruhovým zakončením, nad kterým jsou jednotlivé kameny bosáže řazeny na výšku. Uprostřed se pak nachází erb v kamenné kartuši. Cvikly jsou v horních částech opět doplněny otvory pro kladky.[423] Výraznou složkou fasády jižního paláce jsou sdružená okna, jejichž typ se v Telči objevuje vůbec poprvé a ne náhodou je shodný s okny Nového stavení na zámku v Jindřichově Hradci. Sdružená okna západního křídla jižního paláce také odpovídají oknům východního traktu. Západní křídlo člení směrem do města tři osy, přičemž střední je vyhrazena risalitem. Ze strany hospodářského křídla je palác členěn pěti okenními osami. Východní část jižního paláce je členěna pěti osami, následující polygonální závěr kaple a Mramorového sálu člení vždy jedna osa na stranu polygonu. Do nádvoří je jižní palác rozvržen pěti osami, přičemž právě pátá není tvořena sdruženými okny, nýbrž okny jednoduchými. Jak již bylo uvedeno, podobnost kamenných ostění v Telči **[40]** a Jindřichově Hradci je zřejmá, byť v Jindřichově Hradci patrně spatřujeme vyspělejší a také mladší typ kamenného ostění související s Maggiho stavebními úpravami v osmdesátých letech 16. století **[41]**. Telčský typ ostění se skládá ze čtvrtoblouku ohraničeného stezkami, centrální lištou rámující obě sdružená okna a lištou ustupující. Plochy vlysů zdobí ryté rámce s polorůžemi po stranách a růže na ose sdružených oken. Nadokenní římsy jsou řešeny jako klasické profilované vyložené. Je ovšem nutno podotknout, že se na jižním paláci nachází i několik ostění s jednodušší profilací s úzkou lemující lištou při vnějším okraji, a to v přízemí nádvoří s hospodářským dvorem a v přízemí schodišťového traktu.

Většina autorů píšících o telčském zámku dává nejen jižní palác do souvislosti se stavitelem Baldassarem Maggim i přesto, že je tento Vlach v Čechách doložen až v roce 1575 v Českém Krumlově. V několika pracích věnujících se stavbě zámku v Telči badatelé vidí jako možného předchůdce, ač nevýznamného, stavitele Antonia Ericeru. Autoři píšící o sídle Zachariáše z Hradce zakládali svá tvrzení především na mnoha společných architektonických prvcích s Novým stavením Adama II. v Jindřichově Hradci. V předchozí kapitole jsme se pokusili prokázat, že architektonický návrh jindřichohradeckého Nového stavení je pravděpodobně včetně

[423] Někteří badatelé upozorňují, že otvory pro kladky portálů jižního paláce směřující do náměstí byly prakticky využívány v době, kdy byl vstup do zámku střežen příkopem. Je zapotřebí však upozornit, že otvory s kladkami mohly být čistě dekorativního rázu a zároveň mohly poukazovat na dlouhou historii objektu a rodu, hlásícího se ke středověku.

arkádového dvora ideovým a architektonickým dílem Ericerovým a že zde jeho nástupce, především v exteriéru, navazoval na jasnou koncepci vytyčenou jeho předchůdcem. Na základě těchto úvah je zapotřebí přehodnotit i dosavadní názor týkající se stavby renesančního areálu v Telči. Bez dochovaných pramenů se můžeme opírat především o architektonickou analýzu, o několik málo letopočtů pojících se ke stavbě jižního paláce, ale také o stavebně historické průzkumy a o zjištění několika badatelů, kteří se sice Telčí přímo nezabývali, ale jejich poznatky jsou v širších souvislostech přínosné i pro nás.

Přímo na západní fasádě jižního paláce se nachází již zmíněné rozmezí let 1566–1568, právě tehdy byla tato část stavěna. Na původních okenních tabulkách Mramorového sálu vidíme letopočet 1569, na kazetovém stropě téhož sálu rok 1570 **[42]**. Datace 1580 uveřejněná badateli Beringerem a Janouškem v souvislosti se zaklenutím pohřební kaple nás informuje o dokončení zde probíhajících prací.[424] Kouba, Richter, Stehlíková, Samek, Kratinová a Ledvinka řadí podélnou část jižního paláce s průjezdem do arkádového nádvoří o několik let před rok 1566 a následně usuzují o postupu prací směrem k západnímu křídlu téhož paláce. Zda tomu však skutečně takto bylo, nemůžeme přesně říci. Roky 1569 a 1570 v Mramorovém sálu nás nutí uvažovat i nad možností průběžné stavby celého jižního paláce včetně západního křídla. V tomto nám může pomoci i dendrochronologický průzkum krovu telčského zámku provedený Tomášem Kynclem a Jiřím Bláhou. Krov nad polygonálním závěrem, Mramorovým sálem a částí paláce směřující do arkádového dvora datovali lety 1569, 1568–1569 a 1567–1568, tedy prakticky do doby, která je zaznamenána na zdobné kartuši západního křídla.[425] Zastřešení krovů dovolovalo v pokračování prací na vynesení stropů a kleneb, a to i v Mramorovém sále, kde na stropě nacházíme právě dataci 1570 a na okenních tabulích rok 1569. I když se v případě krovů jedná o dataci nepřímou, nelze ji opomenout především tehdy, kdy jsou jednotlivé roky velmi blízké nebo totožné se stavbou.[426] Je tedy

[424] JANOUŠEK / BERINGER 1891, 275.
[425] BLÁHA / KYNCL 2008, 106.
[426] Dendrochronologický průzkum prokázal přítomnost místně se vyskytujících dřevin a nikoliv o transport. Stromy tak byly vytěženy v bezprostředním okolí stavby. Že se jedná právě o místní materiál z nedalekého okolí, dokládá velmi nízký rozptyl let krovů. Při hromadném dopravování na velké vzdálenosti, především za pomoci splavování, docházelo k různým pohybům jednotlivých kmenů. I díky skladování na různých překladištích docházelo k výměně kmenů z různých těžařských lokalit. V těchto případech je rozptyl daleko vyšší (např. Praha). K dalšímu rozptylu docházelo na tržištích se dřevěným materiálem. V samotném historickém městě Telč převládají krovy s jedinou

pravděpodobné, že stavba jižního paláce rostla jako jeden celek a ne ve dvou etapách, jak se domnívají uvedení badatelé.

S nejasností se u některých autorů jeví i vznik samotné pohřební kaple Všech svatých. Tento sakrální prostor ústupkově navazuje na zeď východní zdi jižního křídla. Kaple skládající se z lodi a polygonálního závěru prostupuje prvním patrem. Loď je sklenuta dvěma poli křížové klenby, presbytář valenou klenbou s výsečemi. Kouba se domnívá, že kaple s Mramorovým sálem byla vystavěna jako samostatný celek až po roce 1571. Dnes nedochovaný nápis s datací 1580 informoval o definitivním dokončení kaple.[427] Dle tvrzení Novákové–Skalické vznikla současná kaple vystavěním na starších základech sakrální stavby. Svá tvrzení opírá o pramenný doklad nalezený v archivu v Jindřichově Hradci.[428] V podobném duchu hovoří i Krčálová[429], Richter[430] a Líbal s kolektivem.[431] Zbudování kaple na starších základech s využitím rozvrhu středověké sakrální stavby s lodí, polygonálním závěrem s opěráky může mít ale také symbolickou návaznost jako Zachariášův odkaz na historii rodu, který sahal ke starodávnému a mocnému rodu Vítkovců. Sakrální architektura se nejen na našem území v této době ještě silně odkazovala na vliv gotiky a hluboko do pozdní renesance se objevovaly právě v sakrální architektuře parafráze a reminiscence na středověkou architekturu v podobě polygonálních presbytářů, opěrných pilířů, gotizujících kleneb, atp.[432] Nevíme, z jakého důvodu byly práce na výzdobě kaple ukončeny až rokem 1580, co však víme, je fakt, že v roce 1571, který byl rokem smrti Zachariášovy manželky Kateřiny, nebyla kaple jistě dokončena, poněvadž zesnulá nalezla místo uložení v přilehlém kostele svatého Jakuba. Stejná situace se opakovala i o osm let později, kdy zemřel Zachariášův syn Menhart Lev. I on byl prozatímně pohřben v kostele svatého Jakuba.[433] O patro výše však byla již devět let ukončena výzdoba Mramorového sálu. Krčálová informuje, že stavba kaple byla započata až v roce 1575. Tento letopočet je dle badatelky napsán

---

datací v šedesáti jedněch procentech. To svědčí o tom, že Telč měla vlastní blízké zdroje stavebního dřeva, které se po pokácení zpracovalo ještě během téhož stavebního roku. V případném transportu také bránil vhodný vodní zdroj. To tedy svědčí, že krovy telčského zámku lze pokládat za výrazný zdroj pro ujasnění stavební situace na zámku. Viz KYNCL/BLÁHA 2006, 183sqq.

[427] KOUBA 1956, 86.

[428] NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ 1979, nepag. Pramenný materiál uložen ve Státním okresním archivu Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec: Rodinný archiv Černínů, karton 23.

[429] KRČÁLOVÁ 1986, 65.

[430] RICHTER 1976, 40.

[431] LÍBAL 1965, 4.

[432] KRČÁLOVÁ 1961, 1.

[433] KORČÁKOVÁ 2001, 22.

na stěně hrobky.[434] Tuto skutečnost nemůžeme bohužel ověřit, poněvadž na hrobce se dnes žádný nápis nenachází. Eva Šamánková bez uvedení pramenů datuje vznik kaple dokonce již k roku 1565.[435] Její dokončení v roce 1580 uvádějí i Jan Tiray[436] a Jan Beringer s Jaroslavem Janouškem.[437]

Pod tíhou uvedených skutečností se jeví informace o vzniku kaple jako samostatného celku přistavěného k paláci jako značně zavádějící. Je možné, že stavitel skutečně počítal se starší stavbou kaple. Zdá se tedy, že stavitel zcela úmyslně oddělil plášť paláce směrem z města pomocí ústupku mezi částí světskou a sakrální. Rytmus pravoúhlých ústupků mezi jižním palácem, kaplí a presbytářem akcentuje celkovou dispozici jižního křídla a udává ji nepochybnou eleganci a rafinovanost. V interiéru byl naopak sakrální prostor sjednocen s Mramorovým sálem pomocí ikonografického zobrazení Herkulových činů, renesancí interpretovaných jako vzor Ctností. Propojení sakrálního funerálního místa se světským mimo jiné dokládá a podtrhuje Zachariášovo humanistické myšlení. Symbolickou zahradu Eden v podobě kaple Všech svatých propojuje s antickou Arkádií o patro výše.[438] Vytříbenou reprezentativnost spojenou přímo se svou osobou propojil v humanistickém duchu i po své smrti. Pohřební prostor pod monumentálním Mramorovým sálem zde připomíná stavebníkovu věčnou památku, která je umocněna podlahou vytvářející dojem mříže, skrze kterou na nás Zachariášovo tělo věčně shlíží.

Na základě zjištěných údajů můžeme výstavbu jižního paláce i s výzdobou prokazatelně řadit do rozmezí let krátce před 1566–1570, respektive 1580 v případě pohřební kaple Všech svatých. Naprostá většina autorů píšících o telčském zámku uvádí jako autora jižního paláce Baldassara Maggiho. Jako možného stavitele působícího před Maggim zmiňují Antonia Ericeru. Svá tvrzení ohledně Maggiho opírají především o shodné stavební a architektonické prvky s Novým stavením Adamovým v Jindřichově Hradci, který Maggimu připisují.

Na výrazné popularitě architekta Maggiho se podílela především Jarmila Krčálová, která mistru připsala vedle Telče a Jindřichova Hradce řadu dalších staveb. Ty však stylisticky a formálně vybočují z doložených Maggiho počinů. Po

[434] KRČÁLOVÁ 1986, 65.
[435] ŠAMÁNKOVÁ 1961, 70.
[436] TIRAY / FROMEK 1913, 64.
[437] JANOUŠEK / BERINGER 1894, 275.
[438] MÜLLER 1998, 100.

přehodnocení archivních pramenů, zasazením stavebního prostředí pánů z Hradce do širšího kontextu v rámci stavebního vývoje přední české nobility a pražským stavebním prostředím jsme tak nuceni, stejně jako v případě Jindřichova Hradce, přehodnotit současná zažitá tvrzení o prvořadé tvůrčí invenci stavitele Baldassara Maggiho. Nejenže nelze brzkou datací připsat stavbu k Maggiho dílu, ale také pro zřejmé architektonické a typové rozdíly, na které jsme již upozornili v předchozích kapitolách. Proti jisté glorifikaci a odborné kritice rozsahu Maggiho stavebních aktivit se vyjádřila odborná veřejnost pouze ve vedlejších poznámkách uměleckohistorické literatury. Nověji se výrazně proti rozsahu Maggiho stavebního počinu vyhradil Jan Müller[439] a nejnověji Alena Skrabanek, která pochybuje o Maggiho účasti v Telči.[440]

Na základě předchozích zjištění, analýzy díla Baldassare Maggiho a Antonia Ericeri je nutné vyslovit názor, který stavbu jižního křídla přisuzuje Ericerově invenčnímu počinu. Je také zapotřebí uvést, že dle zjištěných skutečností probíhala stavba jižního paláce zcela kontinuálně, včetně pohřební kaple, která byla mistrným způsobem včleněna do hmoty paláce jako jeho neoddělitelná součást. Stejnému autorovi lze přiřknout také dostavbu druhého severního paláce. Spíše v teoriích se nese případná Ericerova účast na schodišťovém přístavku na nádvoří bývalého hradu.

Jestliže jsme se v případě jižního paláce mohli opřít alespoň o několik málo konkrétních údajů, v případě renesanční zahrady navazující na jižní palác a původní hrad přímé důkazy chybí a jsme tak odkázáni na srovnání s obdobnými zahradními typy. I zde se naprostá většina autorů datujících zahradní arkády shoduje s určením Krčálové krátce po roce 1575. A přesto nacházíme v okruhu širších souvislostí velmi zajímavá zjištění, která jsou podpořena v podobě dendrochronologického datování. Krovy jižního přízemního křídla s otevřeným arkádovým loubím jsou vymezeny lety 1569–1570 a rokem 1570. Východní arkádové křídlo, jevící se z náměstí jako jednopatrová stavba, je datováno roky 1570–1571 a 1571–1572. Obě křídla spolu svírají pravý úhel. Ve styku křídel je zbudován osmiboký věžovitý pavilon, který je do výše oken zdoben bosovanými kvádry **[43]**. Zahradní arkádové loggie, stojící na toskánských entazovaných sloupech s patkami a hlavicemi, jsou zaklenuty křížovými klenbami s hřebínky. Protějšky sloupů představují malované sloupy na obvodové zdi.

[439] MÜLLER 1997, 99.
[440] SKRABANEK 2010, 147.

Mezi nimi je prostor zdi jižní arkádové chodby členěn výklenky a prolomenými obdélnými okny. Východní chodba je doplněna taktéž nikami, které ovšem nesouhlasí s rozvrhem kleneb, což by mimo jiné mohlo svědčit o dodatečném přistavění arkádové chodby **[44]**. Vnější průčelí traktů jsou obdobná s jižním palácem. Nacházíme zde opět průběžnou kordonovou římsu, bosáž věžovitého pavilonku, obdobná ostění s profilacemi i nadokenními římsami a stejnou formu sgrafitově řešené vnitřní fasády. Většina autorů řadí vznik zahrady do druhé renesanční etapy bez konkrétnějšího určení, případné vlivy vidí především s obdobně řešenou zahradou v Jindřichově Hradci, popřípadě se zahradou Rožmberského paláce na Pražském hradě. Konkrétněji se zmiňuje ve své práci pouze Krčálová. Ta uvádí souvislost jména Maxmiliána II. uvedeného v sérii zobrazení panovníků v jižní loggii, a také to, že samotná arkáda byla založena na ose risalitu tvořícího vjezd do hospodářského dvora zámku. Jako logičtější a pravděpodobnější však vidí vznik v souvislosti s ideovými a koncepčními zásahy provedenými Maggim v souvislosti s kaplí kolem roku 1579, kdy je datována i městská brána. K upřesnění datace vzniku je pro nás důležité zjištění Lubomíra Konečného, který nalezl předlohu pro část nástěnné výmalby zahradních arkád v díle Francesca Terzia. První edice díla byla publikována v roce 1558, další o jedenáct let později, tedy roku 1569. Konečný v případě Telče uvádí, že malířský mistr pravděpodobně pracoval s edicí právě z roku 1569.[441] Jan Salava ve své diplomové práci věnující se rodové a osobní prezentaci Zachariáše z Hradce dokonce vyslovuje názor, že by samotná architektura zahradních arkádových traktů mohla být budována přímo s ikonografickým programem pro její výzdobu.[442] Toto tvrzení však nemůžeme v současném stupni poznání prokázat. Kdyby ovšem zahradní arkády vznikly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let a v rozmezí roků 1570–1572, jednalo by se o první zahradní arkádový trakt tohoto typu na našem území. Bylo by skutečně možné, aby zde v této době vznikl zahradní objekt nemající v Čechách obdoby? Při bližším seznámením se stavební problematikou pánů z Hradce můžeme říci, že ano. Směr, kterým je možné se ubírat, představuje vídeňský letohrádek Neugebäude se svojí rozlehlou zahradou[443] a pravděpodobně i Jindřichův Hradec v čele s Jáchymem z Hradce.

[441] KONEČNÝ 2003, 95sqq.
[442] SALAVA 2011, 139.
[443] Komplex renesančních zahrad s rozsáhlým letohrádkem nechal stavět císař Maxmilián II. na památku porážky Osmanské říše. Počátky plánovaného rozsáhlého objektu spadají do roku 1568, kdy

Právě páni z Hradce, stejně jako Rožmberkové, byli tradičními spojenci Habsburků, a to i v době, kdy na našem území docházelo k mohutnému odklonu od katolictví. Jak jsme uvedli výše, samotný Jáchym z Hradce byl již jako malé dítě nablízku budoucímu císaři Maxmiliánovi a českému místodržiteli Ferdinandovi jako komorník a společník. Spolu s budoucím vladařem podnikal kavalírské cesty do Itálie, Nizozemska, Francie, stejně jako válečná tažení do Uher. Je tedy přirozené, že politické zájmy vládnoucích Habsburků mu byly stejně blízké jako záležitosti vlastního dominia. Vedle hospodaření na vlastních statcích se Jáchym pravidelně zapojoval do diplomatických záležitostí evropského charakteru a často pobýval v Praze, Vídni či Augšpurku. I zisk Zlatého rouna v roce 1561 svědčí o jeho oddanosti vůči Habsburkům. Jestliže se Jáchym z Hradce za života Filipa II. podílel na zajišťování finančních prostředků habsburské komoře, tak ani po jeho smrti nebyl vyloučen z vysoké politiky. Ve službách nového panovníka Maxmiliána II. se záhy stal císařským radou a důvěrníkem. Je jisté, že byl Jáchym silně ovlivněn vídeňskou politikou a jejím prostředím, a to i po stránce stavitelské. Také z titulu významu funkcí, které zastával, je zřejmé, že projekt kratochvilné zahrady Neugebäude musel přinejmenším znát. Nemůžeme si být zcela jisti, kde a jakým způsobem Jáchym získal stavitele Ericeru, jestli právě skrze vídeňské prostředí nebo skrze prostředí pražské spřízněného rodu Rožmberků. Jisté však je, že Ericer, doložený na stavbách pánů z Hradce od roku 1559, měl kontakty s Vídní, kde je zaznamenán například k roku 1564.[444] Předpokládá se, že císař Maxmilián o stavbě rozsáhlé zahrady dlouhodobě uvažoval a že se dokonce na výsledné podobě podílel. Již od roku 1566 císař intenzivně hledal vhodného architekta, který by se zhostil velkolepého návrhu zahrady.[445] Pod vlivem těchto faktů je možné se domnívat, že hradecký pán mohl spolu s Vlachem Ericerou vědomosti z vídeňského a pražského prostředí parafrázovat ve formu, kterou Ericer následně představil nejprve na stavbě Nového Adamova stavení v Jindřichově Hradci a krátce na to i v Telči. Náhlá smrt

byl císaři doručen architektonický návrh Jacopem Stradou. Tohoto vášnivého sběratele však nemůžeme považovat za tvůrce návrhu. Je však jisté, že císař musel stavbu alespoň konzultovat s některým z předních italských architektů druhé poloviny 16. století. Na místech plánovaného komplexu stál v minulosti lovecký zámeček, který však byl zastíněn rozměrným projektem letohrádku, zasazeného do rozlehlých renesančních zahrad. Stavitelem renesanční perly nemající na sever Alp obdoby byl Pietro Ferrabosco. Stavba vily s obtížemi pokračovala i po smrti císaře Maxmiliána II. v roce 1576. Nástupce, Rudolf II., však o tento projekt neprojevoval přílišný zájem z důvodu přesídlení císařského města do Prahy. Viz Christian BEAUFORT–SPONTIN 2003, 280sq.

[444] VLČEK 2001, 159.

[445] FEUCHTMÜLLER 1976, 17.

Jáchymova v roce 1565 měla sice za následek postupnou stagnaci stavebních prací na jindřichohradeckém zámku, ne však v případě stavby v Telči, kde Ericer již v této době aktivně působil.

O rozsahu a monumentálnosti nedokončeného vídeňského letohrádku nás informuje řada grafik, nákresů a jiných vyobrazení **[45]**. Jednalo se o rozsáhlý komplex různých zahradních částí, který byl od okolí oddělen mohutnou zdí s arkádovými trakty nacházejícími se vně stavby. Ohradní zeď lemovaly věže. Centrální zahradní část s dalšími arkádovými trakty pak členily věže při nárožích zahradní zdi. Snad nejvýrazněji se vliv Neugebäude projevil na našem území v projektu letohrádku Kratochvíle. Typologicky můžeme k okruhu vídeňské stavby zařadit značně redukované projekty zahrad v Telči, Jindřichově Hradci, ale také zahradu šlechtické rodiny Štrejnů v Uherčicích[446] a nepochybně i zahradu pražského Rožmberského paláce. V těchto faktech je pak zcela oprávněná logická, leč zavržená, domněnka Krčálové, že telčská zahradní arkáda směřující k jižnímu paláci byla založena na ose jeho risalitu nedlouho po dostavění samotného paláce a že se nejedná pouze o dílo náhody, ale promyšlený architektonický počin. Koncepce, projekt a doba vzniku renesanční zahrady se tedy skutečně zřejmě řadí k prvnímu objektu tohoto typu na našem území, u kterého lze tušit buď vliv letohrádku Neugebäude nebo některé z jiných staveb v italském prostředí, kterou architekt parafrázoval a přizpůsobil našemu prostředí a finančním možnostem stavebníka.

Západní strana zahrady je od nádvoří oddělena arkádovou zdí a kolonádou v patře. Přístup z této části je do arkádového nádvoří možný skrze masivní bosovaný portál ohraničující vstup ze zámecké zahrady. A právě telčské arkády hlavního zámeckého nádvoří jsou snad nejvíce zahaleny nejasnostmi ohledně jejich vzniku a realizátora. Prokop ve svém díle datuje arkády do doby kolem roku 1570,[447] Richter o padesát let později řadí vznik arkádového nádvoří do rozmezí let 1560–1570, přičemž jako autora již uvádí Baldasarra Maggiho.[448] Krčálová vidí možný vznik arkády až po roce 1575, kdy je v Čechách skutečně Baldassare Maggi doložen.[449] Do období kolem roku 1580 řadí výstavbu arkád trojice autorů Kratinová, Samek,

[446] SKRABANEK 2010, 145.
[447] PROKOP 1904, 742.
[448] RICHTER 1958, 28.
[449] KRČÁLOVÁ 1986, 68.

Stehlík.[450] Ostatní autoři se prakticky drží datace Krčálové. Nám může posloužit, i když jako nepřímý důkaz, opětovné dendrochronologické datování, východního křídla roky 1571–1572 a západního 1576–1577.

Východní arkádová chodba s kolonádou se zhruba ve své polovině zalamuje. Pět vysokých entazovaných dříků stojí na vysokých postamentech a patkách. Toskánské hlavice pak nesou šest arkádových oblouků. Cvikly zdobí novodoběji malované erby. Nad cvikly pokračuje arkáda vysokou kamennou profilovanou římsou, která tvoří základ pro postamenty toskánských sloupů kolonády otevřené směrem do nádvoří i zahrady. Kolonáda je zvýrazněna zdvojeným rytmem sloupů oproti přízemním arkádám. Mezi postamenty jsou uloženy kamenné parapetní římsy s kovářsky tepaným zábradlím. Oválné výžlabky na kamenné římse mezi jednotlivými sokly sloupů však svědčí o zamýšleném vyplnění zábradlí pomocí kamenných kuželek. Jedenáct toskánských sloupů a dva polosloupy nesou vyloženě profilované kamenné kladí s vypouklým vlysem. Nad kamennou částí pokračuje zděná římsa, která je taktéž vyloženě profilována **[46]**. Ze strany renesanční zahrady je do výšky kolonádového patra vystavěna zeď se sgrafitovou rustikou stejného typu jako na ostatních budovách. Toskánské sloupy nesoucí kladí směrem do zahrady respektují zdvojený rytmus v počtu šesti sloupů a dvou polosloupů. Poté se spojovací trakt včleňuje do hmoty bývalého hradu. Kladí je totožné s nádvorní stranou. Nad ním pokračuje korunní římsa jako mohutná fabionová.

Obdobně je řešena také protější arkáda západní. Čtyři arkádové osy jsou neseny třemi entazovanými toskánskými sloupy a dvěma polosloupy na vysokých postamentech. Cvikly jsou doplněny malovanými erby. Nad cvikly se opakuje kamenná římsa tvořící základnu pro zdvojený rytmus kolonády na toskánských sloupech. Pod kamennými parapety je opět na místo kuželek užito kovářských prvků tepaného zábradlí. Kamenné kladí se taktéž opakuje. Nad ním se otevírá doširoka rozevřená fabionová římsa. Západní arkáda tvoří předěl mezi reprezentativním a hospodářským dvorem, který je přístupný skrze segmentově zakončený vjezd **[47]**. Ze strany hospodářského dvora je arkáda vyzděna až ke střeše. V úrovni druhého patra jsou prolomena zdvojená okna obdobného typu jako na jižním paláci. I v tomto případě dosedají okenní ostění osvětlující kolonádu na průběžnou kamennou římsu, která pokračuje na samotné jižní křídlo. Fasáda je řešena formou sgrafitové rustiky.

[450] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 75.

Korunní římsa zde opakuje opět jižní palác, je tedy lunetová, přičemž jednotlivé lunety dosedají na nízké patky.

Že nebyly arkády stavěny současně s jižním palácem a že byly naopak dodatečně včleněny, nám kromě datace pomocí dendrochronologie ukazuje několik stavebních nesrovnalostí. Krajní sloup arkády východní galerie při severním paláci je nastaven a dolícován tak, aby se vůbec mohl spojit se zdivem severního paláce. Ještě markantněji vidíme toto dolícování v patře. Zde je prostor mezi sloupem a severním palácem prakticky dozděn. Ze strany jižní je situace opačná. Arkádový oblouk přechází přímo do hmoty zdiva, hlavice toskánského sloupu je pouze naznačena drobnou kamennou římsičkou. Samotný sloup zcela chybí, naznačena je opět až soklová část. Obdobná situace se opakuje také na horní kolonádě. Kladí nedosedá na toskánskou hlavici sloupku, nýbrž na kamennou římsu evokující dojem hlavice. Také korunní římsy nedosedají zcela přesně tak, aby lícovaly s jižním palácem. Protější západní arkáda tyto stavební nedostatky neobsahuje, zřejmě z důvodu jednoduššího architektonického řešení, než kterým byla zalomená arkáda východní. Nádvoří vytváří díky této arkádě šestiúhelník, jehož strana představuje trojnásobné rozpětí jedné arkády. V tomto pětiúhelníku jsou tak stanoveny poměry 3 : 4 : 5. Takový útvar nemá v našem, ale i středoevropském prostředí obdoby. Zároveň je zcela v rozporu s tehdejšími pravidly a stavebními příručkami, které byly velmi aktuální a bez jejichž znalostí se neobešel žádný ze stavitelů. Arkády tak nevytvářejí pravidelné renesanční osy v centrálních pravidelných vzorcích, které ve svých dílech vytyčili Vignola či Serlio.

Vchod ze zahrady do arkádového nádvoří je doplněn výrazným portálem, který je tvořen bosovanými rustikálními kvádry s okosenými hranami. Ty jsou ve spodní polovině skládány v opakovaném rytmu podélného kvádru a dvou pravidelných kvádrů ložených vedle sebe. Dále jsou jednotlivé bosované kvádry pravidelně paprsčitě vyskládány kolem polokruhového záklenku s vrcholovým klenákem. Kolem záklenku jsou postupně vyskládány na délku rozšiřující se bosované kvádry. Portál tak vytváří obdélný útvar **[48]**. Jeho typologické i řemeslné provedení je prakticky totožné s portálem hlavního vjezdu tvořícího vstup na reprezentativní arkádové nádvoří. Jednotlivé bosované kvádry i řemeslný styl a forma si jsou tak blízké, že můžeme prakticky s jistotou říci, že jižní palác a arkádové nádvoří vznikalo nedlouho po sobě a pod ujednoceným a společným architektonickým

návrhem. Dendrochronologická datace, stejně jako stavební nepřesnosti mezi východní arkádou, jižním a severním palácem, nám potvrzují, že alespoň východní arkádové křídlo vzniklo skutečně nedlouho po dostavění jižního paláce.

Jestliže jsme se již zmínili, že stavitel telčského zámku Antonio Ericer musel být zcela jistě obeznámen s aktuálním prostředím pražského a královského stavitelského prostředí, nabízí se otázka, z kterého proudu mohl čerpat formy bosovaných kamenných článků. Nejblíže se nám v tomto směru jeví královský stavitel Bonifác Wohlmut, u jehož tvorby nacházíme několik průsečíků právě s dílem Antonia Ericeri. Stehlíková, Samek a Kratinová uvádějí možného autora telčského projektu v okruhu stavitelů, kteří působili na zámeckých objektech v Kaceřově, Nelahozevsi či v Litomyšli.[451] A právě v Griesbachově Nelahozevsi a Kaceřově se předpokládá účast tohoto královského stavitele. V případě Nelahozevsi je možné uvažovat o Wohlmutově přítomnosti v etapě prací vymezené lety 1558–1564, na což upozornila v souvislosti s Telčí nedávno i Skrabanek.[452] Forma a styl plastického členění jednotlivých Ericerových fasád v mnohém skutečně připomínají Wohlmutovy stavby, které budoval v pražském stavebním okruhu již v polovině 16. století. Mimo jiné v době, kdy se v Nelahozevsi předpokládá Wohlmutova aktivní účast, zaznamenáváme počátky Ericerovy stavební etapy jak v Telči, tak i v Jindřichově Hradci. Především mohutné rustikální bosování pomocí hrubě opracovaných kvádrů představuje výrazný společný prvek s Ericerovými stavbami. Stejně jako v Telči, tak i na Nelahozevsi, se vypínají mohutně bosovaná nároží až k lunetovým římsám, u telčského nárožního zahradního pavilonku je bosovanými kvádry sestaveno zdivo až do výše prvního patra při pohledu z náměstí, což je velmi blízké masivnímu bosovanému obložení vnějšího pláště nelahozevského zámeckého přízemí. Patrně ne náhodou jsou také na obou objektech bosovaná nároží obdobně rytmizována**[49]**. Naši domněnku utvrzuje i portál západního nelahozevského průjezdu **[50]**, který je velmi podobný s portálem tvořícím vstup skrze jižní palác do arkádového nádvoří v Telči **[51]**. Oproti telčskému nacházíme rozdíl pouze v proporčním měřítku jednotlivých bosovaných kvádrů, které nelahozevskému portálu propůjčují na mohutnosti a výrazně podtrhují iluzi obranného charakteru. Průsečíkem společných prvků obou staveb je také portál jihozápadního vstupního

[451] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 75.
[452] SKRABANEK 2010, 148.

risalitu v Nelahozevsi. Autor se nechal zcela jistě inspirovat již zmíněnými Serliovými traktáty. Na rozdíl od Telče se zde však stavitel zhostil architektonického a proporčního zpracování výrazně kvalitněji a obratněji. Zatímco na telčském vstupním portále jižního křídla směřujícího do arkádového nádvoří spatřujeme až hledání ideálního proporčního a tvarového spodobnění, portál zámku v Nelahozevsi je již zcela ideálně vkomponován do hmoty vstupního risalitu, ideově a proporčně je zakotven v jeden celek s pláštěm exteriéru zámku. V případě telčského portálu je patrná snaha o formální a stylovou čistotu. Ta však oproti nelahozevskému portálu postrádá určitou dynamičnost a je poněkud abstrahující a zkratkovitá.

Zatímco připsání východní arkády, stejně jako zahradních arkádových traktů, Ericerovi je možné a velmi pravděpodobné, zcela jisti si nemůžeme být o staviteli arkád západních, především pro jejich dendrochronologický časový odstup do období roku 1576–1577. Po stránce stavební, typologické i formální je zřejmé, že obě arkády vznikaly pod návrhem téhož autora, který se musel vyrovnat především s nepravidelným nádvořím, zároveň ale také s výškou paláců, které mu neumožňovaly navrhnout klasické proporční arkády o rozvrhu přízemí a dvou pater, nýbrž pouze o patře jednom. Tento problém stavitel vyřešil převýšením arkád přízemí pomocí postamentů, na kterých jsou jednotlivé sloupy arkád usazeny. Proporce sloupů, patky kleneb i ujednocená profilace říms obou arkád svědčí, že vznikaly pod jednou skupinou kameníků. O tom vypovídá i provedení, styl a forma opracování jednotlivých kamenných článků obou arkád. Poměrně výrazný rozdíl nacházíme u korunní římsy, u východní arkády je vyložená profilovaná, u západní mohutná fabionová. Výzdoba obou arkád je poměrně abstrahující, základní důraz je kladen pouze na jednotlivé římsy a ostění klenebních oblouků arkád. Touto architektonickou čistotou však autor dosáhl prohloubení monumentálního pojetí celého nádvoří. Pouze postamenty západní kolonády jsou doplněny tesanými reliéfy růží. Naskýtá se tedy otázka, kdy mohlo dojít k realizaci západních arkád navržených s velkou pravděpodobností Antoniem Ericerem. Po jejich srovnání je skutečně zřejmé, že je s velkou pravděpodobností prováděli mistři kameníci stavitele Ericeri. Co tedy znamená časová odluka v jinak poměrně uceleném datování? Mohly by být snad práce provedeny po smrti nebo odchodu Antonia Ericeri?

V době od roku 1575 je v Čechách již doložený Ericerův nástupce Baldassare Maggi a zprávy týkající se právě Vlacha Antonia Ericeri se vytrácejí. Poslední

doložený doklad o Ericerově přítomnosti v Čechách je z roku 1573 z Třeboně, kdy byly s Ericerou smluveny práce na zámku a z roku 1574, kdy Vlach skládal jakýsi peněžní doplatek.[453] Z třeboňských pramenů víme, že ještě v roce 1575 nebyly práce na zámku ukončeny. Od roku 1566 sledujeme v Telči kontinuální stavební vývoj přetrvávající zhruba až do roku 1572, jenž dále navazuje až po čtyřech letech v roce 1576. Obdobně průběžnou Ericerovu linii spatřujeme i v souvislosti se stavebním vývojem v Jindřichově Hradci mezi lety 1559–1566, respektive 1568, kdy bylo na Novém stavení Adamově strženo lešení. Zatímco zde práce vlivem smrti Jáchyma z Hradce stagnují, v Telči se plně rozvíjí pod vedením téhož stavitele. Z rozsahu stavební aktivity je zřejmé, že již od prvních počinů pro pány z Hradce a Rožmberky musel být Ericer vyspělým stavitelem a architektem, který se zhostil požadovaných projektů dle požadavků zaměstnavatelů, což by dokládalo jeho postarší věk již v době první poloviny sedmdesátých let. Tuto skutečnost můžeme zároveň do určité míry podpořit již uvedenou domněnkou Dvořáka s kolektivem, kteří se domnívají, že Ericer pravděpodobně působil přímo na stavbě Rožmberského paláce v jeho první etapě. Případný odchod nebo spíše úmrtí vlašského stavitele by se tedy v tomto případě mohlo jevit jako opodstatněný důvod určitého stavebního vakua v Telči do roku 1575. O stejné stavební odluce můžeme uvažovat i v případě Třeboně, kde, jak již bylo zmíněno, je doloženo, že práce nasmlouvané v roce 1573 nejsou ani po dvou letech hotovy.[454] Pokud by však Ericer nebyl v Telči přítomen, kdo se tedy podílel na případné dostavbě západních arkád? V úvahu přichází několik více či méně pravděpodobných možností. Výstavbu mohli dokončit anonymní kameničtí mistři působící pro Ericeru nebo nově příchozí Vlach Baldassare Maggi. V úvahu připadá i jméno poměrně neznámého Vincence Vlacha, též zmiňovaného jako Vogarelli. Ten je uveden v souvislosti s Ericerou, pro kterého pracoval po roce 1566 na podřadnějších pracích zámku v Hluboké.[455] Dalším z mistrů by mohl být také kameník a zřejmě i štukatér Antonio Cometta.

Vogarelliho případná účast je značně nejistá vzhledem k tomu, že projekty tohoto stavitele se nesou převážně v duchu doznívající gotiky, než propracované

[453] ŠMRHA 1956, 100sqq.
[454] Vždy, kdy je v souvislosti s Třeboní zmíněna stížnost dlouhotrvajících prací ze strany Ericeri, je tento Vlach pokaždé přímo jmenován. Ne tak v záznamu z roku 1575.
[455] VLČEK 2001, 159.

renesance.[456] Výjimku tvoří snad jedině dostavba Černé věže v Českých Budějovicích dokončená k roku 1577. Zde spatřujeme ochoz nesený toskánskými sloupy s kladím a masivní vyloženou fabionovou římsou. To ovšem není dostatečně nosný argument pro případnou úvahu o dokončení telčských arkád tímto Vlachem usazeným v Českých Budějovicích. Jméno Vincence Vlacha či Vogarelliho pak nenacházíme ani v bohatém archivním fondu v Jindřichově Hradci. Proti případné Vogarelliho účasti hovoří také množství stavitelů a kameníků, kteří v době dokončení telčského zámku pracovali pro pány z Hradce. Je patrné, že obě arkády byly po kamenické stránce vyhotoveny stejnými kameníky a řemeslníky. O tom nás přesvědčuje shodné řemeslné a uměleckořemeslné zpracování a analytické srovnání jednotlivých kamenických složek obou arkád. Jednotlivé dříky, patky, hlavice, arkádové oblouky, atp. jsou z okruhu jedné uměleckořemeslné skupiny. V současném stupni poznání se nám tak jeví možnost ukončení západní arkády kameníky Ericerovy skupiny v rozmezí let 1576–1577 s pravděpodobnou účastí družiny Baldassara Maggiho nebo Antonia Cometti, přičemž jeden ze jmenovaných mohl být dohlížejícím a navazujícím stavitelem. Pro pány z Hradce by tak v Telči pracoval jak Maggi, tak i Cometta vůbec poprvé, protože na Jindřichově Hradci je první jmenovaný doložen teprve počátkem osmdesátých let, druhý pak až v roce 1586. Případnou účast okruhu nebo družiny Antonia Cometti lze předpokládat na základě jejich pravděpodobné realizace výzdoby pohřební kaple Všech svatých a vzhledem k možné totožnosti dvou jmen v jedné osobě, jak bylo uvedeno. Na základě formálního analogického srovnání se štukovou výzdobou letohrádku Kratochvíle a štukové výzdoby ložnice Petra Voka na zámku v Bechyni lze považovat štuky pohřební kaple za dílo téhož autora a jeho pracovní skupiny. Celkovou situaci ovšem komplikuje fakt, že na letohrádku v Kratochvíli je prokázána signatura *„An(to)nius Melana fecit*“ na místo jména Antonia Cometti.[457] Účast na dokončení západních arkád Maggim a jeho okruhem, stejně jako celého zámeckého areálu, podporuje sdělení Krčálové a Kouby, že stavební práce týkající se pohřební kaple byly započaty patrně v roce 1575 a ukončeny 1580. Nemohlo se však jednat o započetí stavby jako takové, jak uvádí Krčálová, ale spíše o pokračování hrubě rozestavěného zaklenutého prostoru, který tedy s velkou pravděpodobností

[456] Například kostel svaté Markéty ve Strakonicích, patrně kostel Proměnění Páně na Malšičce ve Volyni, kostel Nejsvětější Trojice v Hamru, atp.
[457] KORČÁKOVÁ 2001, 22sq. Nejnověji CHLÍBEC$_a$ 2011, 558sq.

štukatérsky vyzdobil uvedený Maggiho spolupracovník Antonio Melana, patrně kameník, štukatér a zedník Antonio Cometta. Pokud by však skutečně Antonio Cometta, který později se svoji skupinou stavěl Velké arkády jindřichohradeckého zámku, měl účast na dokončení telčského areálu, pak by bylo nutné jeho příchod časově posunout do období kolem roku 1575. Také telčské arkády by mohly být pro Comettu určitým stavebním vzorem pro jindřichoradeckou realizaci.

Ve stejném roce, kdy jsou datovány krovy západních arkád, došlo k přestavbě domu proti východnímu zahradnímu traktu přiléhajícímu k městské bráně na sýpky **[52]**. Víme, že dům zakoupil Zachariáš z Hradce v roce 1576, dendrochronologie datuje krovy v rozmezí let 1576–1577, což opět dokládá, že se o tuto metodu můžeme poměrně přesvědčivě opřít i v případě stavebního vývoje telčského zámku. Podélná budova bývalých sýpek tvoří protilehlý jednopatrový uliční blok zahradnímu traktu. Jednotlivé okenní osy bývalé sýpky odpovídají sledu okenních os sousední zahradní arkádové stavby. Hladká fasáda s jednoduchým obdélným rustikovaným sgrafitem je ukončena mohutnou fabionovou římsou. Kamenná ostění oken jsou členěna pouze vnější okrajovou lištou bez další profilace. Stejné typy ostění spatřujeme na severní městské bráně s polygonálním věžovitým útvarem. Starší středověký průjezd stavitel včlenil do novostavby nesymetricky mimo hlavní osu, kterou tvoří v patře a věžovitém nástavci sdružená okna. V polygonální vížce jsou z každé ze stran dále situována jednoduchá okna opatřená pouze dřevěnými okenicemi. Nad okny probíhá průběžná cihlová omítnutá římsa. Útvar je zakončen opět mohutnou fabionovou římsou s letopočtem 1579 informujícím nás o dokončení stavebních prací v této zámecké části **[53]**. Rok 1579 opět potvrzuje datace krovu do období let 1578–1579. Jako stavitele na tomto místě můžeme patrně uvést Baldassara Maggiho, který přestavbou protějších objektů na sýpky a starší brány s polygonálním věžovitým útvarem koncepčně navázal na důmyslně propracovaný projekt Antona Ericeri.

V případě, že zde skutečně působil Vlach Baldassare Maggi, jednalo by se pak o stavitele, který pouze definitivně dotvořil zámecký komplex, bez dalších osobních invencí. Tím ovšem nechceme snížit nebo degradovat architektonické mistrovství Vlacha Maggiho, který se v případě přestaveb zámku v Českém Krumlově, Bechyni a především novostavbou letohrádku Kratochvíle výrazně zapsal do renesančního stavebního prostředí českých zemí.

Rokem 1579 patrně na telčském zámku končí jednotlivé stavební etapy nesoucí se v renesančním architektonickém pojetí. Následná staletí nepřinesla žádné stavební proměny, které by narušily celkový komplex v jeho uspořádání a pojetí. K nejvýraznějším změnám došlo v případě úprav přízemí a prvního patra severního paláce, přístavbě renesančního balkonu u téhož paláce, úprav vrcholu risalitu jižního paláce, přepatrování západní arkády a výměny krovu západního traktu jižního paláce někdy kolem roku 1806–1807. V souvislosti s výměnou krovu se naskýtá otázka, z jakého důvodu byla provedena. K této době nemáme doložený požár, ani jinou živelnou pohromu. Lze však usuzovat, že současně s pracemi došlo ke stavebním úpravám štítu risalitu, ale také stržení případných lunetových říms, které mohly zcela logicky navazovat na ty, jež vidíme na paláci dnes. Současná profilovaná římsa neodpovídá svým sledem profilací žádné jiné historické korunní římse v zámeckém areálu. S renesanční etapou v Telči jsou spojeny především lunetové a fabionové korunní římsy. Pádný argumentem pro lunetové římsy po celém obvodu západní části jižního paláce tkví také v přechodu římsy z arkádového traktu při pohledu z hospodářského dvora. Zde je poslední lunetový výklenek ve své polovině hrubě ukončen a zaslepen. V případě, že by byla na jižním paláci dodržena lunetová římsa, svými rozměry a proporcemi by ideálně navazovala a utvářela by ucelený celek plastického členění, které mělo být uplatněno především při pohledu z reprezentativního Zlatého sálu v severním křídle. Pokračování lunetové římsy by mělo své opodstatnění i z důvodu podokenní římsy, která prochází arkádových ochozem a na rozdíl od lunet navazuje na jižní palác, který dále obíhá **[54]**. I z pohledu na západní křídlo jižního paláce z města je patrné možné napojení lunetové římsy, které by v pravoúhlém styku obou křídel paláce vytvářelo svým rozpětím lunety obdobnou šíři jako zbývající. Výškově by také lunety dosedaly přímo na nadokenní římsy, tedy stejně jako v případě jižního paláce s kaplí Všech svatých.

Po zhodnocení stavebního vývoje, který je bez chybějících pramenů nutno zasadit do širších souvislostí, je patrné, že telčský areál vznikal, vyjma stavební proluky v první polovině sedmdesátých let, v průběhu uceleného časového horizontu a podle ujednocené koncepce Vlacha Antonia Ericeri. Možný nástupce Baldassare Maggiho skutečně navazoval na projekt svého předchůdce a zcela v jeho architektonickém pojetí celý areál dokončil.

Hledáme–li patrný vznik celkové koncepce telčského zámku, musíme se vrátit do doby šedesátých let 16. století. Stehlík, Samek, Kratinová vymezují možný vznik projektu lety kolem roku 1560 a po vybudování severního paláce.[458] S tímto názorem lze souhlasit, spíše než před rokem 1560 se však můžeme domnívat, že vznikl krátce po něm, nejpozději do roku 1565. Doba přelomu padesátých a šedesátých let a následující jsou obdobím, kdy je Ericer velmi intenzivně zaměstnán na projektech pánů z Hradce. V Jindřichově Hradci zřejmě dokončoval práce na Jáchymově stavení, někdy před rokem 1562 navrhl pražský palác hradeckých pánů, před rokem 1563 musel být hotov projekt zámku na Hluboké, v tomtéž roce nebo i dříve dokončil přípravy Nového stavení Adamova v Jindřichově Hradci. Nejranější zahájení stavby jižního paláce v Telči můžeme klást pravděpodobně do doby roku 1564, kdy bylo dokončováno druhé patro sousedního severního paláce. Vedle těchto rozsáhlých projektů pro pány z Hradce však nesmíme opomenout ani práce pro Rožmberky na Českém Krumlově a v Třeboni.

Jestliže skutečně vznikal projekt zámku v Telči i v Jindřichově Hradci v první polovině šedesátých let, jak uvádí ve svém příspěvku Muk s Vilímkovou,[459] pak tu ovšem vyvstává otázka možného vlivu letohrádku Neugebäude na telčskou zahradu s arkádovými ochozy. Vídeňská stavba byla zahájena mezi lety 1568–1569. Podle nám dostupných informací byl letohrádek stavěný císařem Maxmiliánem II. plánován dlouhodobě, nicméně definitivní plány doručil Jacopo Strada až v roce 1568, tedy v době, kdy byl patrně koncept obou šlechtických sídel pro pány z Hradce hotov. Že by snad v průběhu stavby v Telči Ericer upravil výslednou podobu zámeckého komplexu nebo skutečně předběhl i vídeňskou stavbu a inspiroval se svým rodným krajem před cestou na sever? Anebo je arkádová zahrada důsledkem italských cest Zachariáše z Hradce? Na tyto otázky nenacházíme přesnou a jasnou odpověď, ze zjištěných informací a poznatků se však dá předpokládat, že telčský projekt vznikl skutečně jako ujednocený celek v první polovině šedesátých let 16. století ať už s vlivem Neugebäude nebo bez ní. Celková kompozice renesanční zahrady včetně severní městské brány ovšem dávají tušit, že i kdyby zde původně nebyla plánovaná arkádová zahradní galerie, bylo od počátku počítáno s vytyčením stejné plochy tak, jak ji vidíme dnes a jak ji rozvrhl Antonio Ericer.

[458] KRATINOVÁ / SAMEK / STEHLÍK 1992, 74.
[459] MUK / VILÍMKOVÁ 1983, 176.

Stejnou otázku si můžeme položit i v případě vzniku zahradních arkádových traktů jindřichohradeckého zámku. Muk s Vilímkovou se snaží prokázat na ujednocený koncept celého třetího nádvoří i s arkádami, které dotvořil Maggi a Faconni přestavbou a dostavbou dnešního Španělského křídla. Zůstává nedořešenou otázkou, jestli již Ericer navrhoval v Jindřichově Hradci zahradu s arkádovými ochozy. Pokud ano, musel i tento objekt jistě koncipovat ještě před rokem 1564. Ze stavebně historického průzkumu víme, že mezi dnešním Novým stavením Adamovým a Rondelem, který byl zbudován na místě staré věže, byla již roku 1523 spojnice splňující komunikační funkci, která dle autorů průzkumu podnítila vznik arkádového křídla. Pokud by byly zahradní galerie součástí Ericerova projektu, jednalo by se o první stavební typ tohoto druhu na našem území ještě před Telčí, přičemž první realizovaný projekt bychom nalezli právě v Telči. Obě zahrady by pak byly zřejmě navrhovány obdobně, jak je i patrné. Vlivem smrti Jáchyma z Hradce bohužel nedošlo k dostavění jindřichohradeckého areálu. Ačkoliv nástupce Adam II. nejevil přílišné nadšení pro stavební projekty svých předchůdců, dokončil alespoň jižní palác, vystavěl Španělský palác a nechal zbudovat i jižní zahradní arkádové křídlo s Rondelem. Že bylo právě jižní arkádové křídlo připojeno k Novému stavení Adamovu později, dává tušit jeho napojení na samotný palác. Poslední arkádový oblouk zabíhá až do nadedveřní římsy a je sveden nikoli na plnohodnotný toskánský sloup, nýbrž pouze na kamennou patku. Je možné, že původní projekt, byl–li Ericerou navržen, počítal s napojením dveřního otvoru přímo na samotnou galerii. Víme, že jižní zahradní arkádová galerie spolu s Rondelem vznikly mezi lety 1592–1595, výzdoba byla hotova až v roce 1601. Na stavbě se podílel Antonio Cometta a Maggiho nástupce Giovanni Maria Facconi.[460] Autorem projektu je v tomto případě buď Baldassare Maggi[461] nebo jeho nástupce Giovanni Maria Facconiho. Lze také uvažovat nad jménem Antonia Cometti. Severní arkádové křídlo, které je tvarově shodné s jižním, bylo zbudováno až v roce 1680, přičemž vnější závěr doznal úprav ještě k roku 1880.[462]

Vliv zahradních arkádových traktů v Jindřichově Hradci a především v Telči na jiné stavby české nobility můžeme nejvýrazněji sledovat na stavbách zámku v

[460] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 151sq.
[461] KRČÁLOVÁ 1986, 58.
[462] VILÍMKOVÁ / MUK 1976, 340.

Uherčicích, jehož zahradní část byla dostavěna k roku 1582[463] a s velkou pravděpodobností i na palácové zahradě Rožmberského paláce v Praze, jejíž budování Ulricem Aostallim se datuje rokem 1573. V souvislosti se jménem císařského stavitele Ulrica Aostalliho je zajímavé zjištění, že právě v Jindřichově Hradci je několikrát doložena přítomnost jednoho z dvorních císařských stavitelů.[464] Nevíme, jestli se jednalo o Giovanniho Gargiollu, Christofora Canavaleho nebo právě Ulrica Aostalliho. V souvislosti s tím, že Aostalli pracoval i pro pány z Hradce v Praze, můžeme ovšem usuzovat i o jeho případných zastávkách právě na Jindřichově Hradci například při jeho cestách do Vídně. Naši domněnku pak utvrzuje fakt, že v roce 1594 Aostalli vyměřoval jezuitskou kolej v témže městě.[465]

4. Zámecké arkády v Jindřichově Hradci a Telči a jejich případné vlivy na jiné šlechtické stavby

Arkády zámeckých sídel v Jindřichově Hradci a Telči představují pozoruhodné památky renesančního stavitelství druhé poloviny a závěru 16. století, kterým byla v minulosti věnována odborná pozornost v rámci zámeckých sídel, jejímiž jsou celky.

Jak jsme poukázali v předchozích kapitolách, arkády jindřichohradeckého zámku lze díky dochovaným pramenům datovat do rozmezí let 1586–1591 v případě Velkých a mezi lety 1590–1591 v případě arkád Malých.[466] Jako autora badatelé uvádějí buď Baldassara Maggiho a v menší míře pak Antonia Comettu. K potvrzení Maggiho zásadní účasti na arkádách a Rondelu se nověji přihlásil Luděk Jirásko,[467] Anděla Jorová[468] či Pavel Juřík.[469] V případě určení autorství můžeme vyslovit názor, že autorem a realizátorem prací není Maggi, ale kameník a štukatér Antonio Cometta spolu se svojí řemeslnou skupinou. Historické zdroje informující nás o průběhu stavby arkád uvádějí, že se mistr uvedený jako Antonio Melana, nám známý jako Antonio Cometta, zavázal zhotovit trojí pavlače z tesaného kamene mezi novým stavením až ke staré světnici podle „*fysýru*“ a „*rejsování*“, který podal Jeho

[463] SKRABANEK 2010, 141sq.
[464] LEDVINKA 1991, 119.
[465] VLČEK 2001, 31.
[466] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy Zelených pokojů.
[467] JIRÁSKO 1994.
[468] HOROVÁ 2006, 465sq
[469] JUŘÍK 2010, 132.

milosti pánu.[470] To tedy patrně znamená, že pracoval dle svého předloženého návrhu. Otázkou ale zůstává, zda by byl tento kameník a štukatér schopen vyprojektovat tak rozsáhlou realizaci, kterou Velké arkády zcela jistě byly. Antonia Comettu totiž známe především jako kameníka drobnějších prací, kterými byla kamenná ostění oken, dveří, zhotovení kamenných krbů, atp. Mohl by snad být angažován v případě jindřichohradeckých arkád i jeho bratr Benedetto Domenico Cometta, který několik let stavěl pro Petra Voka zámek v Třeboni a který je několikrát zaznamenán i na stavbě jindřichohradeckého zámku? Právě na rožmberském zámku v jihočeské Třeboni vidíme jednoduchou arkádu o třech polích na hlavním zámeckém nádvoří. Autorem je v tomto případě patrně Benedetto Domenico, i když některá odborná literatura uvádí jako tvůrce již Antonia Ericeru, jenž v Třeboni také působil.[471]

Významně nekritická glorifikace postavy architekta Baldassara Maggiho neprávem odsunula především Ericerovo dílo, ale také dílo Benedetta Domenica a Antonia Cometta na vedlejší kolej.

Jak ve svém článku uvádí Müller, již v průběhu života Viléma z Rožmberka zaznamenáváme zřetelný zlom v dosavadní profilaci rožmberských stavebních aktivit. Jak badatel upozorňuje na příkladu českokrumlovské zámecké věže, již zde je patrný odklon od Maggiho optického fasádního členění pomocí kompaktních bloků pro zvýraznění plastického účinu fasád. Výtvarná podvojnost projektu zámecké věže dle zjištění badatele naznačuje možné změny Maggiho projektu v době stavební odluky v době osmdesátých a devadesátých let 16. století. Dle Müllerova zjištění nemá hláska nacházející se nad arkádovým ochozem svým ztvárněním obdobu v žádném Maggiho doloženém díle. Na určitý střed dvou výrazně odlišných uměleckých koncepcí upozorňuje také v případě Budějovické brány v Českém Krumlově.[472] A právě doba těchto změn je obdobím, kdy se na území Rožmberků, ale i pánů z Hradce, hojně uplatňovali bratři Comettové. Je tedy zřejmé, že tito vlašští mistři nehráli druhořadou roli, ale měli poměrně zásadní vliv na celkovou

[470] Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy Zelených pokojů.
[471] Badatelé pracovali patrně především s dílem Václava BŘEZANA, kde je uvedeno, že Ericer stavěl hlavní bránu do zámku. O arkádách se však autor nezmiňuje, viz Václav BŘEZAN 1985, 182, 194, 232, 414. Že stavěl Ericer věž je dle dochovaných pramenů potvrzeno, jak je však patrno při pohledu z nádvoří třeboňského zámku, arkády byly k objektu přičleněny později. O tom svědčí ze tří čtvrtin zazděné okno, na které přiléhá pultová střecha arkády. Okno je rámováno kamenným ostěním s nadokenní římsou. Jak okna, tak i římsa svojí profilací odpovídají starším typům ostění, než těm, které časově přináleží k arkádě.
[472] MÜLLER 1997, 97sqq.

konečnou podobu jindřichohradeckého zámku. I toto zjištění tak podporuje Antonia Comettu jako hlavního tvůrce a realizátora Velkých arkád, s jehož projektem mu mohl být nápomocen jeho bratr Domenico Benedetto.

Také v případě Malých arkád je uvedeno jméno Antonia Cometti jako mistra provádějícího práce na kamenných článcích, se kterým byla uzavřena smlouva v červnu 1590. O tom, že na Malých arkádách skutečně Cometta pracoval, vypovídá vedle smlouvy srovnání obou arkád především po uměleckořemeslné stránce. I zde mají jednotlivé kamenné články obdobu v uměleckořemeslném provedení s vedlejší Velkou arkádou. Opracování jednotlivých kuželek, dříků, hlavic, klenebních patek, atp. dávají tušit, že se jednalo o téhož autora a dílnu. Celková koncepce spočívající v přízemí v otevřeném prostoru dvěma bosovanými segmentově zakončenými arkádami anticko římských tradic, v prvním patře zdvojeným rytmem toskánských sloupů raně renesančních toskánských forem s půlkruhovými archivoltami a druhém patře o opětovném zdvojeném rytmu interkolumnií s jónskými sloupy helénského charakteru, které nesou kladí, nemá na jindřichohradeckém zámku, ale také v rámci Čech, obdoby. Masivně bosovaná přízemí přecházející v každém z pater do zdvojeného rytmu sloupů s archivoltami dodává arkádám neobyčejně reprezentativní ráz. Jestliže panuje po stránce uměleckořemeslného zpracování shoda s Velkými arkádami, v případě architektonického ztvárnění vidíme poměrně zásadní rozdíl. Bosované arkády přízemí, zdvojený rytmus prvního a druhého patra, proporčně, architektonicky a stylově lépe vyvedená archivolta s vyloženou římsou a vlysem dle raně renesanční florentské formy, jónské hlavice opatřené dekorativně pojatým vejcovcem i kladí s vypouklým vlysem vyvolávají otázku, do jaké míry lze považovat za tvůrce architektonického návrhu realizátora prací kamenických článků Antonia Comettu. Byl by tento kameník a štukatér schopný navrhnout projekt dle prakticky čistých italských stavitelských forem, které by s časovým posunem vůči Itálii přenesl do Jindřichova Hradce? Nevíme. Nutno ovšem podotknout, že například motiv vejcovce, který vidíme na výzdobě hlavic jónských sloupů druhého patra, spatřujeme i na přístřešku vstupu do třeboňského zámku při zámeckých arkádách. Tvůrcem krytého schodišťového vstupu stojícího na několika dórských sloupech je Benedetto Domenico Cometta se svou stavební družinou. Dekorativně pojatý vejcovec zde ovšem na rozdíl od jindřichohradeckého silně abstrahuje, jeho tvůrce nedovedl dekor zpracovat v takovém pojetí, aby docílil kýženého účinu, který

vidíme na Malých arkádách. Třeboňský vejcovec je tak spíše pokus o napodobeninu tohoto hojně užívaného motivu **[55]**. V tomto případě se tedy jedná o využití motivu, kterým se mohl realizátor třeboňského přístřešku inspirovat a dále jej parafrázoval v Třeboni. Pokud ovšem vezmeme v potaz tvrzení Muka o změně výrazového stylu českokrumlovské zámecké věže v době osmdesátých let, kdy byli v jižních Čechách výrazně činní především Comettové, museli bychom vyslovit domněnku možné účasti Comettů na arkádách i na jindřichohradeckém Rondelu, který řada badatelů jednoznačně přisoudila Baldassare Maggimu hlavně pro jeho spojitost se zastřešením českokrumlovské věže. Její pokračování nad arkádovým ochozem, na které Muk ukazuje, je obdobné s koncepcí Rondelu. Antonio Cometta je skutečně spolu s Giovanni Maria Facconim jmenován jako zhotovitel tohoto kruhového objektu a krátce před průběhem její stavby jsou oba prokázáni také na vznikajících Malých arkádách. A právě od stavby zahradního pavilonku je jen malý krůček k realizaci samotných Malých arkád, které jsou svou kvalitou srovnatelné s jindřichohradeckým Rondelem. Přímou účast Antonia Cometti na projektu Malých arkád tak nelze vyloučit, ale také zcela prokázat.

Pokud jsme odmítli účast Baldassara Maggiho již na architektonicky prostších Velkých arkádách, nemůžeme ani v případě arkád Malých vyslovit toto jméno v souvislosti s návrhem. Z doložených jmen na jindřichohradeckém zámku doby devadesátých let tak zůstává z čelních představitelů vedle Antonia Cometta pouze vlašský stavitel Giovanni Maria Facconi, který přišel do Čech v okruhu mistrů a řemeslníků kolem Baldassara Maggiho. Vlach Facconi je zmiňován jako navazující stavitel po Maggim a přímo na Jindřichově Hradci o něm záznamy vypovídají od roku 1587 do let 1593. V tomto časovém horizontu postupně pracoval na takzvaných Zelených pokojích v dnešním Španělském křídle. Jeho účast je dále doložena na zednických pracích Velkých arkád, Novém stavení Adamově, Rondelu a Malých arkádách. O Facconiho stavebním profilu a výrazu mnoho nevíme. Podílel se však na stavebních pracích týkajících se kamenných ostění dveří, oken, komínů či sloupů. Pracoval také dle Maggiho projektu především na Novém stavení Adamově v Zelených pokojích. Jeho zásadním dílem pak byla stavba Rondelu a křídla arkádové zahradní chodby. Jakožto pravděpodobného autora Malých arkád, ale také

Rondelu, uvádí Pavel Vlček bez udání důvodů právě Facconiho.[473] Stavební podíl tohoto Vlacha skutečně není malý, mezi lety 1587–1593 mu bylo proplaceno téměř tři tisíce tolarů a to i za práce související s oběma arkádami. Patrně k Malým arkádám by se mohl vztahovat údaj, který nás informuje, že v roce 1590 byla Facconimu proplacena částka sto devadesáti šesti kop. Že by byla tato částka určena za případné placení návrhu k Malým arkádám, však nemůžeme říci jistě.[474] Proti Facconiho projektu jak arkád, tak kruhové stavby Rondelu hovoří také fakt, že není uveden v souvislosti s žádnou realizací i mimo panství Pánů z Hradce jako navrhující architekt, narozdíl od přítomných bratrů Comettů, především Antonia. Nelze ovšem říci, že by snad nebyl Facconi a jeho řemeslnický okruh kvalitními staviteli. Zvládnutí zednického díla Velkých i Malých arkád a realizace Rondelu s přilehlým zahradním arkádovým ochozem svědčí o jejich výrazném stavebním potenciálu. Přes nedostatek důkazů ovšem nemůžeme návrh Malých arkád, stejně jako Rondelu, průkazně přisoudit ani Facconimu architektonickému počinu.

Jak jsme již uvedli, projektantem Malých arkád musel být nepochybně architekt dobře obeznámený s italskými stavebními trendy. Můžeme předpokládat, že mistr s takovými znalostmi a kvalitami, které představil v případě Malých arkád, byl přítomný i v tehdejším hlavním městě císařství, tedy v Praze. Na případnou vazbu Telče a jeho architekta Antonia Ericeri v souvislosti s prostředím dvorního stavitele Boniface Wohlmuta a zámeckou stavbou Floriana z Griesbachu v Nelahozevsi jsme upozornili v předešlých kapitolách. Další možnou návaznost s prostředím dvorního stavitelství spojující Jindřichův Hradec s dvorským stavebním prostředím by od poloviny osmdesátých let 16. století mohla představovat osoba a stavební družina dvorního architekta Ulrica Aostalliho.

Právě tento stavitel působil nejpozději od roku 1586 na přestavbě pražského paláce pánů z Hradce, kde je zaznamenán až do roku 1593. Vedle pražské stavby je Aostalli doložen i na zámku v Hluboké, kde mezi lety 1593–1595 posuzoval provedené truhlářské práce[475] a v roce 1594 vyměřoval přímo v Jindřichově Hradci stavbu jezuitské koleje. Již o třináct let dříve kontroloval práce na Novém stavení Adama II., které prováděl Baldassare Maggi. Aostalli musel mít zcela jistě velmi přátelské vztahy s dvorním architektem Wohlmutem, se kterým často spolupracoval

[473] VLČEK 2001, 115.
[474] VLČEK 2001, 162.
[475] LEDVINKA 1991, 119.

a dle jehož plánů realizoval některé stavební počiny. I díky Wohlmutovu doporučení se Aostalli stal jedním z dvorních stavitelů Rudolfa II.[476] Pracovní rozsah Ulrica Aostalliho byl velmi široký, projekty, pod kterými je podepsán jako realizátor, jsou mnohdy velmi nákladné. Otázkou tedy zůstává, jestli je možné, aby se Aostalli mohl podílet na realizaci Malých arkád.

S tímto architektonickým typem se v průběhu pracovní profese setkal hned několikrát. K roku 1589 zřizuje na pražském paláci pánů z Hradce zahradu ohraničenou zdí s lunetovou římsou, přičemž v ně se nacházely arkády otevřené směrem k Malé Straně. Arkádovou zahradu realizoval i o několik let později na nedalekém Rožmberském paláci. Pro Rudolfa II. pracoval k roku 1589 v areálu Pražského hradu, kde budoval arkádovou chodbu. Z těchto arkádových realizací se bohužel dodnes nic nedochovalo. Nejvýznamnější počin, na kterém se Aostalli podílel, tak dnes zůstává renesanční zámek v Litomyšli. Zde je doložen v roce 1569 a 1576–1581. V roce 1571 je Aostalli zmíněn v souvislosti se třemi arkádami. Monumentální arkádové nádvoří uzavírá ze tří stran hlavní nádvoří ve výši dvou pater. Přízemí je neseno vysokými bosovanými arkádami, první patro dórskými a druhé jónskými sloupy. Směrem vzhůru se snižuje výška jednotlivých dříků pater. S jindřichohradeckými arkádami mají ty v Litomyšli obdobně řešené bosované přízemí s využitím sloupového řádu jednotlivých pater. Nad arkádovými archivoltami se v obou případech táhne jednoduchá římsa obdélného profilu. Malé arkády jindřichohradecké jsou ovšem akcentovány zdvojeným rytmem jednotlivých interkolumnií obou pater. Na místo plné poprsnice je v Jindřichově Hradci využito kuželek. Výrazným rozdílem je ukončení Malých arkád pomocí kladí a vysoké vyložené římsy.

Mohl by tedy skutečně za návrhem Malých arkád stát Ulrico Aostalli? Mohl snad i vidět arkády telčského zámku, kterými by se poté inspiroval v Jindřichově Hradci?

Je možné, že Telč skutečně navštívil. V této myšlence by nám mohlo dopomoci řazení telčské zahradní arkádové loggie do období přelomu a počátku sedmdesátých let 16. století, kdy zde byla vystavěna prozatím jediná zahrada s arkádovým ochozem na našem území. Je možné usuzovat, že obdobné arkádové řešení si páni z Hradce objednali také v jejich pražském paláci a že tedy mohl Aostalli poznat telčskou

[476] VLČEK 2001, 30sq.

zahradu osobní návštěvou, při které se seznámil také s arkádami hlavního nádvoří. V Praze pak mohl zbudovat obdobně otevřené arkády s průhledem na Malou Stranu, stejně jako v případě Litomyšle otevřel čelní arkádu pohledům do města. Jednou z možností vzniku jindřichohradeckých arkád by tak mohl být architektonický návrh provedený Ulricem Aostallim a realizace stavebních prací za účasti Comettiho stavební skupiny. V tomto názoru nás může podpořit shoda v uměleckořemeslném zpracování Velkých a Malých arkád.

Ač mnozí badatelé přisuzují projekt jindřichohradeckých Malých arkád Baldassare Maggimu nebo Giovanni Maria Facconimu, nemůžeme si být s těmito jmény jisti. U Maggiho pro poměrně jistou rozdílnost a pojetí staveb, u Facconiho pro nedostatek důkazů o tom, že by byl v případě Malých arkád schopen realizovat tak rozsáhlou koncepci. To ovšem ale také neznamená, že tvůrcem Malých arkád je Ulrico Aostalli. Naopak, ani v jeho případě nemůžeme být o tomto zcela přesvědčeni, i když právě u této stavby by se Aostalli jevil jako architekt, který měl dostatečné množství zkušeností, vzdělání a tvůrčí invence k tomu, aby se mohl zhostit úkolu v takové podobě, kterou na zámku v Jindřichově Hradci dodnes vidíme. I přes určité neshody mezi Velkými a Malými arkádami však nesmíme opomenout ani jména a dílny Antonia či Benedetta Domenica Cometti, jejichž stavební potenciál je doposud značně podhodnocen.

Současně s připsáním jindřichohradeckých arkád Maggimu přisoudili někteří badatelé tomuto Vlachu realizaci či případný vliv i na jiných stavbách. Dnes je tak nutné přehodnotit Maggiho působení na zámku v Brtnici, kde byl v devadesátých letech 16. století vystavěn severní palác s arkádou blízkou té jindřichohradecké.[477] Analogie zde skutečně nacházíme, stejně jako příbuzenské vztahy mezi Brtnickými Valdštejny a pány z Hradce telčské větve **[56]**.[478] K Jindřichovu Hradci pojilo Zdeňka Brtnického z Valdštejna také úzké přátelství s Adamem II. z Hradce.[479] Realizaci brtnických arkád však nelze přisoudit Maggimu, jako spíše jednomu z bratrů Comettů a jejich stavebnímu okruhu.

Důležitou roli v rámci stavebních počinů pánů z Hradce v druhé polovině 16. století znamenaly i telčské arkády zbudované na počátku a po polovině sedmdesátých let 16. století. Východní, vystavěná pod vedením Antonia Ericeri,

[477] PLAČEK 1996, 97.
[478] Kateřina z Valdštejna byla manželkou Zachariáše z Hradce.
[479] TEPLÝ 1927, 333.

západní dokončená Ericerovými kameníky pod zřejmým vedením Baldassara Maggiho či Antonia Cometti. Případné analogie pro telčské arkády bychom v jižních Čechách doby jejich vzniku hledali marně, přesto však nebyly arkády s využitím vrcholového kladí na místo arkádové archivolty a korunní římsy realizovány jako první stavba svého druhu u nás. Na opočenském zámku Viléma Trčky z Lípy v severovýchodních Čechách je zámecké nádvoří doplněno třemi arkádovými trakty, přičemž přízemí a první patro je neseno dórskými sloupy s archivoltami, druhé zdvojeným rytmem dórských sloupů, které nese výrazné kladí. Etapa přestavby prováděná neznámými mistry, do které náleží i arkádové nádvoří, spadá do období let 1560–1567. Tehdy se v Telči dokončovalo druhé patro severního paláce s kazetovým stropem Zlatého a Modrého sálu a byla zahájena stavba paláce jižního. Případný vliv opočenského zámku na sídlo Zachariáše z Hradce patrně není pravděpodobný. Jako reálnější možnost se jeví ta, že jak Zachariáš z Hradce, tak Vilém Trčka z Lípy se s obdobně řešenými arkádami setkali při cestě do Itálie v roce 1551. Krčálová dokonce uvádí možné vlivy čerpající z Convento nuovo při San Ambrogio v Miláně a budované Ospedale Maggiore.[480]

Mohla se tedy stát Telč určitou nositelkou stavebních typů a tvarosloví pro jihočeské a moravské stavby pánů z Hradce? Alespoň do poloviny 16. století hrál významnější roli Jindřichův Hradec jako rodové sídlo a centrum nových renesančních impulzů. Rozdělením panství mezi Zachariáše a Jáchyma z Hradce došlo k situaci, kdy telčské panství započalo s vlastním stavebním rozkvětem, které však bylo i tak silně svázáno s rodovým sídlem v Jindřichově Hradci. Smrtí Zachariášova bratra se však Telč dostala na pomyslné výsluní, které v té době zahalilo stagnaci na jindřichohradeckém panství. Lze tedy skutečně říci, že na přelomu šedesátých a sedmdesátých let hrálo telčské sídlo prvořadou roli díky dlouhotrvajícímu nepřetržitému stavebnímu vývoji. Odtud pak mohly proudit do Jindřichova Hradce stavební vlivy, které se odrazily na projektu obou arkád, arkádového zámeckého ochozu, ale také na Rondelu. Stejně jako v případě Jindřichova Hradce hrála negativní roli smrt Jáchymova, tak i skon Zachariášův znamenal postupný útlum společenského a kulturního postavení telčského sídla. Vlivy proudící z Jindřichova Hradce na Telč a později opačným směrem měly

[480] KRČÁLOVÁ 1986, 68.

v dalších letech za následek postupné pronikání i na ostatní stavby sousední nobility, i když v redukovanější a lokálnější podobě

Jak jsme již uvedli, snad nejvýrazněji se tyto stavební vlivy projevily na stavbě severního křídla brtnického zámku s dvoupatrovými arkádami. Přízemí a první patro zde stojí na dórských sloupech s arkádovými archivoltami. Druhé se zdvojeným rytmem dórských sloupů nese kladí. Přenesené zdroje z Jindřichova Hradce a Telče jistě inspirovaly Zdeňka Brtnického z Vladštejna i k realizaci jednoduchých zdvojených arkád na nedalekém zámku Sádek, který si nechal šlechtic nákladně přestavovat **[57]**. Telčská stavba dále ovlivnila zámek v Polici u Jemnice, kde se nachází silně redukovaná obdoba telčských arkád s kladím **[58]**. Prvořadý vliv znamenaly telčské arkády pro budovaný zámek v nedalekých Uherčicích. Dnes značně zchátralý zámek je neprávem opomíjen badateli. Kdysi pozoruhodné sídlo Štrejnů dodnes zdobí jednopatrové arkádové ochozy, přičemž dórské sloupy s arkádovými archivoltami přízemí tvoří základnu pro zdvojený rytmus dórských sloupů patra s poprsníci s kuželkami, které je kryto kladím. Stavební etapy zahrnující v sobě právě i tyto arkádové ochozy spadají do let 1582 a 1586, o čemž nás informují dochované letopočty na zámecké stavbě **[59]**.

Je patrné, že telčské i jindřichohradecké arkády znamenaly pro soudobou stavební činnost výrazný architektonický prvek, který byl dále obměňován s větší či menší přesností dle toho, jakých kvalit dosahovali jednotliví mistři, kteří stavby prováděli.

5. Stavební profil Antonia Ericeri

Se jménem Vlacha Antoia Ericeri se v odborné i méně odborné literatuře setkáváme poměrně často, ovšem pouze velmi okrajově. O jeho tvůrčím profilu tak nebylo souhrnně prakticky pojednáno. Teprve rozsáhlé dílo editované Pavlem Vlčkem v roce 2003 přineslo základní údaje především o realizacích tohoto stavitele druhé poloviny 16. století. Heslo věnované Antoniu Ericerovi, známého také pod jmény Drizzan, Drican, Dryczan, Erichsan či Trycsan, čerpá z doposud uveřejněných archivních materiálů a z odborné uměnovědné literatury.[481] Jméno Antonia Ericeri nacházíme také v cizojazyčné práci Allgemeines Künstlerlexikon:

[481] VLČEK 2001, 159.

die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker[482] a v díle Joachima Behlckleho, Winfrieda Eberharda a Miloslava Polívky s názvem Handbuch der historischen Stätten Böhmen und Mähren.[483] Tito autoři však pracují především s informacemi publikovanými v dřívějších letech Krčálovou.

Pro pány z Hradce a Rožmberky máme architektovu účast doloženu na stavbách zámků na Hluboké, v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Třeboni. Víme také, že stavěl pražský palác pánů z Hradce. Mimo tyto šlechtické rody působil i v Nové Bystřici a pro Trčky v Ledči nebo ve Světlé nad Sázavou.[484] O jeho stavebním profilu, charakteristických rysech tvorby a základních architektonických typech nebylo prakticky pojednáno především na úkor jeho nástupce Baldassara Maggiho. Z výše uvedených kapitol věnujících se stavebnímu počinu se zřetelem na pány z Hradce v Jindřichově Hradci a Teči si však můžeme učinit poměrně ucelenou představu tohoto bezesporu mimořádného architekta a stavitele na našem území v období kolem a po polovině 16. století.

Na základě výše uvedených argumentů můžeme vyslovit domněnku, že se Vlach Antonio Ericer narodil někdy v rozmezí let 1510–1530 v severoitalské provincii Como či dnešním stejnojmenném švýcarském kantonu. Do Čech přišel patrně v souvislosti s okruhem stavitelů pražského letohrádku královny Anny nebo, což je pravděpodobnější, v okruhu stavitelů přicházejících sem na stavbu Rožmberského paláce. Nejpozději od roku 1561 pracoval pro pány z Hradce na jejich pražském sídle, jestliže byl před tímto letopočtem přítomný na stavbě Rožmberského paláce, nevíme, lze o tom však uvažovat. Na panství pánů z Hradce je poprvé doložen v roce 1559. Z roku 1573 pochází poslední dochovaná zmínka o mistru Ericerovi, kdy byla s Vlachem podepsána smlouva na stavební práce na zámku Petra Voka v Třeboni.[485] Je jisté, že před rokem 1564 prošel Ericer pražským stavebním okruhem, který na něj měl výrazný vliv a do budoucna spoluformoval jeho tvorbu. Z rozsahu paláce pánů z Hradce a z dochovaných pramenů vztahujících se k jeho stavbě lze říci, že již tato realizace musela být na značné úrovni pražského palácového stavitelství. Zkušenosti mohl nabrat buď při realizaci Rožmberského paláce, ale také v rodné Itálii. Ericer byl nepochybně dobře obeznámen se soudobými

[482] MEISSNER, 337.
[483] BAHLCKE / POLIVKA 1998, 54, 400, 601, 667.
[484] VLČEK 2001, 159.
[485] VLČEK 2001, 159.

traktáty, především díly Sebastiana Serlia, Palladia a dalších. Jak již bylo řečeno, důležitým vlivem v utváření stavebního profilu byl pražský stavební okruh zastoupený především osobou Bonifáce Wohlmuta a jeho projekty na zámku v Nelahozevsi a patrně i Kaceřově. Vlivy tohoto dvorního architekta a stavitele vidíme výrazně i na Ericerově dochovaných stavbách v Jindřichově Hradci a především v Telči.

Již v době počátku šedesátých let byl Ericer schopným architektem, který vedl stavbu paláce pánů z Hradce v Praze, dostavbu Jáchymova křídla v Jindřichově Hradci, stavbu zámku na Hluboké a dostavbu severního paláce zámku v Telči. Pro Rožmberky pracoval na Českém Krumlově a na Bechyni. O jeho pracovním vytížení nemůže být pochyb. Kolem přelomu padesátých a šedesátých let pracoval na Jindřichově Hradci, počátkem šedesátých let i v Telči. Současně však zahajuje svoji architektonickou činnost v Praze a Českém Krumlově. V době šedesátých a sedmdesátých let tak budoval čtyři rozsáhlé projekty, nejpozději od roku 1564 do roku 1568 Nové Stavení Adama II. v Jindřichově Hradci pravděpodobně i s jeho celkovou kompozicí a nejpozději od roku 1566 někdy do první poloviny sedmdesátých let zámecké sídlo v Telči taktéž s celkovou kompozicí. Zde pak navazoval na již uvedené severní křídlo dokončené jím nejpozději do poloviny šedesátých let. Od roku 1563 je činný na stavbě zámku Hluboká. Tyto čtyři objekty vznikaly tedy zhruba ve stejnou dobu a můžeme se domnívat, že byly po stavební a architektonické stránce obdobné. Je také patrné, že až na výjimku krátké účasti v Českém Krumlově a na Bechyni byl Ericer od počátku šedesátých let výhradně ve službách pánů z Hradce. Teprve tehdy, kdy byly ukončeny nebo zastaveny rozsáhlé práce v Praze a na Jindřichově Hradci, byl Ericerovi přidělen úkol realizace zámku v Třeboni pro Petra Voka z Rožmberka.

Pro Vlacha Antonia Ericeru je typická tvorba v raně renesančních florentských formách, které jsou dodnes patrné na stavbách zámku v Jindřichově Hradci a v Telči. Pokud architektovi dovoloval prostor, rád včleňoval do celkových konceptů renesanční zahrady uzavřené zdí, nejlépe s arkádovým ochozem tak, jak to představil v Telči, Praze a plánoval i v Jindřichově Hradci. Pro Ericeriho je dále charakteristická spíše tvorba typu zámeckých sídel ve městě ve formě palácových komplexů, čemuž ovšem nahrával fakt, že sídla v Praze, Jindřichově Hradci, Telči a Třeboni byla těsně spjata s městskou zástavbou a nenacházela se na vyvýšených

lokalitách bývalých hradů. Stavba zámku na Hluboké, stejně jako účast v Českém Krumlově, ovšem dokazují, že byl schopen rozsáhlých realizací i v případě přestaveb hradů na pohodlnější renesanční zámky. Případné stavby na starších základech dokázal Ericer s nově zbudovanými transformovat do celistvých útvarů o jednotné výšce všech křídel nebo stavení. Byl si jistě vědom, že monumentality staveb dosáhne pomocí jednoduchých, přehledných a jasných architektonických forem.

Interiéry koncipoval se snahou o symetrický rozvrh. V řazení místností dokázal využít pokrokového sledu podél chodby. Výzdoba jednotlivých reprezentativních sálů se nesla především v kazetových stropech s náboženskými a mytologickými tématy, na kterých se v případě Telče zcela jistě podílel i humanisticky smýšlející Zachariáš. Rozvrhy kazetování jednotlivých stropů splňovaly tehdejší především serliovské platné moderní normy. V druhém patře severního paláce a v jižním paláci telčského zámku využil v případě dekorativní složky supraport složených za pomoci říms vypouklých či s obdélnými motivy s reliéfními růžemi. Tyto profilované vyložené supraporty byly pohledově neseny volutovými hlavicemi. Vypouklé římsy opakoval i v případě kladí telčských arkád. Obdobně byly patrně řešeny i interiéry v pražském sídle. V Jindřichově Hradci došlo k definitivní vnitřní výzdobě až za Ericerova nástupce Baldassara Maggiho a je zde patrná rozdílnost pojetí především kamenných článků ostění oken a dveří.

Pro Ericerovu tvorbu je určující především rozvržení exteriéru, kde se omezuje pouze na střídmé, ale promyšlené členění, které jednotlivým stavbám dodává žádoucí monumentálnosti. Fasády dodnes dochovaných Ericerových výrazně neupravovaných staveb v Jindřichově Hradci a v Telči vypovídají o jeho schopnostech. Ucelené plochy zde člení pouze sgrafitová rustika, v případě čelní fasády arkádového nádvoří Jindřichova Hradce plastická bosáž za pomoci vlašských cihel, horizontální průběžné kordonové římsy, na které dosedají jednotlivá jednoduchá a zdvojená kamenná ostění oken s dekorativně pojatými nadokenními římsami. Jak Nové stavení Adama II., tak i jižní palác v Telči zdobí lunetové římsy zdůrazňující akcent hry světla a stínu. Výrazným a důležitým prvkem jsou mohutná bosovaná nároží na obou palácích a bosovaná průčelí zámku v Telči. Obdobný typ patrně zamýšlel využít Ericer i v Jindřichově Hradci. Zatímco zde došlo k, patrně již Ericerou navrženému, uzavření nádvoří pomocí Velkých arkád až v době devadesátých let 16. století, v Telči byl zámecký palácový areál propojen arkádami

alespoň z části již za jeho života. Díky arkádám vytvořil Ericer ujednocený a uzavřený reprezentativní celek, který byl v případě Telče umocněn jeho pětiosým rozvrhem. Telčská architektonická zahrada s arkádovým loubím a polygonálním pavilonkem zbudovaná na přelomu šedesátých a sedmdesátých let byla patrně zamýšlena Ericerou i v Jindřichově Hradci, popřípadě se její vliv projevil v návrhu Ericerových a Maggiových následovníků. Jak již bylo uvedeno v předešlých kapitolách, inspiraci v takto pojatých zahradách našel autor buď ještě za svého působení v Itálii nebo je možné, že s myšlenkou takto koncipované zahrady přišel sám Zachariáš z Hradce, který se nechal inspirovat při své cestě do Itálie, popřípadě cestami do Vídně.

Nevíme, kde a kdy Antonio Ericer skonal, jestli se vrátil zpátky do Itálie nebo zemřel v Čechách, pravděpodobně tomu však bylo nejpozději do roku 1574, tedy krátce poté, kdy se o něm vytrácejí veškeré zprávy.

Z dochované tvorby stejně jako z archivních materiálů je patrná Ericerova architektonická a stavitelská zdatnost, kterou v našem prostředí představil. Ericerova tvorba by však patrně nedosáhla svého vrcholu, kdyby ruku v ruce s jeho talentem a mistrovským umem nešla snaha o reprezentativnost jihočeského rodu pánů z Hradce a Rožmberků, kteří dali Vlachu Ericerovi díky svým nemalým finančním možnostem vzniknout realizacím, které jsou dodnes prvořadými památkami renesančního stavitelství druhé poloviny 16. století u nás.

6. Závěr

I v závěru této práce je nutné upozornit na některé stále trvající nedostatky pramenící patrně v dřívějších odborných pracích, které ovlivnily uměleckohistorický názor do takové míry, že se jej daří směřovat k jiným závěrům pouze pozvolna.

Problematika stavebního vývoje pražského Rožmberského paláce je nejen díky nedávno uspořádané rožmberské výstavě zmapována poměrně výrazně. Bylo by však zapotřebí věnovat pozornost nedalekému paláci pánů z Hradce. V archivech se dodnes nachází celá řada neprozkoumaných pramenných materiálů, které by jistě mohly přinést řadu zajímavých zjištění týkajících se širšího povědomí o podobě pražského paláce realizovaného Antoniem Ericerou, stejně jako konkrétnějšího ozřejmení působení Ulrica Aostalliho. Případné potvrzení architektonické řešení paláce i přilehlé zahrady doby Antonia Ericeri by nám mohlo více přiblížit a možná i prokázat námi nastíněný stavební profil vlašského stavitele. Stejně tak by mohlo dojít k ujasnění případných shodných analogií mezi pražským palácem se zahradou a zámeckým sídlem v Jindřichově Hradci a Telči, kde jsou dodnes zachovány kombinace architektonického návrhu areálu zámku s přilehlou zahradou.

Další zkoumání archivního materiálu by mohlo přinést nové objevy i v případě zámeckého objektu v Jindřichově Hradci. V archivu nacházejícím se přímo v zámeckém areálu se stále ukrývá mnoho neprobádaného materiálu. Jestliže jsme se pokusili ozřejmit situaci především kolem Nového stavení Adama II. a z části výstavby arkád, pak právě problematika arkádových ochozů se jeví jako stále nevyřešené téma. Krčálové přiřknutí arkád Baldassare Maggimu, potvrzená realizace Antoniem Comettou a Giovanni Maria Facconim, Vlčkovo pravděpodobné přiřknutí realizace arkád právě Facconimu jsou stále otevřená a důležitá témata, která jsou obestřena mnoha otazníky. Mohl by snad v případě arkád hrát významnou roli i Domenico Benedetto Cometta či císařský stavitel Ulrico Aostalli? Tyto a další otázky zůstávají nevyřešené a také v této práci nejsme v současném stupni poznání schopni říci případné konkrétnější závěry. Případné definitivní prokázání autorství některému z výše jmenovaných mistrů by bylo důležité také ve vztahu k ostatním zámeckým stavbám, na kterých prokazatelně nacházíme jindřichohradecké stavební vlivy. Samotnou kapitolou je problematika Rondelu, o které jsme se zmínili pouze okrajově. Zde si autorstvím Vlacha Maggiho také nemůžeme být jisti a bylo by tak

dobré se této stavbě věnovat a možná přehodnotit některé zažité nepříliš podložené názory.

Jestliže byla situace jindřichohradeckého zámku podložena poměrně rozsáhlým pramenným materiálem, v případě zámku v Telči jsme odkázáni především na nepřímé důkazy a analogie. Z nově zjištěných a shrnutých faktů jsme ovšem schopni alespoň zčásti sestavit stavební vývoj šlechtického sídla. Také telčské arkády jsou zahrnuty nejasnostmi co se týká realizace projektu. Stejně jako v Jindřichově Hradci představuje problematickou osobu postava Antonia Melana, která je pravděpodobně zároveň také Antoniem Comettou. V případě, že by se skutečně jednalo o tutéž osobu, bylo by možné učinit několik významných závěrů. Mohlo by snad přízvisko Melana znamenat oblastní určení Antonia Cometti? A proč by se tedy mistr nechal zapisovat a signovat pod dvojím pojmenováním? I když prameny z Jindřichova Hradce mluví poměrně jasně o jedné a též osobě, je definitivní určení problematické především díky signatuře na štukové výzdobě v areálu letohrádku Kratochvíle, kde nacházíme jméno Antonia Melana. Osoba Antonio Melani, potažmo Antonia Cometti, by si tak zasloužila samostatné bádání nezatížené osobou Baldassara Maggiho, jak se stalo v případě Krčálové. Stejně tak by bylo dobré věnovat se případným souvislostem mezi telčskou, jindřichohradeckou a rožmberskou palácovou zahradou, jejich případnými tvůrci a vlivy.

Jak je z výše uvedených řádků patrné, problematika stavebního vývoje Rožmberků a pánů z Hradce je stále zahalena mnoha otázkami, jejichž vysvětlení by jednoznačně přispělo k ucelenějšímu pohledu na renesanční stavitelství na našem území.

Závěrem je ovšem na místě také připomenout, že jsme dospěli k jednoznačnému závěru, že účast Antonia Ericeri není druhořadou záležitostí, ale že v mnoha směrech překračuje přínos jeho nástupce Baldassara Maggiho. V případě Jindřichova Hradce můžeme Antoniu Ericerovi přisoudit koncepci Nového stavení Adama II. a to i s plánovanými arkádami a řešením celého nádvorního prostoru, možná včetně zámecké zahrady. Stejně tak lze stejnému architektu přisoudit realizaci telčského zámku, dokončenou dle jeho projektu v druhé půli sedmdesátých a v osmdesátých letech. Díky výčtu Ericerových prací si můžeme učinit také poměrně ucelený přehled o jeho stavebním profilu, který v sobě nezapřel v rámci našeho prostředí mimořádnou architektonickou postavu.

Obrazová příloha

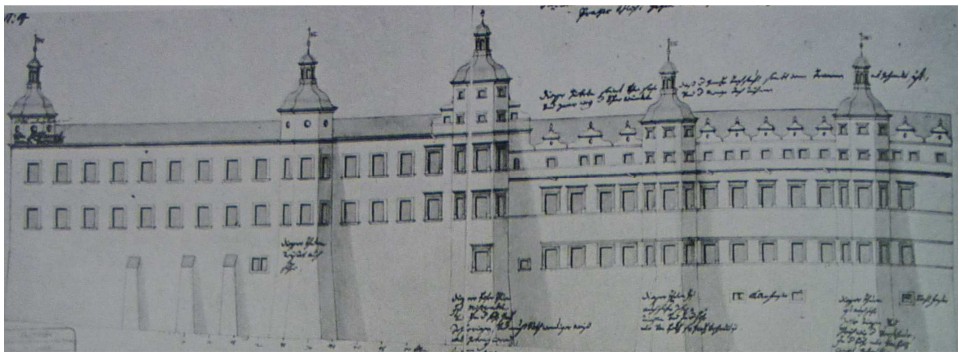

1. **Praha**, Rožmberský palác, třetí třetina 16. století, pohled od jihu

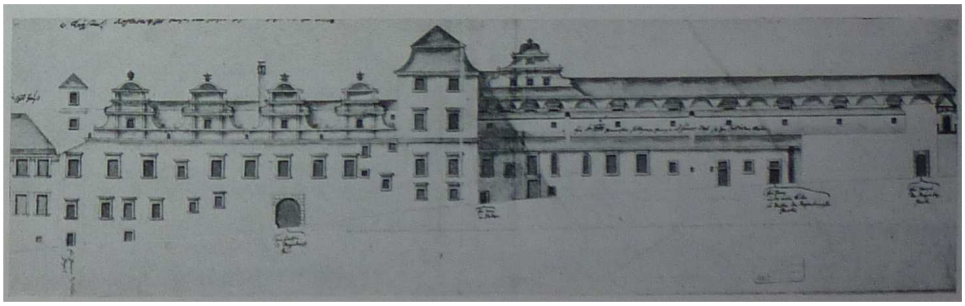

2. **Praha**, Rožmberský palác, třetí třetina 16. století, pohled od severu

3. **Jindřichův Hradec**, zámek, Nové stavení Adama II., druhá polovina 16. století, pohled od severozápadu

4. **Telč**, zámek, severní palác, krátce po roce 1564, pohled od severu

5. **Telč**, zámek, zahradní pavilonek, do roku 1572, pohled od východu

6. **Telč**, zámek, Malá městská brána, do roku 1579, pohled od severu

7. **Telč**, zámek, jižní palác do roku 1570 (kaple do roku 1580), pohled od východu

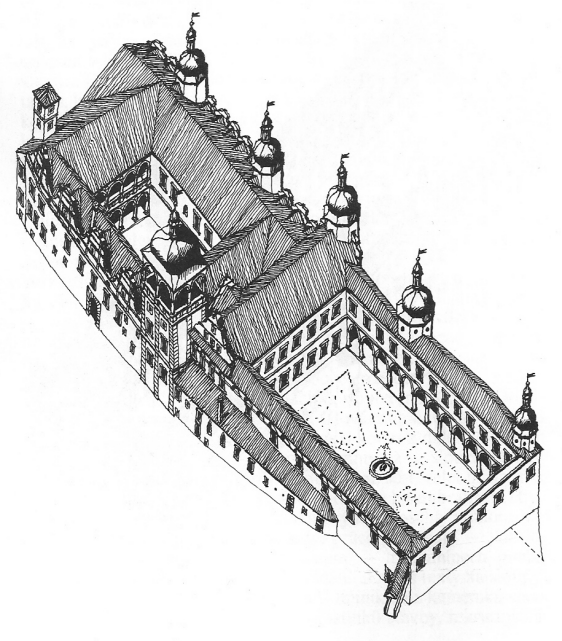

8. **Praha**, Rožmberský palác, po roce 1573, pohled od severu

9. **Praha**, palác pánů z Hradce, po roce 1595, pohled od severu

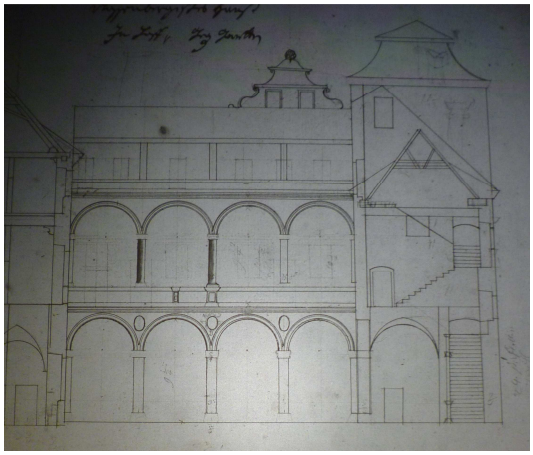

10. **Praha**, arkády Rožmberského paláce, pohled od západu, po roce 1547

11. **Jindřichův Hradec**, zámek, Jáchymovo stavení, pohled od jihovýchodu, šedesátá léta 16. století

12. **Jindřichův Hradec**, zámek, bývalé arkády mezi Jáchymovým stavením a Novým stavením Adama II., 1565–1570, pohled od jihovýchodu

13. **Jindřichův Hradec**, zámek, kamenné okenní ostění a nadokenní římsa Nového stavení Adama II., 1565–devadesátá léta 16. století

14. **Jindřichův Hradec**, zámek, jihovýchodní fasáda Nového stavení Adama II., před 1565–devadesátá léta 16. století, pohled od jihovýchodu

15. **Jindřichův Hradec**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa Nového stavení Adama II., před 1565– devadesátá léta 16. století, pohled od jihovýchodu

16. **Jindřichův Hradec**, zámek, hlavní portál Nového stavení Adama II., 1589, pohled od jihozápadu

17. **Jindřichův Hradec**, zámek, Španělské křídlo, 1587–1593, pohled od jihu

18. **Jindřichův Hradec**, zámek, Velké arkády, 1586–1591, pohled od severozápadu

19. **Jindřichův Hradec**, zámek, Malé arkády, 1590–1591, pohled od jihozápadu

20. **Telč**, zámek, portálek spojující nádvoří bývalého hradu s takzvanou Zbrojnicí, do šedesátých let 16. století, pohled od severu

21. **Telč**, zámek, portálek u sklepa kuchyňského stavení, do šedesátých let 16. století. pohled od jihu

22. **Telč**, zámek, portálek oddělující arkádové nádvoří s nádvořím bývalého hradu, 1556, pohled od západu

23. **Telč**, zámek, portálek oddělující nádvoří bývalého hradu s arkádovým nádvořím, 1556, pohled od východu

24. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa věžovitého dvouramenného schodiště, 1563, pohled od západu

25. **Telč**, zámek, kamenné ostění dveřního otvoru a nadedveřní římsa druhého patra jižního paláce, po 1566–do roku 1570

26. **Telč**, zámek, kamenné ostění dveřních otvorů s vypouklým nadedveřním vlysem v druhém patře severního paláce, před rokem 1564

27. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa jižního paláce, 1566–1570

28. **Kaceřov**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, 1540–1558

29. **Nelahozeves**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, přelom padesátých a šedesátých let 16. století

30. **Litomyšl**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, 1567–1573

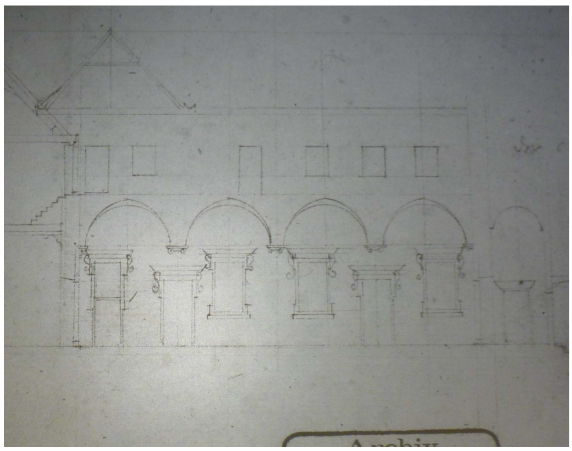

31. **Praha**, Rožmberský palác, kamenná ostění oken, dveří, nadokenních a nadedveřních říms, po roce 1547

32. **Telč**, zámek severní palác, do 1564, pohled od severu

33. **Telč**, zámek, kamenné okenní ostění a nadokenní římsa prvního patra severního paláce, krátce před 1560, pohled od severu

34. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa druhého patra severního paláce, do 1564, pohled od severu

35. **Země–Cybela**, grafický list, Philip Galle, 1564

36. **Telč**, zámek, druhé patro severního paláce, kazetový strop Modrého sálu. Země–Cybela, 1564 nebo krátce po roce1564

37. **Telč**, zámek, jižní palác, kolem 1566–1570 (kaple do roku 1580), pohled od východu

38. **Telč**, zámek, risalit západního křídla jižního paláce, kolem 1566–1570, pohled od východu

39. **Telč**, zámek, vstupní portál východního traktu jižního paláce, do roku 1570, pohled od jihu

40. **Telč**, zámek, zdvojená kamenná ostění a nadokenní římsy oken jižního paláce, 1566–1570

41. **Jindřichův Hradec**, zámek, zdvojená kamenná ostění a nadokenní římsy oken Nového stavení Adama II, osmdesátá léta 16. století

42. **Telč**, zámek, jižní palác, kazetový strop Mramorového sálu, dokončen 1570

43. **Telč**, zámek, arkádová křídla zámecké zahrady s pavilonkem, konec šedesátých a počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od východu

44. **Telč**, zámek, východní zahradní arkádová chodba, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od severu

45. **Vídeň**, bývalý letohrádek Neugebäude, 1568–zastavení stavby v sedmdesátých letech 16. století

46. **Telč**, zámek, východní arkády nádvoří, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od západu

47. **Telč**, zámek, západní arkády nádvoří, druhá polovina sedmdesátých let 16. století, pohled od východu

48. **Telč**, zámek, portál východní arkády směřující do arkádového dvora, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od východu

49. **Nelahozeves**, zámek, bosovanná nároží, 1558–1564, pohled od západu

50. **Nelahozeves**, zámek, portál hlavního vjezdu, 1558–1564, pohled od západu

51. **Telč**, zámek, portál hlavního vjezdu, do 1570, pohled od jihu

52. **Telč**, zámek, bývalé zámecké sýpky, 1576, pohled od jihu

53. **Telč**, zámek, Malá městská brána, 1579, pohled od severu

54. **Telč**, zámek, západní arkáda s lunetovou římsou ze strany hospodářského dvora, pohled od východu

55. **Třeboň**, zámek, hlavice krytého vstupního přístřešku

56. **Brtnice**, zámek, arkády severního paláce, devadesátá léta 16. století, pohled ze severu

57. **Sádek**, zámek, arkády východního křídla, devadesátá léta 16. století, pohled od západu

58. **Police u Jemnice**, zámek, arkáda nádvoří, třetí čtvrtina 16. století, pohled od západu

59. **Uherčice**, zámek, arkáda nádvoří, poslední čtvrtina 16. století, pohled od jihu

Seznam vyobrazení

- 1. **Praha**, Rožmberský palác, druhá polovina 16. století, pohled od jihu. Reprodukce z: KUBÍČEK 1953, 312
- 2. **Praha**, Rožmberský palác, druhá polovina 16. století, pohled od severu. Reprodukce z: KUBÍČEK 1953, 312
- 3. **Jindřichův Hradec**, zámek, Nové stavení Adama II., druhá polovina 16. století, pohled od severozápadu. Foto: autor
- 4. **Telč**, zámek, severní palác, do roku 1564, pohled od severu. Foto: autor
- 5. **Telč**, zámek, zahradní pavilonek, do roku 1572, pohled od východu. Foto: autor
- 6. **Telč**, zámek, Malá městská brána, do roku 1579, pohled od severu. Foto: autor.
- 7. **Telč**, zámek, jižní palác do roku 1570 (kaple do roku 1580), pohled od východu. Foto: autor
- 8. **Praha**, Rožmberský palác, po roce 1573, pohled od severu. Reprodukce z: PREISS 1986, 35
- 9. **Praha**, palác pánů z Hradce, po roce 1595, pohled od severu. Foto: autor
- 10. **Praha**, arkády Rožmberského paláce, pohled od západu, po roce 1547. Praha, Archiv Pražského hradu, fond Stará plánová sbírka, sign. 125/7. Foto: autor
- 11. **Jindřichův Hradec**, Jáchymovo křídlo, pohled od jihovýchodu, šedesátá léta 16. století. Foto: autor
- 12. **Jindřichův Hradec**, zámek, bývalé arkády mezi Jáchymovým stavením a Novým stavením Adama II., 1565–1570, pohled od jihovýchodu. Reprodukce z: VILÍMKOVÁ/MUK 1976, 431
- 13. **Jindřichův Hradec**, zámek, kamenné okenní ostění a nadokenní římsa Nového stavení Adama II., 1565–devadesátá léta 16. století. Foto: autor
- 14. **Jindřichův Hradec**, zámek, jihovýchodní fasáda Nového stavení Adama II., před 1565– devadesátá léta 16. století, pohled od jihovýchodu. Foto: autor
- 15. **Jindřichův Hradec**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa Nového stavení Adama II., před 1565– devadesátá léta 16. století, pohled od jihovýchodu. Foto: autor

- 16. **Jindřichův Hradec**, zámek, hlavní portál Nového stavení Adama II., 1589, pohled od jihozápadu. Foto: autor
- 17. **Jindřichův Hradec**, zámek, Španělské křídlo, 1587–1593, pohled od jihu. Foto: autor
- 18. **Jindřichův Hradec**, zámek, Velké arkády, 1586–1591, pohled od severozápadu. Foto: autor
- 19. **Jindřichův Hradec**, zámek, Malé arkády, 1590–1591, pohled od jihozápadu. Foto: autor
- 20. **Telč**, zámek, portálek spojující nádvoří bývalého hradu s takzvanou Zbrojnicí, do šedesátých let 16. století, pohled od severu. Foto: autor
- 21. **Telč**, zámek, portálek u sklepa kuchyňského stavení, do šedesátých let 16. století. pohled od jihu. Foto: autor
- 22. **Telč**, zámek, portálek oddělující arkádové nádvoří s nádvořím bývalého hradu, 1556, pohled od západu. Foto: autor
- 23. **Telč**, zámek, portálek oddělující nádvoří bývalého hradu s arkádovým nádvořím, 1556, pohled od východu. Foto: autor
- 24. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa věžovitého dvouramenného schodiště, 1563, pohled od západu. Foto: autor
- 25. **Telč**, zámek, kamenné ostění dveřního otvoru a nadedveřní římsa druhého patra jižního paláce, po 1566–do roku 1570. Foto: autor
- 26. **Telč**, zámek, kamenné ostění dveřních otvorů s vypouklým nadedveřním vlysem v druhém patře severního paláce, před rokem 1564. Foto: autor
- 27. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa jižního paláce, 1566–1570. Foto: autor
- 28. **Kaceřov**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, 1540–1558. Reprodukce z: HILMERA 1958, 117
- 29. **Nelahozeves**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, přelom padesátých a šedesátých let 16. století. Reprodukce z: HILMERA 1958, 221
- 30. **Litomyšl**, zámek, profilace kamenných ostění oken a nadokenních říms, 1567–1573. Foto: autor

- 31. **Praha**, Rožmberský palác, kamenná ostění oken, dveří a nadokenních a nadedveřních říms, po roce 1547. Praha, Archiv Pražského hradu, fond Stará plánová sbírka, sign. 125/24. Foto: autor
- 32. **Telč**, zámek, severní palác, do 1564, pohled od severu. Foto: autor
- 33. **Telč**, zámek, kamenné okenní ostění a nadokenní římsa prvního patra severního paláce, před 1560, pohled od severu. Foto: autor
- 34. **Telč**, zámek, okenní ostění a nadokenní římsa druhého patra severního paláce, do 1564, pohled od severu. Foto: autor
- 35. **Země–Cybela**, grafický list, Philip Galle, 1564. Reprodukce z: DOLDERS 1987, 324
- 36. **Telč**, zámek, druhé patro severního paláce, kazetový strop Modrého sálu. Země–Cybela, 1564 nebo krátce po roce 1564. Foto: autor
- 37. **Telč**, zámek, jižní palác, kolem 1566–1570 (kaple do roku 1580), pohled od východu. Foto: autor
- 38. **Telč**, zámek, risalit západního křídla jižního paláce, kolem 1566–1570, pohled od východu. Foto: autor
- 39. **Telč**, zámek, vstupní portál východního traktu jižního paláce, do roku 1570, pohled od jihu. Foto: autor
- 40. **Telč**, zámek, zdvojená kamenná ostění a nadokenní římsy oken jižního paláce, 1566–1570. Foto: autor
- 41. **Jindřichův Hradec**, zámek, zdvojená kamenná ostění a nadokenní římsy oken Nového stavení Adama II., osmdesátá léta 16. století. Foto: autor
- 42. **Telč**, zámek, jižní palác, kazetový strop Mramorového sálu, dokončen 1570. Foto: autor
- 43. **Telč**, zámek, arkádová křídla zámecké zahrady s pavilonkem, konec šedesátých a počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od východu. Foto: autor
- 44. **Telč**, zámek, východní zahradní arkádová chodba, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od severu. Foto: autor
- 45. **Vídeň**, bývalý letohrádek Neugebäude, 1568–zastavení stavby v sedmdesátých letech 16. století. Reprodukce z: SPONTIN–BEAUFORT 2003, 280
- 46. **Telč**, zámek, východní arkády nádvoří, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od západu. Foto: autor

- 47. **Telč**, zámek, západní arkády nádvoří, druhá polovina sedmdesátých let 16. století, pohled od východu. Foto: autor
- 48. **Telč**, zámek, portál východní arkády směřující do arkádového dvora, počátek sedmdesátých let 16. století, pohled od východu. Foto: autor
- 49. **Nelahozeves**, zámek, bosovanná nároží, 1558–1564, pohled od západu. Reprodukce z: HILMERA 1958, 221
- 50. **Nelahozeves**, zámek, portál hlavního vjezdu, 1558–1564, pohled od západu. Reprodukce z: HILMERA 1958, 221
- 51. **Telč**, zámek, portál hlavního vjezdu, do 1570, pohled od jihu. Foto: autor
- 52. **Telč**, zámek, bývalé zámecké sýpky, 1576, pohled od jihu. Foto: autor
- 53. **Telč**, zámek, Malá městská brána, 1579, pohled od severu. Foto: autor
- 54. **Telč**, zámek, západní arkáda s lunetovou římsou ze strany hospodářského dvora, pohled od východu. Foto: autor
- 55. **Třeboň**, zámek, hlavice krytého vstupního přístřešku. Foto: autor
- 56. **Brtnice**, zámek, arkády severního paláce, devadesátá léta 16. století, pohled ze severu. Foto: autor
- 57. **Sádek**, zámek, arkády východního křídla, devadesátá léta 16. století, pohled od západu. Reprodukce: DVORSKÝ 1906, str. 382, obr. 167
- 58. **Police u Jemnice**, zámek, arkáda nádvoří, třetí čtvrtina 16. století, pohled od západu. Foto: autor
- 59. **Uherčice**, zámek, arkáda nádvoří, poslední čtvrtina 16. století, pohled od jihu. Foto: autor

Seznam literatury a pramenů

BAHLCKE/EBERHARD/POLÍVKA 1998 — Joachim BAHLCKE / Winfried EBERHARD / Miloslav POLÍVKA: Böhmen und Mähren, Stutgart 1998

BERINGER/JANOUŠEK 1891 — Jan BERINGER / Jaroslav JANOUŠEK: Město a panství Telč, Telč 1891

BERINGER/JANOUŠEK 1894 — Jan BERINGER / Jaroslav JANOUŠEK: Město a panství Telč. In: Časopis matice moravské, 1894, 17–25

BLÁHA/KYNCL 2008 — Jiří BLÁHA / Tomáš KYNCL: Přínos dendrochronologie pro poznání stavebních památek Telče. In: Průzkumy památek XII, Praha 2008, 99–117

BŘEZAN 1985 — Václav BŘEZAN: Životy posledních Rožmberků, Jaroslav PÁNEK (ed.), Praha 1985

DČVU III/1, 2, 1989 — Dějiny českého výtvarného umění III / 1, 2. Taťána PETRASOVÁ / Helena LORENZOVÁ (ed.). Praha 1989

DOBALOVÁ/OLŠAN 2011 — Sylva DOBALOVÁ / Jiří OLŠAN: Zahrady In: Jaroslav

DOLDERS 1987 — Arno DOLDERS (ed.): The Illustrated Bartsch 56, Netherlandish artists, New York 1987

DVOŘÁČEK 1969 — Petr DVOŘÁČEK: Architektura v českých zemích: románský sloh, gotika, renesance, baroko, Praha 1969

DVOŘÁK 1948 — František DVOŘÁK (ed.): Český Krumlov, jeho život a umělecký růst, Praha 1948

DVORSKÝ 1906 — František DVORSKÝ: Vlastivěda Moravská, Třebícký okres, Brno 1906

EKERT 1883 — František EKERT: Posvátná místa královského hlavního města Prahy, Praha 1883

FÁK 1998 — Jan FÁK (ed.): Gryspekové a předbělohorská šlechta; Kralovice a poddanská města: sborník příspěvků ze semináře konaného v Mariánské Týnici ve dnech 21. – 23. května 1997

FEUCHTMÜLLER 1976 — Ruprecht FEUCHTMÜLLER: Das Neugebäude. In: Peter PÖTSCHNER (ed): Weiner Geschichtbücher, Band XVII, Wien, Hamburg 1976

GAŘI 2011 — Martin GAŘI (ed.): Český Krumlov: Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2011

HÁJEK Z LIBOČAN 1981 — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: Kronika Česká: výbor historického čtení, 1981

HILMERA 1958 — Jiří HILMERA (ed.): Hrady a zámky, sborník krátkých monografií o státních hradech a zámcích v Čechách a na Moravě, Praha 1958

HLÁVKA 1901 — Josef HLÁVKA: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století, Praha 1901

HLAVSA 1959 — Václav HLAVSA: Hradčany, Město a Hrad, Praha 1959

HLAVSA/VANČURA 1983 — Václav HLAVSA / Jiří VANČURA: Malá Strana / Menší město pražské, Praha 1983

HOMOLKOVÁ/THOMOVÁ 2007 — Marie HOMOLKOVÁ / Soňa THOMOVÁ: Hrady a zámky Čech, Moravy a Slezska, toulky napříč staletími, Praha 2007

HOROVÁ 1995 — Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1995

HOROVÁ 2006 — Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění, dodatky, Praha 2006

CHARVÁTOVÁ 1974 — Eva CHARVÁTOVÁ: Jindřichův Hradec, Praha 1974

CHLÍBEC 2011$_a$ — Jan CHLÍBEC: Renesanční sochařství v rožmberském dominiu. In: Jaroslav PÁNEK (ed.): Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.). České Budějovice 2011, 554–563

CHLÍBEC 2011$_b$ — Jan CHLÍBEC: Italští sochaři v českých zemích v období renesance, Praha 2011

CHYTIL 1907/1908 — Karel CHYTIL: U kolébky architektů. In: Dílo, list věnovaný původní tvorbě české hlavně dekorativní V, 1907/1908, 73–96

CHYTIL 1924 — Karel CHYTIL: Mistři lugánští v Čechách v XVI. století. In: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1924, 1924, 32–66

JANÁČEK 1955 — Josef JANÁČEK: Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, Praha 1955

JANÁČEK 1983 — Josef JANÁČEK: Italové v předbělohorské Praze (1526 – 1620). In: František HOLEC (ed.): Pražský sborník historický XVI, Praha 1983, 77–111

JIRÁSKO 1994 — Luděk JIRÁSKO: Jindřichův Hradec, hrad a zámek, Praha 1994

JANOUŠEK 1894 — Jaroslav JANOUŠEK: Umělecké a vědecké zprávy, Památky řemesla zednického, kamenického a tesařského na bývalém panství Teleckém i v sousedství. In: Časopis matice moravské, 1894, 164–171

JUŘÍK 2010 — Pavel JUŘÍK: Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czernínů, Praha 2010

KIBIC 1967 — Karel KIBIC: Radnice Menšího Města pražského. In: Staletá Praha III, Praha 1967

MEISSNER 2004 — Günter MEISSNER: Allgemeines Künstlerlexikon: die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Register zu den Bänden XXXIV, München, Leipzig, 2004, 337

MELMUKOVÁ 1997 — Eva MELMUKOVÁ: Telč jako městská vodní pevnost. In: Oldřich ZADRAŽIL (ed.): Jubilejní výroční zpráva Muzejního spolku v Telči, 1997, 6–19

KOFROŇOVÁ 2000 — Johana KOFROŇOVÁ: Mezi renesancí a manýrismem. In: KOFROŇOVÁ: OPUS italicum, italští renesanční a barokní architekti v Praze, 2000, 1–63

KAŠIČKA 1997 — František KAŠIČKA: Ze starší historie Ústavu šlechtičen na Pražském hradě. In: Archeologica historica, 1997, 129–144

KAVKA 1993 — František KAVKA 1993: Zlatý věk růží, Praha 1993

KONEČNÝ 2003 — Lubomír KONEČNÝ: Habsburské impresy v Telči. In: Ars Naturam Adiuvans, 2003, 95–103

KORČÁKOVÁ 2001 — Veronika KORČÁKOVÁ: Ikonografický program pohřební kaple Všech svatých v Telči. In: Průzkumy památek VII, 2001, 21–35

KOUBA 1956 — Jaromír KOUBA: Renesanční přestavba zámku v Telči (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 1956

KRATINOVÁ/SAMEK/STEHLÍK 1992 — Vlasta KRATINOVÁ / Bohumil SAMEK / Miloš STEHLÍK: Telč, historické město jižní Moravy, Praha 1992

KRČÁLOVÁ 1956 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Zámek Hluboká za pánů z Hradce. In: Dobroslav LÍBAL (ed.): Umění věků: věnováno k sedmdesátým narozeninám prof. Dr. Josefa Cibulky, 1956, 77–82

KRČÁLOVÁ 1959 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Jindřichův Hradec. Státní zámek a památky v okolí, Praha 1959

KRČÁLOVÁ 1963 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční nástěnné malby na zámku Bechyně. In: Umění XI, 1963, 357–379

KRČÁLOVÁ 1965 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Kostely české a moravské renesance, příspěvek k jejich typologii. In: Umění IXXX, 1965, 1–37

KRČÁLOVÁ 1968 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční nástěnné malby zámku v Českém Krumlově. In: Umění XVI, 1968, 357–359

KRČÁLOVÁ 1970_a — Jarmila KRČÁLOVÁ: Italští mistři Malé Strany na počátku 17. století. In: Umění XVIII, 1970, 545–585

KRČÁLOVÁ 1970_b — Jarmila KRČÁLOVÁ: Palác pánů z Rožmberka. In: Umění XVIII, 1970, 469–480

KRČÁLOVÁ 1972_a — Jarmila KRČÁLOVÁ: Kruh v architektuře českého manýrismu. In: Umění XX, 1972, 1–28

KRČÁLOVÁ 1972_b — Jarmila KRČÁLOVÁ: Kostel svatého Petra a Pavla v Kralovicích a Bonifác Wolmut. In: Umění XX, 1972, 297–317

KRČÁLOVÁ 1972_c — Jarmila KRČÁLOVÁ: Das Oval in der Architektur des böhmischen Manierismus. In: Umění XX, 1972, 303–331

KRČÁLOVÁ 1974 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Centrální stavby české renesance, Praha 1974

KRČÁLOVÁ 1978 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Domenico Benedetto a Antonio Comettové v Jižních Čechách. In: Umění XXVII, 1978, 34–52

KRČÁLOVÁ 1983 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Česká renesanční schodiště. In: Umění XXXIII, 1983, 97–117

KRČÁLOVÁ 1985 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Italské podněty v renesančním umění českých zemí. In: Umění XXIII, 1985, 54–82

KRČÁLOVÁ 1986 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a na Moravě, Praha 1986

KRČÁLOVÁ/HOŘEJŠÍ/NEUMANN/POCHE/VACKOVÁ 1979 — Jarmila KRČÁLOVÁ / Jaromír HOŘEJŠÍ / Jaromír NEUMANN / Emanuel POCHE / JAroslava VACKOVÁ: Die Kunst der Renaissance, Praha 1979

KRISTEN 1949 — Zdeněk KRISTEN: Storia della congragazione italiana di Praga, Praha 1949

KUBÍČEK 1953 — Alois KUBÍČEK: Rožmberský palác na Pražském hradě. In: Umění IV, 1953, 308–318

KUBÍKOVÁ 1993 — Anna KUBÍKOVÁ: Renesanční přestavby českokrumlovského zámku a jeho interiéry. In: Václav BŮŽEK (ed.): Opera historica III, 1993, 367–368

KYNCL/BLÁHA 2006 — Josef KYNCl / Jiří BLÁHA: Možnosti dendrochronologického určení původu dřeva. In: Svorník 4, 2006, 181–186

KYPTA 1857 — Jan KYPTA: Stručny dějepis města a panstvi Telče, Brno 1857. In: Jan Evangelista KYPTA / Jan BERINGER / Jaroslav JANOUŠEK / Josef RAMPULA: Dějiny Telče v díle místních historiků

LANCINGER/MUK 1984 — Luboš LANCINGER / Jan MUK: Český Krumlov, Latrán, stavebně historický průzkum čp. 177 (zadní trakt zámeckého divadla) Státního ústavu pro rekonstrukci a obnovu památek, Praha 1984

LAŠEK 1945 — František LAŠEK: Litomyšl v dějinách a výtvarném umění, Litomyšl 1945

LEDVINKA 1983 — Václav LEDVINKA: Úloha úvěru v ekonomice feudálního velkostatku ve druhé polovině 16. století (úvěrové hospodaření pánů z Hradce 1560 – 1596), Praha 1983

LEDVINKA 1986 — Václav LEDVINKA: Dům pánů z Hradce Pod Stupni (Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze). In: Josef ŽEMLIČKA (ed.): Folia historica Bohemica XX,1986, 269–303

LEDVINKA 1991 — Václav LEDVINKA: Rezidence feudálního velmože v předbělohorské Praze (pražské sídlo pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století). In: Václav LEDVINKA/Václav PEŠEK: Documenta Pragensia IX / I, 1991, 111–127

LEDVINKA 1993 — Václav LEDVINKA: Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550–1589). In: Václav BŮŽEK (ed.): Opera historica III, 1993, 199–203

LEDVINKA/MRÁZ/VLNAS 1995 — Václav LEDVINKA / Bohumír MRÁZ / Vít VLNAS: Pražské paláce: encyklopedický ilustrovaný přehled, Praha 1995

LÍBAL/MUK 1965 — Dobroslav LÍBAL / Jan MUK: Malostranská radnice, Stavebně historický průzkum Státního ústavu pro rekonstrukci a obnovu památek, Praha 1965

LÍBAL 1965 — Dobroslav LÍBAL (ed.): Státní zámek Telč, stavebně historický průzkum Státního ústavu pro rekonstrukci a obnovu památek, Praha 1965

MACH/SALAVA 2010 — Pavel MACH / Jana SALAVA: Pán moří či podsvětí? In: Památky Vysočiny, Sborník NPÚ, ú. o. p. v Telči 2008 / 2009, 2010, 237–245

MATĚJČEK 1917 — Antonín MATĚJČEK: Jindřichův Hradec I, zámek, Praha 1917

MATĚJČEK/TŘÍSKA 1944 — Antonín MATĚJČEK / Karel TŘÍSKA: Jindřichův Hradec, zámek a město, Praha 1944

MAREŠ 1896 — František MAREŠ: Materialie k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným. In: Památky archeologické a místopisné, 1896, 574–791

MAREŠ 1897 — František MAREŠ: Materialie k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným. In: Památky archeologické XVII, 1897, 663–791
MERHAUT 1956 — Cyril MERHAUT: O Malé Straně, Praha 1956
MÍKA 1972 — Alois MÍKA: Národní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou. In: Československý časopis historický XX, Praha 1972, 207–228
MUCHKA 1993 — Ivan Prokop MUCHKA: Rožmberský palác na Pražském Hradě. In: Václav BŮŽEK (ed.): Opera historica III, 1993, 353–359
MUCHKA 2001 — Ivan Prokop MUCHKA: Architektura renesanční, Praha 2001
MUCHKA 2011 — Ivan Prokop MUCHKA: Profánní architektura posledních Rožmberků. In: Jaroslav PÁNEK (ed.): Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.). České Budějovice 2011, 420–425
MUK/VILÍMKOVÁ 1983 — Jan MUK / Marie VILÍMKOVÁ: Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku. In: Zdeněk HOJDA: Historická Olomouc a její současné problémy IV, 1983, 173–179
MUK 1993 — Jan MUK: Jindřichův Hradec v dějinách výtvarného umění. In: Adolf HRADECKÝ (ed.): Jindřichův Hradec 1293/1993, 1993, 84–93
MUK 1994 — Jan MUK: Předběžná doplňující průzkumová zpráva o studiu objektu, Státní zámek Český Krumlov, čp. 177, rukopis
MÜLLER 1997 — Jan MÜLLER: K průzkumům „Renesančního domu“ čp. 177 v Českém Krumlově. In: Průzkumy památek, 1997, 97–104
MÜLLER 1998 — Jan MÜLLER: Pozdně renesanční rezidence pánů z Hradce. In: Václav BŮŽEK (ed.): Opera historica VI, 1998, 91–102
MŽYKOVÁ 1999 — Marie MŽYKOVÁ: Zámek Bechyně, In: Marie MŽYKOVÁ (ed.): Cour d´ honneur III, 1999, 14–18
MŽYKOVÁ — Marie MŽYKOVÁ: K personifikacím čtyř živlů v Modrém sále zámku v Telči, Ikonologická studie z tématu Čtyř živlů v tzv. Modrém sále zámku v Telčí podle nizozemského rytce Philipa Galle. Grant Národního památkového ústavu
NOVÁK 1901 — Josef NOVÁK: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Jindřichohradeckém, XIV. Svazek Soupisu památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, Praha 1901
NOVÁK 1917 — Jaroslav NOVÁK: Restaurace zámku jindřichohradeckého. In: Ohlas od Nežárky 47, 1917, 22–27
NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ 1979 — Miroslava NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ: Telč, Brno 1979

NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ 1985 — Miroslava NOVÁKOVÁ–SKALICKÁ: Oprava stropu ve Zlatém sále zámku v Telči. In: Památky a příroda VIII, 1985, 460–464
OURODOVÁ–HRONKOVÁ 2011 — Ludmila OURODOVÁ–HRONKOVÁ: Zámek Třeboň. In: Jaroslav PÁNEK (ed.): Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.). České Budějovice 2011, 218–221
PALLADIO 1958 — Andrea PALLADIO: Čtyři knihy o architektuře, Libuše MACKOVÁ (ed.), Praha 1958
PÁNEK 1989 — Jaroslav PÁNEK: Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance, Praha 1989
PÁNEK 1991 — Jaroslav PÁNEK: Feudální velmož v předbělohorské Praze (vztah Viléma z Rožmberka k „hlavě království“). In: Václav LEDVINKA / JIŘÍ PEŠEK (ed.): Documenta Pragensia IX / I, 1991, 77–86
PÁNEK 1992 — Jaroslav PÁNEK: Život na šlechtickém sídle v českých zemích v 16. a na počátku 17. století. In: Lenka BOBKOVÁ (ed.): Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století, 1992, 21–32
PÁNEK 1993 — Jaroslav PÁNEK: Zahraniční cesty posledních Rožmberků a jejich kontakty s evropským dvorským prostředím. In: Václav BŮŽEK (ed.): Opera historica III, 1993, 9–24
PÁNEK 2003 — Jaroslav PÁNEK: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552, České Budějovice 2003
PÁNEK 2011 — Jaroslav PÁNEK (ed.): Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.). České Budějovice 2011
PAVELEC 2005 — Petr PAVELEC: Nástěnná malba průčelí Nového purkrabství zámku v Českém Krumlově. In: Zprávy památkové péče VI, 2005, 473–482
PAVELEC 2011 — Petr PAVELEC: Sgrafita. In: Jaroslav PÁNEK (ed.): Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami (kat. výst.). České Budějovice 2011, 554–563
PICCOLOMINI 1998 — Enea Silvio PICCOLOMINI: Historia Bohemica, Dana MARTÍNKOVÁ / Alena HADRAVOVÁ / JIŘÍ MATL (ed.), Praha 1998
PLAČEK 1996 — Miroslav PLAČEK: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996
POCHE 1977 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 1, Praha 1977
POCHE/PREISS — Emanuel POCHE / Pavel PREISS: Pražské paláce, Praha 1978

POCHE/HORYNA/JANÁČEK/KOŘÁN/LÍBAL/VILÍMKOVÁ 1988 — Emauel POCHE / Mojmír HORYNA / Josef JANÁČEK / Ivo KOŘÁN / Jiří KROPÁČEK / Dobroslav LÍBAL / Milada VILÍMKOVÁ: Praha na úsvitu nových dějin, čtvero knih o Praze, Praha 1988

PREISS 1986 — Pavel PREISS: Italští umělci v Praze: renesance, baroko, manýrismus, Praha 1986

PROKOP 1894 — August PROKOP: Schloss Teltsch in Mähren. Mittheilungen des Mährischen Gewerbe-Museums in Brünn XII, Brno 1894

PROKOP 1904 — August PROKOP: Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziechung III, Das Zeitalter der Renaissance, Wien 1904

PSÍKOVÁ 1993 — Jiřina PSÍKOVÁ: Řemesla a cechy. In: Adolf HRADECKÝ (ed.): Jindřichův Hradec 1293/1993, 1993, 104–112

RADA/RADOVÁ 1974 — Oldřich RADA/Milada RADOVÁ: Mistr slavonických kleneb, In: Architektura ČSSR XXXIII, 1974, 389–393

RADA/RADOVÁ 1980 — Oldřich RADA/Milada RADOVÁ: Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna. In: Umění XVIII, 1980, 358–382

RADA/RADOVÁ 1998 — Oldřich RADA / Milada RADOVÁ: Kniha o sklípkových klenbách, Praha 1998

RICHTER 1953 — Václav RICHTER: Telč, státní hrad a městská památková rezervace, Praha 1953

RICHTER 1958 — Václav RICHTER: Telč, státní zámek a město, Praha 1958

RICHTER 1976 — Václav RICHTER: Telč, státní zámek, město a památky v okolí, Praha 1976

SALAVA 2011 — Jan SALAVA: Rodová a osobní prezentace Zachariáše z Hradce v zámecké rezidenci v Telči (diplomová práce na Katolické teologické fakultě univerzity Karlovy) Praha 2011

SEIBT/BORGESA–KOMANDOVÁ 1985: Carl SEIBT / Katerina BORGESA-KOMANDOVÁ: Renaissance in Böhmen: Geschichte, Wissenschaft, Architektur, Plastik, Malerei, Kunsthandwerk, München 1985

SERLIO 1560 — Sebastiano SERLIO: Extraordinario libro di architettura di Sebastiano Serlio, Benátky 1560, viz http://fondosdigitales.us.es/fondos/libros/1032/7/extraordinario-libro-di-architettura-di-sebastiano-serlio-architetto-del-re-christianissimo/, vyhledáno 5. 2. 2011

SKRABANEK 2010 — Alena SKRABANEK: Uherčice a Telč. In: Památky Vysočiny, Sborník NPÚ, ú. o. p. v Telči 2008 / 2009, 2010, 135–151

SPONTIN–BEAUFORT 2003: Christian BEAUFORT–SPONTIN (ed.): Geschichte der bildenden Kunst in Österreich Spätmittelalter und Renaissance / herausgegeben von Artur Rosenauer, München 2003

SVÁTEK 1995 — František SVÁTEK (ed.): Kultury na hranicích, Vídeň 1995

ŠAMÁNKOVÁ 1961_a — Eva ŠAMÁNKOVÁ: Český Krumlov, městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1961

ŠAMÁNKOVÁ 1961_b — Eva ŠAMÁNKOVÁ: Architektura české renesance, Praha 1961

ŠAMÁNKOVÁ/VONDRA 1961 — Eva ŠAMÁNKOVá / Jiří VONDRA: Český Krumlov, Praha 1961

SEDLÁČEK 1883 — August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého 2, Hradecko, Praha 1883

SEDLÁČEK 1885 — August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého 4, Vysočina Táborská, Praha 1885

ŠIMŮNEK 2001 — Robert ŠIMŮNEK (ed.): Telč, počátky města a městská topografie (14.–15. století). In: Historický atlas měst České republiky X, nestránkováno

ŠMRHA 1938 — Karel ŠMRHA: Vlašští stavitelé v nejjižnější části Čech v době renesanční. In: Karel ŠMRHA (ed.): Cesta, čís. V / VI, roč. 1, 1938, 1–14

ŠMRHA 1956 — Karel ŠMRHA: Vincenc Vogarel a jeho dílo. In: Bohumír JANOUŠEK (ed.): Jihočeský sborník historický XXV, 1956, 100–101

ŠMRHA 1958 — Karel Šmrha: Českobudějovický stavitel Dominik Cometta z Eckthumu, In: Bohumír JANOUŠEK (ed.): Jihočeský sborník historický XXVII, 1958, 6–8

ŠMRHA 1976 — Karel ŠMRHA: Vlašští stavitelé v Praze a jejich druzi (1530–1620). In: Umění XXI, 1976, 159–179

TEPLÝ 1927 — František TEPLÝ: Dějiny města Jindřichova Hradce, díl 1, svazek 2, Jindřichův Hradec 1927

TEPLÝ 1929 — František TEPLÝ: Dějiny města Jindřichova Hradce, díl 2, Jindřichův Hradec 1929

TIRAY/ FROMEK 1913 — Jan TIRAY / František FROMEK: Vlastivěda moravská, Telecký okres, Brno 1913

TOMEK 1891 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy III, Praha 1891

TOMEK 1901 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy XII, Praha 1901
TŘÍSKA 1941 — Karel TŘÍSKA: Zámek v Jindřichově Hradci, Praha 1941
TŘÍSKA 1944 — Karel TŘÍSKA: Zámek v Jindřichově Hradci, Praha 1941
TŘÍSKA 1986 — Karel TŘÍSKA (ed.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku V, jižní Čechy, Praha 1986
TURNER 1996 — Jane TURNER (ed.): The Dictionari of Art XX, New York, 1996, 89–90
VESELÁ 2005 — Lenka VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, Praha 2005
VILÍMKOVÁ/MUK 1976 — Marie VILÍMKOVÁ / Jan MUK: Jindřichův Hradec, dějiny zámku 1/2, stavebně historický průzkum Státního ústavu pro rekonstrukci a obnovu památek, Praha 1976
VLČEK 1996 — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov, Praha 1996
VLČEK 1999_a — Pavel VLČEK (ed.): Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999
VLČEK 1999_b — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy, Malá Strana, Praha 1999
VLČEK 2000 — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy, Pražský hrad a Hradčany, Praha 2000
VLČEK 2001 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2001
VLČEK 2006 — Pavel VLČEK: Dějiny architektury a renesance, Praha 2006
WAGNER 1953 — Jaroslav WAGNER: Renesanční kostely v severovýchodních Čechách. In: Zprávy památkové péče XIII, Praha 1953, 239–245
WINTER 1906 — Zikmund WINTER: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století, Praha 1906
WINTER 1909 — Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti v Čechách (1530–1620), Praha 1909
WINTER 1913 — Zikmund WINTER: Český průmysl a obchod XVI. věku, Praha 1913
WINTER 1991^2 — Zikmund WINTER: Zlatá doba měst českých, druhé vydání, Praha 1991

ZAORALOVÁ 1977 — ZAORALOVÁ Marie: Velkostatek Polná, Přibyslav, Pohled, jeho historický vývoj a dějiny jeho archivu. Archivní pomůcka, Moravský zemský archiv v Brně, 1977

Archiv Pražského hradu, fond Stará plánová sbírka, sign. 125/4, 125/5a, 125/7, 125/13, 125/21 a 125/24
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv pánů z Hradce, karton 20, signatura II C 17, karton 55, sign. III A2
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 724 VI R 21, VI Bb 2a, karton 430, 432, 433, Stavby a opravy Zelených pokojů
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, karton 433, Stavby a opravy arkád
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Rožmberský, karton 55, signatura III A 2
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv pánů z Hradce, Jindřichův Hradec, karton 55, signatura A 2
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec: fond Rodinný archiv Černínů, karton 23.